

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse instituut
Tsiviilõiguse õppetool

Triinu Hiob

**KINDLUSTUSVÕTJA JA KAHJUSTATUD ISIKU
ÕIGUSED VASTUTUSKINDLUSTUSES**

Magistritöö

Juhendajad prof. Paul Varul ja dots. Janno Lahe

Sisukord

Sissejuhatus	3
I. Vastutuskindlustus kui tsiviilõigusliku vastutuse kindlustus	7
1.1. Tsiviilõigusliku vastutuse olemus	7
1.1.1. Tsiviilõigusliku vastutuse mõiste ja liigitamine	7
1.1.2. Tsiviilõiguslik vastutus Eesti õiguskorras	11
1.2. Vastutuskindlustuse olemus	14
1.2.1. Vastutuskindlustuse mõiste	14
1.2.2. Vastutuskindlustuse liigitamine	19
1.2.3. Vastutuskindlustuse eesmärk	21
1.3. Vastutuskindlustuse ese ja kindlustatud vastutuse piirangud	24
1.3.1. Vastutuskindlustuse objekt: seadusjärgne vastutus	25
1.3.2. Vastutuskindlustuse kindlustusjuhtum	28
1.3.3. Vastutuskindlustusega kaitstud isikud	30
1.3.4. Tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustatavus	34
II. Kahjustatud isiku nõudeõigus kahju tekitaja kindlustusandja vastu	39
2.1. Kahjustatud isiku õigused vabatahtlikus vastutuskindlustuses	39
2.1.1. Kahjustatud isiku nõudeõiguse olemasolu	39
2.1.2. Kahjustatud isiku positsioon kindlustusvõtja pankroti korral	42
2.1.3. Hüvitise maksmine kahjustatud isikule kindlustusandja algatusel või kindlustatu nõudel	48
2.1.4. Kokkulepped kindlustusandja ja kindlustatu vahel ning hüvitusnõude käsutamine	53
2.1.5. Kahjustatud isiku ja kindlustusvõtja võrdsustamise põhimõte	57
2.2. Kahjustatud isiku õigused kohustuslikus vastutuskindlustuses	59
2.2.1. Kahjustatud isiku nõudeõiguse olemasolu	59
2.2.2. Kahjustatud isiku nõudeõiguse ulatus	69
2.2.3. Kahjustatud isiku positsioon kindlustusandja õiguse korral vabaneda täitmisest kindlustusvõtja ees	76
III. Kindlustusandja õigused suhtes kindlustusvõtja ja kindlustatuga	80
3.1. Nõuete üleminek ja kindlustusandja regressiõigus	80
3.1.1. Regressiõigus kahju tekitanud isiku vastu	80
3.1.2. Regressiõigus kindlustusvõtja vastu	81
3.1.3. Regressiõiguse piirangud suhtes kindlustatuga	86
3.2. Kindlustusvõtja ja kindlustusandja tegutsemine kahjustatud isiku nõude esitamise korral	89
3.2.1. Nõuete tunnustamine kindlustusvõtja poolt	89
3.2.2. Kindlustusvõtja esindamine ja kindlustusandja hoolsuskohustus	93
Lõppsõna	99
Rights of the Insured and the Injured Party in Liability Insurance. Summary	105
Kasutatud lühendid	112
Kasutatud materjalide loetelu	114
Kasutatud kirjandus	114
Kasutatud normatiivmaterjal	117
Kasutatud Eesti normatiivmaterjal	117
Kasutatud Euroopa Liidu normatiivmaterjal	117
Kasutatud Saksa normatiivmaterjal	118
Kasutatud kohtupraktika	118
Kasutatud Eesti kohtupraktika	118
Kasutatud Saksa kohtupraktika	119
Kasutatud muud allikad	120

Sissejuhatus

Magistritöö teemaks on kindlustusvõtja ja kahjustatud isiku õigused vastutuskindlustuses. Teema teoreetiline aktuaalsus seisneb faktis, et kuigi vastutuskindlustuslepinguid on sõlmitud alates 1990. aastatest ning alates 2002. aastast on need ka reguleeritud võlaõigusseadusega, mis sisaldab nii kõigile vastutuskindlustuslepingutele kehtivaid sätteid kui ka kohustuslikke vastutuskindlustusi puudutavaid erinorme, ei ole Eestis väljaspool kohustuslikku liikluskindlustust ja arsti vastutuskindlustust käesoleva ajani põhjalikumaid vastutuskindlustust puudutavaid teoreetilisi käsitusi avaldatud, sealhulgas koostatud magistri- või doktoritöid. Senised teadustööd on kontsentreerunud eeskätt liikluskindlustusele¹, mis on küll üheks kohustuslikuks vastutuskindlustuseks, kuid mis oma erineva iseloomu tõttu ei ole siiski täielikult võrreldav kõigi muude kohustuslike vastutuskindlustustega. Samuti on teaduskäsitlusi avaldatud spetsiifiliselt arsti vastutuskindlustuse kohta². Samas on teema praktilises plaanis aktuaalne, kuna aastate vältel on seadusandja näinud ette ühe uusi kohustusi vastutuskindlustuslepingute sõlmimiseks tegutsemisel erinevates valdkondades. Samuti hoiavad nii kohustuslikud kui vabatahtlikud vastutuskindlustuslepingud ka arvestatavat mahtu – näiteks 2009. aasta viimases kvartalis oli vastutuskindlustuse kindlustusmaksete kogumaht Eesti kahjukindlustusandjate hulgas 27 156 000 krooni³, mis moodustas kogu kahjukindlustusest 2,8%.

Magistritöö eesmärgiks on analüüsida vastutuskindlustuse olemust ning seeläbi ka küsimust, kuidas kaitseb vastutuskindlustus erinevate isikute huve. Töö autor uurib, milline on tasakaal vastutuskindlustuse lepingulise iseloomu ja kahjustatud isiku kaitsmise vajaduse vahel ning otsib vastust küsimusele, keda vastutuskindlustusleping peaks eelkõige kaitsma – kas kindlustusvõtjat kui kindlustusandjaga lepingulises suhtes olevat isikut või kannatanut, kellele kindlustusvõtja on kahju tekitanud. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks analüüsib autor Eesti õigust ning võrdleb seda teiste õiguskordadega, käsitledes nii õigusteooriat kui ka kohtupraktikat.

Seoses eelkirjeldatud eesmärgiga käsitleb autor vastutuskindlustuse olemust ja riske, mida vastutuskindlustusega saab kindlustada, kannatanu otsenõude ja kaitsevajaduse problemaatikat

¹ Nt O.-J. Luik. Liikluskindlustus kui kohustuslik vastutuskindlustus. Magistritöö. Tartu: TÜ, 2004.

² Nt I. Luik. Arsti erialane vastutuskindlustus. Magistritöö. Tartu: TÜ, 2005.

³ Kahjukindlustuse lepingud, preemiad ja nõuded. Periood IV kv 2009. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.fi.ee/koond/kahju_lepingud.php, 6. märtsil 2010.

ning õigusi ja kohustusi, mis kindlustusandjal on suhtes lepingu teise poole ehk kindlustusvõtja, aga ka kolmandast isikust kindlustatuga. Nimetatud põhiprobleemid tingivad ka töö struktuuri – magistritöö on jaotatud vastavalt kolmeks omakorda liigendatud peatükiks. Esimeses peatükis käsitleb autor vastutuskindlustuse kui tsiviilvastutuse kindlustuse olemust, sealhulgas kindlustusega kaetavaid riske ning taotletavaid eesmärgi. Olulisimana leiavad analüüsimist küsimused, millist vastutust on võimalik vastutuskindlustusega kindlustada ning kelle tegudele vastutuskindlustus laieneb. Magistritöö teises peatükis keskendutakse kahjustatud isiku otsenõude problemaatikale ehk kindlustusandja ja kannatanu suhte. Eraldi leiavad käsitlemist otsenõude olemasolu ning otsenõudega seotud ja kannatanu kaitset puudutavad õiguslikud küsimused vabatahtlikus ja kohustuslikus vastutuskindlustuses. Seejuures väärneb märkimist, et vabatahtlikku vastutuskindlustust puudutavas osas on tegemist mõneti üldosaga kogu vastutuskindlustuse temaatikale ning üldpõhimõtted (välja arvatud otsenõude olemasolu või puudumist puudutavad küsimused) leiavad rakendamist ka kohustusliku vastutuskindlustuse puhul. Töö kolmandas peatükis analüüsib autor kindlustusandja kohustusi suhtes enda lepingupartneri – kindlustusvõtjaga. Seejuures leiab käsitlemist vastutuskindlustusandja võimalik regressiõigus kindlustusvõtja või ka muu kindlustatud isiku vastu. Samuti võtab autor töö kolmandas peatükis vaatluse alla selle, millised on kindlustusandja õigused ja kohustused kindlustusvõtja vastu esitatud nõuete tõrjumisel.

Magistritöö autor ei käsitle süvitsi liikluskindlustuse problemaatikat. Taoline valik on tingitud asjaolust, et liikluskindlustuse näol on tegemist erilise kindlustusliigiga, mis sisaldab endas lisaks vastutuskindlustusele ka õnnetusjuhtumi kindlustuse elemente⁴, ehk on segu mitmest erinevast kindlustusest. Tulenevalt eriti olulisest kannatanu kaitse ideest sisaldab liikluskindlustus muidki muudele vastutuskindlustustele mitteomaseid elemente, olgu selleks kasvõi seadusega loodud täiendav kaitse Garantiifondi näol. Töö autor toob siiski liikluskindlustusest näiteid seoses kahjustatud isiku otsenõudeõiguse problemaatikaga, kuna taoline otsenõudeõigus on liikluskindlustusest alguse saanud ning ühtlasi on mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustus paljudes riikides käesoleva ajani ainus vastutuskindlustuse liik, kus kannatanu nõudeõigus kindlustusandja vastu üldse eksisteerib. Samuti tõmbab magistritöö autor paralleele liikluskindlustusest vastutuskindlustuse olemuse ning üldiste riskipiirangute osas.

⁴ Liikluskindlustuse seadus § 2. – RT I 2001, 43, 238; 2009, 62, 405.

Magistritöö näol on tegemist eelkõige teoreetilise käsitlusega. Töö kirjutamisel on alusallikadena kasutatud peaaesjalikult välisriikide õiguskirjandust. Kasutamist on leidnud nii Kontinentaal-Euroopa riikide, sealhulgas eelkõige Saksamaa, aga ka Austriat, Šveitsi ja Taani, kirjandus kui ka angloameerika õiguskäsitlused. Töö autor on otsustanud ka viimaste kasutamise kasuks, kuna põhiideed kindlustusvõtja ja kannatanu kaitsest on mõlema suure õigussüsteemi puhul sarnased ning seega käsitlused asjakohased teema analüüsimisel. Kasutatud õiguskirjandus pärineb pikemast ajavahemikust, nii et vanimad kasutatud käsitlused pärinevad 1970. aasta kandist ning uusimad paarist viimasest aastast. Taoline allikate kasutus ei ole tingitud mitte ajaloolisest lähenemisest, vaid asjaolust, et paljud vastutuskindlustuse üldprintsibid on püsinud küllaltki muutumatutena läbi viimaste aastakümnete.

Eesti võlaõigus põhineb paljuski Saksa süsteemil. Seoses sellega on olulisimateks magistritöö alusallikateks Saksa õigusekirjanduse teosed. Seoses hiljutise kindlustuslepinguõiguse reformiga Saksamaal – 100 aastat peale varasema kindlustuslepingu seaduse vastuvõtmist jõustus 2008. aasta algul uus kindlustuslepingu seadus – käsitletakse töös paralleelselt nii Saksa varasemat kui praegu kehtivat kindlustuslepingu seadust. Et enamuse vastutuskindlustust puudutavate küsimuste puhul ei ole regulatsioon võrreldes varasemaga muutunud (erandiks on teatud ulatuses otsenõudeõiguse võimaldamine kannatanule kohustuslikus vastutuskindlustuses), kasutab magistritöö autor töös muuhulgas kuni 2008. aastani kehtinud kindlustuslepingu seaduse (töös nimetatud vana VVG) kommentaare ning sellel põhinevat kohtupraktikat, seda enam, et uuel seadusel põhinevat praktikat ei ole kõrgeima kohtu tasandil veel jõudnud tekkida. Lisaks on magistritöö kirjutamisel kasutatud ka praegu kehtival Saksa kindlustuslepingu seadusel põhinevaid teoseid ja teadusartikleid ning reformikomisjoni lõppraportit. Terminoloogiliselt on praegu kehtivat Saksa kindlustuslepingu seadust nimetatud töös VVG-ks või ka uueks VVG-ks.

Väliskirjanduse kõrval on magistritöö alusallikateks ka Eesti võlaõigusseaduse kommentaarid ja seletuskiri ning erinevad ajakirjas *Juridica* avaldatud teadusartiklid. Samuti on töö autor töötanud läbi asjakohased Riigikohtu lahendid ning kasutanud ka Saksamaa kohtupraktikat.

Magistritöö autor ei ole töö koostamisel kontsentreerunud Euroopa Liidu direktiividele, kuna viimased puudutavad vastutuskindlustuse valdkonnas üksnes kohustuslikku mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustust (Eesti mõttes liikluskindlustust) ega ole oma spetsiifika tõttu kohased käesoleva töö teema käsitlemisel. Samuti ei ole käsitle autor magistritöös 2009. aastal valminud

Euroopa Kindlustuslepinguõiguse Printsiipe (*Principles of European Insurance Contract Law* ehk PEICL), kuivõrd viimased käsitlevad hetkel üksnes kindlustuslepingute üldküsimumi ega reguleeri vähemalt esialgu konkreetseid kindlustuslepingute liike, sh vastutuskindlustust. Sellest tulenevalt ei anna PEICL hetkel vastuseid vastutuskindlustusega seotud spetsiifilistele küsimustele, millele otsib autor vastuseid käesolevas töös. Küll aga on tulevikus planeeritud PEICL reguleerima ka erinevaid kindlustusliike, nii et 2008. aastal alustati elukindlustuse ja vastutuskindlustuse sätete väljatöötamist. Ühtlasi on leitud, et kui erinevad kindlustusliigid saavad PEICL-iga reguleeritud, ei pruugi edaspidi olla enam vajadust pöörduda abi saamiseks siseriikliku kindlustuslepinguõiguse poole.⁵

Autor kasutab magistritöös paralleelselt ja ühetähenduslikult mõisteid „kannatanu“, „kahjustatud isik“ ja „kolmas isik“. Samuti leiavad kõrvuti kasutust mõisted „kindlustusvõtja“ ja „kindlustatu“ – kontinentaaleuroopa kirjandus kasutab neist pigem esimest, angloameerika oma viimast ning magistritöö autor lähtub valikul refereeritavast allikast. Kui mõiste „kindlustatu“ all peetakse silmas kindlustatud isikut, kes samaaegselt ei ole kindlustusvõtja, on see töö vastavas osas märgitud.

⁵ Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Ed. J. Basedow a.o. München: Sellier, 2009, ref. no. I 10, I 14.

I. Vastutuskindlustus kui tsiviilõigusliku vastutuse kindlustus

1.1. Tsiviilõigusliku vastutuse olemus

1.1.1. Tsiviilõigusliku vastutuse mõiste ja liigitamine

Tsiviilõiguslik vastutus hõlmab laiemas tähenduses nii lepinguvälise kui lepingu täitmisel tekitatud kahju hüvitamise kohustust. Teaduslikus terminoloogias defineeritakse vastutust kui kohustust hüvitada õigusvastaselt tekitatud kahju või mittevarealine ülekohus.⁶

Vastutus jaguneb lepinguliseks ja lepinguväliseks vastutuseks sõltuvalt sellest, kas kahju tekitati lepingu täitmisel (mittekohasel täitmisel, täitmata jätmisel) või puudus tekkinud kahjul seos igasuguse võimaliku lepingulise suhtega. Seejuures on teatud vastutusi, mille olemust käsitlevad erinevad õiguskorrad erinevalt. Näiteks võlaõigusseadus peab vastutust puudusega toote eest lepinguväliseks võlasuhteks, samas kui saksa õiguskirjanduses on jaatatud nii tootja vastutuse võimalikku lepingulist kui lepinguvälist päritolu⁷. Samas ilmselt ei ole ka Eesti õiguskorras välistatud müügilepingust tulenev lepinguline vastutus toote eest. Käesoleva töö autor leiab, et tootja vastutus võib olla nii lepinguline kui lepinguväline sõltuvalt sellest, kas isik, kellele kahju tekkis, oli ise tootjaga lepingulises suhtes või mitte ning ka sellest, millise aluse lepingulises suhtes olev isik nõude esitamiseks valib. See vahetegu omab põhiliselt õigusteoreetilist tähtsust. Tuleb siiski möönda, et kuigi aegumistähtaeg on võrdne, on selle arvestamise regulatsioon kehtivas õiguses lepinguvälise kahju puhul nõudjale mõnevõrra soodsam. Kirjeldatud liigitusel on antud töö seisukohalt tähtsus seoses võimaliku küsimusega lepingulise vastutuse kindlustatavusest vastutuskindlustusega. Magistr töö autor analüüsib nimetatud küsimust lähemalt töö alajaotuses 1.3.1.

Vastutuskindlustuse seisukohalt mõningast tähendust võib omada vastutuse liigitamine selle ranguse järgi, kuivõrd seadusandja on sageli just enamohthlikest tegevustest tulenevatele

⁶ A. E. Borsari. Schadensabwälzung nach dem schweizerischen Produktheftpflichtgesetz (PrHG). Zürich: Schulthess Polygraphischer Verl., 1998, § 3 I.

⁷ Vt nt: J. Schmidt-Salzer. Produkthaftung. Bd III/1: Deliktsrecht. 1. Teil. 2. Aufl. Heidelberg: Verl. Recht u. Wirtschaft, 1990, Rdn. 4.057-4.058).

rangematele vastutustele näinud ette ka kohustusliku vastutuskindlustuse nõude. Šveitsi, aga ka teiste riikide õigus tunneb kahte liiki vastutust: süüline vastutus ja nn kausaalvastutused ehk süüta vastutused.⁸ Eesti õiguskirjanduses on viimaste osas kasutatud ka mõistet garantiivastutused.⁹

Süüline vastutus kujutab endast vastutuse üldkoosseisu, mille puhul tekitatud kahju hüvitamise kohustuse tekke eelduseks on kahju tekitanu süü esinemine kahju tekitamises. Süül põhineva vastutusega on tegemist kõikjal, kus seadusega ei ole eraldi sätestatud rangema vastutuse nõuet. Vastutuse üldkoosseis lähtub ideest, et põhimõtteliselt on laiduväärne käitumine vaid süüline kahju või mittevaralise ülekohtu põhjustamine, mille õiguskord peab hukka mõistma ja kohustama kahju tekitaja tema poolt tekitatud kahju hüvitama.¹⁰ Mõnel juhul on seadusandja püüdnud siiski ka süülise vastutuse ideed ühe või teise poole kasuks muuta, kehtestades siis mõnesugusest kahju tekitamisest tulenevate nõuete esitamisel vastupidise tõendamiskoormise¹¹ või piirates vastutuse tekkimise alused vähemalt raske hooletuse esinemisega.¹²

Tänapäeva õiguskirjanduses võib kohata mitmesuguseid kausaalvastutuse liigitusi. Näiteks A. E. Borsari jagab oma tootevastutust puudutavas käsitluses kausaalvastutused vastutusteks suurema ohu eest ja lihtsateks kausaalvastutusteks. Suurema ohuga seotud vastutuse kontseptsioon põhineb rajatise või tegevuse erilisele ohtlikkusele, mis seisneb kahjude tihedamas esinemises või kahjude raskusastmes.¹³ Ka angloameerika õiguskirjanduses on rõhutatud, et suurema ohu allikaga seotud ehk riskivastutust tuleks kohaldada kahte kategooriasse kuuluvaid asju või tegevusi kontrollivatele isikutele:

- 1) asjad ja tegevused, mis oma ebatavaliselt ohtliku loomuse poolest nõuavad pidevat ja hoolsat kontrolli, mille järgimata jätmine võib põhjustada surma või muu isikukahju;

⁸ Borsari, § 3 II.

⁹ Vt nt Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207). Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Varul jt. Tallinn: Juura, 2006, § 103 komm. 5.1.

¹⁰ Borsari, § 3 II A.

¹¹ Taoline konstruktsioon on siiski omane Saksa, mitte aga Eesti õigusele. Nimelt kehtib Eesti võlaõiguses süü presumpatsioon, s.t süü esinemist kahju tekitamises eeldatakse ning kahju tekitaja vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et ei ole kahju tekitamises süüdi, v.a kõrgendatud vastutuse juhud (vt VÕS § 1050 lg 1). Saksa õiguses lasub aga ka süü tõendamise kohustus nõudjal ning seadusandja on vaid piiratud juhtudel nõudja sellest kohustusest vabastanud ning pannud kahju tekitajale kohustuse tõendada enda süü puudumist.

¹² M.Keller, C.Syz. *Haftpflichtrecht: Ein Grundriss in Schemen und Tabellen*. 3. Aufl. Zürich: Schulthess, 1990, S. 37.

¹³ Borsari, § 3 II B 1.

- 2) asjad ja tegevused, mis oma olemuselt on küll turvalised, kui võimaliku õnnetuse korral põhjustavad tõsiseid ja ulatuslikke tagajärgi.¹⁴

Ka K. Kress on leidnud, et ebatavaliselt ohtlike tegevuste määratlemisel tuleb keskenduda vähemalt ühele järgmistest kriteeriumitest: kas võetakse tegevusega väga suur risk või on tegevus selline, mida tavalised ühiskonna liikmed ei viljele, seega ebatavaline ning ebaloomulikult tekitatud. Sellistena nimetab K. Kress näiteks ohtlike loomade pidamist, raketikatsetusi, tuumaelektrijaamade käitamist, nafta puurimist jms.¹⁵ Praktikas olulisimaks suurema ohu allikaga seotud näiteks on siiski mootorsõidukite valdajate vastutus. Suurema ohuga seotud vastutused on tavaliselt reguleeritud eriseadustes.¹⁶

Lihtsad kausaalvastutused hõlmavad kõiki muid kausaalvastutusi, mis ei ole seotud suuremat ohtu kujutava tegevuse või rajatise valdamisega. Nende õiguslik alus tuleneb suurelt jaolt tsiviilseadustikust endast, kuigi erandina võib see tugineda ka muude seaduste sätetele. Taolisteks kausaalvastutusteks on näiteks loomapidaja vastutus looma poolt tekitatud kahju eest¹⁷, perepea vastutus alaealiste perekonnaliikmete tegude eest jne.¹⁸

Olemuslikult on A. E. Borsari väljapakutud liigitusele sarnane A. Kelleri kausaalvastutuste grupeerimine kergeteks [*milde Kausalhaftungen*] ja rangeteks kausaalvastutusteks [*scharfe Kausalhaftungen*]. Põhimõtteliselt loeb ta lihtsad kausaalvastutused kergeteks ning suurema ohuga seotud vastutused rangeteks kausaalvastutusteks. A. Keller nimetab kergete kausaalvastutustena näiteks otsusevõimetu isiku, perekonnapea, loomapidaja, kinnistuomaniku vastutust ning vastutust toodete läbi tekitatud kahju eest. Ranged kausaalvastutused esinevad aga sellistes valdkondades, nagu seda on näiteks tänava-, rongi- ja lennuliiklus, energeetika, aga ka jahindus.¹⁹ Nn rangetest kausaalvastutustest ehk riskivastutustest on saanud alguse ka vastutuskindlustuse areng.

Kausaalvastutuseks on ka tootja vastutus, mida Saksa erialakirjanduses defineeritakse kui puudusega toote tagajärjel tekkinud kahju hüvitamise kohustust ehk isiku, kes on puudusega toote

¹⁴ B. A. Hepple, M. H. Matthews. Tort: Cases and Materials. 4th Ed. London: Butterworths, 1991, p. 664.

¹⁵ K. Kress. The Seriousness of Harm Thesis for Abnormally Dangerous Activities. – Philosophical Foundations of Tort Law. Edited by D. G. Owen. Oxford: Clarendon Press, 1995, pp. 277-297.

¹⁶ Borsari, § 3 II B 1.

¹⁷ Sellise Saksa õigusele omane seisukoht ei kattu Eesti võlaõigusseadusega, mis liigitab loomapidaja vastutuse vastutuseks suurema ohu allikaga tekitatud kahju eest.

¹⁸ Borsari, § 3 II B 2.

käibesse toonud, vastutust kahjude eest, mida kolmas isik on puudusega toote tõttu kannatanud.²⁰ Seejuures on oluline, et tootja vastutus hõlmab kompleksset probleemi, mitte ainult ühe isiku (nt tootja) vastutust²¹. Oluline on, missugust hoolsust peab puudutatud või ohustatud kolmanda isiku kaitseks üles näitama toote valmistamisel, müügil, kasutamisel ning tootega seotud teenuste tarvitusele võtmisel. Tootja vastutus võib kujutada ükskõik millise eelnimetatud etapiga seotud isiku vastutust.²²

Olulisimaks põhjuseks liikumisel süül põhinevalt vastutuselt kausaalvastutustele on kahtlemata eelkõige just vajadus eriregulatsiooni järele enam ohtlike tegevuste või asjadega tekitatud kahju eest vastutamisel. Saksa erialakirjanduse kohaselt oli riskivastutuste tekkimise põhjuseks sotsiaalne idee, mille kohaselt isik, kes seab teised suuremasse ohtu, mida samas aga üldsuse huvides ei saa keelata, ning saab sellisest tegevusest majanduslikku kasu, peab vastutama kahjude eest, mida ta võib teistele põhjustada.²³

Tänapäeval peetakse riskivastutuse kui kausaalvastutuste rangema vormi eesmärgiks just kõrgendatud riski allika poolt põhjustatud kahju hüvitamise nõuete esitamise hõlbustamist²⁴. Kõrgendatud ohu allika valdajad võtavad teadlikult riski, et nad võivad tekitada teistele isikutele tõenäolisemalt ja suuremaid kahjusid. Isikud, kes ise kõrgemaid riske ei võta, vajavad siinkohal ka tõhusamat kaitset. Et suurema riskiga seotud tegevused või asjade valdamine on muutunud tänapäeva elu paratamatuseks, on riik sekkunud kolmandate isikute kaitseks rangema vastutuse kontseptsioonide väljatöötamisega.

Siinkohal tuleb silmas pidada, et riskivastutuse kontseptsioon ei piirdu ainult süü kui vastutuse elemendi puudumisega, vaid puududa võib koguni õigusvastane tegu. T. Tampuu on märkinud, et “[r]iskivastutuse kohaldamiseks peab kannatanu tõendama lisaks kahju olemasolule ja suurusele

¹⁹ Vt Keller, S. 36-42.

²⁰ J. Schmidt-Salzer. Produkthaftung. Bd. III/1: Deliktsrecht. 1. Teil. 2. Aufl. Heidelberg: Verl. Recht u. Wirtschaft, 1990, Rdn. 4.046.

²¹ Võlaõigusseaduse jõustumisega on Eesti õiguskeeles võetud kasutusele termin “tootja vastutus”. Nii inglisekeelne “*product liability*” kui saksakeelne “*Produkthaftung*” (tõlkes mõlemad “tootevastutus”) viitavad selgemalt asjaolule, et tegemist on igasuguse tootest tuleneva vastutusega, mis ei ole piiratud üksnes tootjaga. Sama põhimõte on kajastatud ka võlaõigusseaduses (§ 1062), kuid nähtavasti otsustasid seaduse koostajad mõnevõrra erineva termini kasuks, tagamaks selgust, et vastutus langeb siiski toote eest vastutavale isikule. Saksa õiguskirjanduses näiteks on peetud vajalikuks sellele aspektile tähelepanu juhtida (vt nt Schmidt-Salzer. Produkthaftung: Deliktsrecht, Rdn. 4.048). Selgust lisab siiski võlaõigusseaduse vastava jao pealkiri: “Vastutus puudusega toote eest”.

²² Schmidt-Salzer. Produkthaftung: Deliktsrecht, Rdn. 4.047.

²³ Borsari, § 3 II B 1.

²⁴ T. Tampuu. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. – Juridica nr III, 2003, lk 161-168.

üksnes põhjuslikku seost suurema ohu allika toime ja kahju vahel. Seega laiendab riskivastutuse instituut kahju hüvitamise võimalusi, sest erinevalt delikti üldkoosseisul põhinevast vastutusest ei eelda riskivastutus kahju tekitaja konkreetset tegu ning juhul, kui kahju tekitaja tegu ongi võimalik eristada, siis ei pea see olema õigusvastane.”²⁵

Asjaolu, et seadusega on ette nähtud teatud tegevuste eest rangem vastutus, sunnibki otsima abi vastutuskindlustusest. Et paljudel juhtudel ei ole isikul võimalik vabaneda vastutusest süü puudumise korral ning eelnevalt viidatud T. Tampuu artikli kohaselt mõnel juhul isegi õigusvastase teo puudumisel, vajab risk muul viisil maandamist. Üks viis riski maandamiseks isiku jaoks, kellel võib vastutus kolmandate isikute ees tekkida, ongi vastutuskindlustuse lepingu sõlmimine, isegi kui see ei ole seadusega muudetud kohustuslikuks.

1.1.2. Tsiviilõiguslik vastutus Eesti õiguskorras

Käesoleva töö punktis 1.1. nimetatutele sarnasest liigitusest lähtub ka Eesti õigus. Võlaõigusseaduse (VÕS)²⁶ § 103 näeb ette garantiivastutuse kontseptsiooni.²⁷ VÕS § 103 lg 1 kohaselt vastutab võlgnik kohustuse rikkumise eest, välja arvatud, kui rikkumine on vabandatav. Eeldatakse, et rikkumine ei ole vabandatav. Sama seaduse § 104 lg 1 näeb aga ette, et seaduses või lepingus ettenähtud juhtudel vastutab võlgnik oma kohustuse rikkumise eest üksnes süü olemasolu korral.

Olulisimaks näiteks süül põhinevast vastutusest on lepinguvälise kahju hüvitamise üldregulatsioon. Nimelt VÕS § 1043 kohaselt peab teisele isikule (kannatanu) õigusvastaselt kahju tekitanud isik (kahju tekitaja) kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele. Viimati mainitud süüta vastutuse alusteks on muuhulgas VÕS § 1053 ja 1054 ning võlaõigusseaduse 53. peatüki 2. ja 3. jagu.

VÕS §-des 1053 (vastutus laste ja hoolduse alla antud isikute tekitatud kahju eest) ja 1054 (vastutus teise isiku eest) sätestatud vastutusi võib pidada käesoleva töö alajaotuses 1.1.1 toodud

²⁵ T. Tampuu. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. – Juridica nr III, 2003, lk 161-168.

²⁶ RT I 2001, 81, 487; RT I 2010, 7, 30.

²⁷ Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne, § 103 komm. 5.1.

liigituse põhjal lihtsaks kausaalvastutuseks. Lihtsa kausaalvastutusena on käsitletav ka vastutus puudusega toote eest (VÕS 53. ptk 3. jagu).

Võlaõigusseaduse 53.peatüki 2.jagu reguleerib riskivastutust ehk vastutust suurema ohu allikaga tekitatud kahju eest. VÕS §-is 1056 lg 1 on sätestatud, et kahju põhjustamise korral eriti ohtlikule asjale või tegevusele iseloomuliku ohu tagajärjel vastutab kahju tekitamise eest, sõltumata oma süüst, ohu allikat valitsenud isik. Suurema ohu allikat valitsenud isik vastutab kannatanu surma põhjustamise, talle kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamise või tema asja kahjustamise eest, kui seadusest ei tulene teisiti. VÕS §-des 1057-1060 on ära nimetatud olulisimad riskivastutused, kuid antud regulatsioon ei välista riskivastutuse tekkimist 53. peatüki 2. jaos nimetamata tegevustest.

Eesti juhtiv lepinguväliste kohustuste õiguse teadlane T. Tampuu on deliktiõigust puudutavas artiklis lähtunud deliktiõigusliku vastutuse jagunemisest kolmeks põhiliigiks järgmiselt:

- 1) kahju süülisest põhjustamisest tekkiv ehk delikti üldkoosseisul põhinev vastutus (VÕS § 1043-1055);
- 2) riskivastutus ehk süüst sõltumatu vastutus (VÕS § 1056-1060);
- 3) tootja vastutus, mis sisaldab nii süül põhinevat kui ka riskivastutuse elemente (VÕS § 1061-1067).²⁸

Taoline liigitamine lähtub võlaõigusseaduse 53. peatüki struktuurist. Siiski ei saa käesoleva töö autor nõustuda T. Tampuuga selles osas, et VÕS § 1053 ja 1054 sätestatud vastutus teiste isikute eest kujutab endast puhtalt delikti üldkoosseisul põhinevat vastutust. Taolist lähtekohta ei sätesta otseselt ka võlaõigusseadus, mille struktuuri kohaselt sisalduvad §-des 1043-1055 üldsätted.

Näiteks VÕS §-is 1054 sätestatud juhtumid moodustavad omapärase segu kausaal- ja süülisest vastutusest, kuna neil puhkudel tekib vastutus teise isiku eest sõltumata vastutaja enda süüst, kuid üldreeglina on vajalik majandus- või kutsetegevuses või kohustuse täitmisel kasutatud isiku süü kahju tekitamisel, kui just kahju ei tekitatud suurema ohu allikaga või puudusega toote tõttu. Nimelt vastutavad isikud neil juhtudel teise isiku tekitatud kahju eest samadel alustel, nagu nad

²⁸ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica nr II, 2003, lk 71-82.

vastutaksid enda tekitatud kahju eest. Seega on siin küll oluline süü aspekt, kuid mitte vastutaja süü, vaid tema poolt oma majandus- või kutsetegevuses või kohustuse täitmisel või toimingute tegemisel kasutatud isiku süü.

Alla 14aastase isiku poolt õigusvastaselt tekitatud kahju eest vastutavad, sõltumata oma süüst, tema vanemad või eestkostja. Seega ei ole ka siin tegemist süülise vastutusega. Seevastu on 14-18aastase isiku vanematel või eestkostjal, samuti vaimse puude tõttu eestkoste alla antud piiratud teovõimega isiku eestkostjal vastavalt § 1053 lg 2 või lg 5 alusel võimalik vastutusest vabaneda ka juhul, kui nad tõendavad, et on teinud kõik, mida saab mõistlikult oodata, et ära hoida kahju tekitamist.

Ka erinevate kausaalvastutuste puhul ei vastuta kahju tekitaja mitte alati. VÕS §-s 103 lg 1 on sätestatud, et võlgnik vastutab kohustuse rikkumise eest, välja arvatud, kui rikkumine on vabandatav, kusjuures eeldatakse, et rikkumine ei ole vabandatav. Sama paragrahvi lg 2 alusel on rikkumine vabandatav, kui võlgnik rikkus kohustust vääramatu jõu tõttu. Vääramatu jõud on asjaolu, mida võlgnik ei saanud mõjutada ja mõistlikkuse põhimõttest lähtudes ei saanud temalt oodata, et ta lepingu sõlmimise või lepinguvälise kohustuse tekkimise ajal selle asjaoluga arvestaks või seda väldiks või takistava asjaolu või selle tagajärje ületaks.

Riskivastutuse puhul vabaneb kahju tekitaja vastutusest üksnes juhul, kui kahju tekkimine sai võimalikuks vääramatu jõu tõttu, kusjuures vääramatu jõu olemasolu peab tõendama kahju tekitaja. Lihtsatele kausaalvastutustele on omane, et nad ei eelda küll süü tuvastatavust kahju tekitamises, kuid lisaks vääramatule jõule esineb teisigi aluseid, mis vabastavad kahju tekitaja vastutusest. Nii ei vastuta VÕS § 1064 lg 1 kohaselt tootja tootest tuleneva kahju eest, kui ta tõendab, et ei ole toodet turule lasknud või võib eeldada, et toote turule laskmise ajal ei olnud tootel kahju põhjustanud puudusi või tootja ei valmistanud toodet müügiks ega valmistanud ega turustanud seda oma majandus- või kutsetegevuses või tingisid puuduse toote turulelaskmise ajal kehtinud kohustuslikud nõuded või ei saanud puudust avastada toote turule laskmise ajal tollaste teaduslike ja tehniliste teadmiste taseme järgi. Samuti ei vastuta tooraine või toote osa tootja juhul, kui nimetatute puudus on tingitud valmistoote konstruktsioonist või valmistoote tootja antud juhiseist. Seega on seadusandja taganud kannatanule parema kaitse juhuks, kui kahju on tekitatud puudusega toote tõttu, kuid jätnud samas tootjale võimaluse vabaneda vastutusest, kui viimasel puudus mõistlik võimalus asjade käiku mõjutada.

Eelnevast nähtuvalt on sarnaselt teistele õiguskordadele ka Eesti õigusele omane erinevate süüst sõltumatute vastutuse koosseisude olemasolu. Seega on ka Eestis vastutuskindlustuse vajadus sageli tingitud just asjaolust, et kindlustusvõtjal ei ole võimalik vastutusest vabaneda isegi juhul, kui ta ei ole kahju tekitamises süüdi. Sellest tulenevalt on Eesti õiguses samuti loodud vajadus taolise vastutuse riski maandamiseks vastutuskindlustuse teel.

1.2. Vastutuskindlustuse olemus

1.2.1. Vastutuskindlustuse mõiste

Kindlustuslepingut selle kõige laiemas tähenduses defineeritakse kui lepingut, mille puhul üks pool (kindlustusandja) võtab kohustuse tasu (kindlustusmakse ehk -preemia) eest kokkulepitud juhtumi toimumisel maksta teisele isikule (kindlustatu) rahasumma või selle ekvivalendi.²⁹

Kindlustust liigitatakse kahju- ja isikukindlustuseks. Kahjukindlustuse puhul lasub kindlustusandjal kohustus kindlustusjuhtumi toimumisel hüvitada seeläbi tekkinud kahju. Isikukindlustuses peab kindlustusandja kindlustusjuhtumi saabumisel tasuma kokkulepitud kapitalimakse või maksma pensioni või teostama muu kokkulepitud soorituse.³⁰

Teine võimalus kindlustuse liigitamiseks on liigitamine kahju- ja summakindlustuseks. Kahjukindlustuse alla kuuluvad muuhulgas erinevate asjade suhtes sõlmitud kindlustuslepingud, krediidikindlustus, garantiikindlustus, aga ka üldine vastutuskindlustus ja mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustus. Summakindlustus võib aga esineda kapitalikindlustuse või sissetulekukindlustusena sõltuvalt sellest, kas kindlustusjuhtumi saabumisel makstakse välja konkreetne summa või tagatakse sissetulek. Summakindlustusteks on seaduse alusel elu-, õnnetusjuhtumi- ja ravikindlustus.³¹

Vastutuskindlustus on kahjukindlustuse üheks eriliseks alaliigiks. Vastutuskindlustus hõlmab kahjusid, mis tekivad kindlustatule seoses sellega, et tal tekib vastutus kolmanda isiku ees,

²⁹ E.R.Hardy. General Principles of Insurance Law. 6th Ed. London: Butterworths, 1993, p. 3.

³⁰ Produkthaftungshandbuch. Bd. 1: Vertragliche und deliktische Haftung, Strafrecht und Produkt-Haftpflichtversicherung. Verf. U. Foerste u.a. Hrsg. Fr. Graf von Westphalen. München: Beck, 1989, § 52 Rdn. 1.

³¹ E. Deutsch. Versicherungsvertragsrecht: ein Grundriß. 5. Aufl. Karlsruhe: VVW, 2005, Rdn. 26-27.

mistõttu lasub tal kohustus hüvitada põhjustatud varaline ja mittevaraline kahju. Seega katab vastutuskindlustus kindlustatule seoses tema vastutusega tekkivad varalised väljaminekud.³²

Lähtuvalt sellest on vastutuskindlustust nimetatud ka passiivseks kindlustuseks, kuna see ei hüvita kahjusid, mis tekivad kindlustatule tema vara kahjustumise tõttu, vaid kaitseb vara omanikku võimalike kahjude vastu, mida tema vara teistele isikutele tekitab.³³

Vastutuskindlustuse all peetakse silmas siiski vaid tsiviilvastutuse kindlustust³⁴. Sellele on tähelepanu juhtinud näiteks Saksa Kindlustusmajanduse Ühendus [*Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. – GDV*], mis on välja töötanud soovitusliku iseloomuga üldised kindlustustingimused vastutuskindlustuse jaoks³⁵. Üldtingimuste § 1 kohaselt pakub vastutuskindlustuse puhul kindlustusandja kindlustatule kindlustuskaitset juhuks, kui kindlustuslepingu kehtivusajal toimunud kahjujuhtumi, mille tagajärjel saabub kolmanda isiku surm või tekib kolmandale isikule vigastus või tervisekahjustus (isikukahju) või toimub asja kahjustumine või hävimine (varakahju), tõttu tekib kolmandal isikul kindlustatu vastu nõue seaduses sätestatud eraõigusliku sisuga vastutuse sätete alusel³⁶. Seega on ka GDV juhtinud eraldi tähelepanu asjaolule, et vastutuskindlustuse all peetakse silmas nimelt tsiviilvastutuse kindlustust.

Seejuures on Saksa Liiduvabariigi kõrgeim kohus *Bundesgerichtshof* käsitlenud enda praktikas erineval alusel nõuete esitamise võimalikkust kindlustatu vastu. 20. detsembri 2006.a otsuses nr IV ZR 325/05 on kohus leidnud, et juhul, kui kahjujuhtumi järgselt on võimalik kindlustusvõtja vastu nii seadusest tuleneva eraõigusliku vastutuse alusel kui ka avalik-õigusliku nõude

³² Keller, S. 140.

³³ M. Kuusik. Tsiviilvastutuskindlustusest. – *Juridica* nr II, 1993, lk 37.

³⁴ Üldlevinud arusaama kohaselt ei saa end kindlustada kriminaal- ega väärteomenetluse korras määratud karistuste vastu. Siiski on on kirjanduses jaatud võimalust, et ettevõtja vastutuskindlustuse lepingu alusel võidakse hüvitada ka viimasele kriminaal- või väärteomenetluses tekkivad protsessikulud, kuna neis menetlustes kindlaks tehtud asjaoludel võib olla oluline tähendus hilisemates vaidlustes kindlustatu vastu esitatud nõuete üle, mistõttu kindlustusandja on huvitatud kriminaal- või väärteomenetluse tulemustest. Vt nt: G. Eidam. *Industrie-Straf-Rechtsschutzversicherung. Kommentar zu den Sonderbedingungen*. Köln: Carl Heymanns Verl. KG, 1994, S. 3-7. Vastav põhimõte sisaldub ka VÕS § 511 lg-s 2.

³⁵ *Allgemeine Versicherungsbedingungen für die Haftpflichtversicherung (AHB). Musterbedingungen des GDV*. Stand: Januar 2008. – Im Internet. Vorhanden: http://www.gdv.de/Downloads/allg_Bedingungen_pSV/AHB_08.pdf, am 5. März 2010.

³⁶ Sõrendusega rõhutus ei ole lisatud käesoleva töö autori poolt, vaid pärineb GDV koduleheküljel kättesaadavatest üldtingimustest.

esitamine, siis laieneb sellele kindlustuskaitse sõltumata sellest, milline nõue konkreetselt kindlustusvõtja vastu esitatakse.³⁷

Eesti õiguskirjanduses on jõutud seisukohale, et vastutuskindlustuse kohaldumisala võib olla mõnevõrra laiem kui ainult tsiviilõiguslik vastutus. Nimelt on võlaõigusseaduse kommentaarides leitud, et notarid ja kohtutäiturid vastutavad riigivastutuse, mitte tsiviilõiguse alusel, ning sellisel juhul on vastutuskindlustus laiem kui pelgalt tsiviilvastutuse kindlustus.³⁸

Saksa õiguses on vastutuskindlustuse mõiste defineeritud kindlustuslepingu seaduses [*Versicherungsvertragsgesetz – VVG*], mis kehtib alates 1. jaanuarist 2008.a³⁹. VVG §-s 100 on sätestatud, et vastutuskindlustuse puhul on kindlustusandja kohustatud vabastama kindlustusvõtja nõuetest, mille kolmas isik esitab kindlustusvõtja vastutuse alusel kindlustusperioodil esinenud asjaolu eest, ning tõrjuma põhjendamatud nõuded. Enne 1. jaanuari 2008.a kehtinud kindlustuslepinguseaduses (edaspidi vana VVG)⁴⁰ sisaldus vastutuskindlustuslepingu definitsioon §-s 149, mille kohaselt on vastutuskindlustuse puhul kindlustusandja kohustatud hüvitama kindlustusvõtjale soorituse, mille viimane peab osutama kolmandale isikule tulenevalt tema vastutusest kindlustusperioodil tekkinud asjaolu eest. Refereeritud definitsioonid ei ole siiski täielikult kattuvad, vaid uues VVG-s sisalduv regulatsioon sätestab otseselt kindlustusandja kohustuse kindlustusvõtja nõuetest vabastada ja seega kindlustusvõtja vabastusnõude. Ka VVG reformikomisjon märkis oma lõppraportis, et lõi vana VVG § 149 vähemalt oma sõnastuse põhjal mulje, nagu peaks kindlustusandja summa esmalt hüvitama kindlustusvõtjale, kes siis selle oma vastutuse alusel kahjuhüvitisena kolmandale isikule tasub. Kindlustusmajanduse praktikas ja teoorias peeti siiski esiplaanil seisvaks kindlustusvõtja vabastusnõuet, mis muutub maksmisnõudeks ainult erandlikult juhul, kui kindlustusvõtja rahuldab ise kannatanu nõude. Seetõttu selgitas uus VVG seda, et kindlustusvõtjal on kindlustusandja vastu vabastusnõue. Kui kindlustusvõtja vastu esitatud nõue on algselt ebaselge või lõplikult põhjendamatu, laieneb kindlustusnõue ka oletatavalt või tegelikult põhjendamatute nõuete tagasilükkamisele. Seega

³⁷ IV ZR 325/05. – Im Internet. Vorhanden: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=bbd137abe182a675074ef377b29aae17&Seite=1&client=3&nr=38569&pos=54&anz=230>, am 14. Januar 2009.

³⁸ Võlaõigusseadus II. 2.-7. osa (§§ 208-618). Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tallinn: Juura, 2007, § 510 komm. 3.1 ja 3.3.

³⁹ *Versicherungsvertragsgesetz*. In der seit dem 1. Januar 2008 geltenden Fassung. Im Internet. Vorhanden: <http://dejure.org/gesetze/VVG>, am 11. Januar 2010.

⁴⁰ Gesetz über den Versicherungsvertrag. – Zivilrecht: Wirtschaftsrecht. 13. Aufl. Stand: 5. August 2004. Baden-Baden: Nomos, 2004.

kannab kindlustusandja mitte ainult protsessiriski tulemuse, vaid ka kulude osas.⁴¹ Lisaks oli kindlustusvõtja vabastusnõuet kohtupraktikas jaatatud ka varem⁴².

Saksa õiguskirjanduses on leitud, et vastutuskindlustuse omapära on kolmepoolse õigussuhte eksisteerimine. Kindlustusandja kohustuseks on kindlustusvõtjat kaitsta kolmanda isiku põhjendatud ja põhjendamatute nõuete eest. Põhjendatud nõuete puhul realiseerub vastav kohustus nõuete täitmisena ning põhjendamatute nõuete puhul asjakohaste vastuväidete esitamises nõuetele.⁴³

Eesti õiguses on vastutuskindlustuse mõiste lahti mõtestatud VÕS §-s 510, vastavalt millele vastutuskindlustuse puhul peab kindlustusandja täitma kindlustusvõtja asemel kohustuse hüvitada kahju, mille kindlustusvõtja on tekitanud kolmandale isikule (kahjustatud isik) kindlustuse kehtivuse ajal toimunud kindlustusjuhtumi tagajärjel, ja kandma õigusabile tehtud kulud. See definitsioon on sarnane Saksa uues VVG-s sisalduvaga, samas kui Saksa varasemas seaduses ning ka mitmetes teistes Kontinentaal-Euroopa maades kehtiva mõiste kohaselt hüvitab kindlustusandja kindlustusvõtjale viimase poolt kahju hüvitamiseks tehtud/tehtavad kulutused. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kuigi taoline erinev sõnastus paneb kindlustusandjale kohustuse kindlustusvõtja nõuetest vabastada, ei pruugi see siiski automaatselt mõjutada kannatanu positsiooni ega luua otsesuhet tema ja vastutuskindlustusandja vahel. Pikemalt on antud problemaatikat käsitletud käesoleva töö alajaotuses 2.1.1.

K. Haavasalu on võrdlevalt Eesti ja Saksa vastutuskindlustuse regulatsiooni käsitlevas artiklis jõudnud seisukohale, et VÕS-i eelnõu seletuskirjast järeldeb, et vastutuskindlustuse korral ei ole kindlustusandja kohustuseks mitte kindlustusvõtja vabastamine kahjustatud kolmanda isiku põhjendatud kahju hüvitamise nõuetest, vaid kindlustusvõtja tekitatud kahju hüvitamine. Seega ei ole tegemist mitte Saksa õiguses tunnustatud vabastamisnõudega, vaid vastutuskindlustusandja hüvitamiskohustusega.⁴⁴

Magistritöö autor möönab, et võlaõigusseaduse eelnõu seletuskirja pinnalt võib tõepoolest taoline mulje jääda. Nimelt on seletuskirjas märgitud, et „[v]astutuskindlustuse puhul peab

⁴¹ Abschlussbericht der Kommission zur Reform des Versicherungsvertragsrechts vom 19. April 2004, S. 83. Im Internet. Vorhanden: <http://www.bmj.de/files/-/647/AB%20VVG%20Komm.pdf>, am 25. Februar 2010.

⁴² Vt allpool Thüringeni liidumaakohtu 29. jaanuari 2007.a kohtuotsus nr 4 U 660/06.

⁴³ O. Meixner, R. Steinbeck. Das neue Versicherungsvertragsrecht. München: Beck, 2008, § 3 Rdn. 2.

kindlustusandja hüvitama kindlustusvõtjale selle soorituse, mille kindlustusvõtja võlgneb kolmandale isikule oma vastutuse tõttu [...]“ Siiski on autor seisukohal, et VÕS § 510 sõnastuse põhjal tuleks pigem jaatada ka Eestis Saksa õigusele omase vabastusnõude tunnustamist. Ühtlasi nähtus tegelikkuses vabastusnõude olemasolu ka võlaõigusseaduse eelnõu Riigikogu menetluses olnud algversioonist, mille §-s 25 oli sätestatud, et vastutuskindlustuse puhul peab kindlustusandja vabastama kindlustusvõtja kolmanda isiku (kahjustatud isik) kahju hüvitamise nõuetest vastutuse tõttu kindlustuse kehtivuse ajal toimunud sündmuse tagajärjel ja kandma kulutused õiguskaitsele. Seega on magistritöö autori arvates siinkohal tegemist pigem võlaõigusseaduse seletuskirja ebaõnnestunud sõnastusega kui loobumisega Saksa õigusele omasest vabastusnõudest.

Õiguskirjanduses on rõhutatud, et vastutuskindlustus laieneb vaid seaduses sätestatud kahju hüvitamise nõuetele, sealhulgas lepingutest tulenevatele nõuetele sellises ulatuses, millises vastutus ei ületa seaduses sätestatud.⁴⁵ Seega on vastutuskindlustuse puhul kindlustusobjektiks kindlustatud isiku seadusjärgne tsiviilvastutus tema poolt kolmandatele isikutele tekitatud kahjude eest.

Vastutuse riski ei ole kontinentaaleuroopa õiguskultuuri maade seadustes otseselt defineeritud. Seevastu aga Šveitsi vastutuskindlustuse üldiste lepingutingimuste kohaselt on vastutusriskiks seadusliku kohustuse risk heastada lepinguväliselt või lepingu täitmisel või mittetäitmisel tekitatud isiku- või varakahjud, samuti lepinguväliselt põhjustatud mittevaraline ülekohus. Siiski ei kindlustata isikuid ühe lepingu raames igasuguse vastutuse vastu, mis neil võib tekkida, vaid määratletakse omadused või tegevused, millest tulenev vastutus loetakse kindlustatuks (nt mootorsõiduki valdaja).⁴⁶

Vastutuskindlustuslepingu alusel loetakse kindlustatuks lisaks nõude rahuldamisele tehtavatele kulutustele ka mõningaid nõudega kaasnevaid kulusid. Saksa VVG §-st 100 nähtub, et üheks vastutuskindlustuse objektiks on kindlustusandja kohustus kaitsta kindlustusvõtjat põhjendamatute nõuete vastu. Lisaks nii VVG § 101 kui ka vana VVG § 150 lg 1 kohaselt

⁴⁴ K. Haavasaalu. Vastutuskindlustus Eesti ja Saksa õiguses: kindlustushüvitise väljamaksmisest vabanemise alused. – Juridica nr II, 2007, lk 108-118.

⁴⁵ Insurance Contract Law. Comp International Association for Insurance Law. Ed M. Fontaine. Vol I. Karlsruhe: VVW, 1990, p. 55.

⁴⁶ H. Roelli. Kommentar zum Schweizerischen Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag. Bd. 1: Die Allgemeinen Bestimmungen. Bern: Verl. K. J. Wyss Erben AG, 1968, S. 472 f.

hõlmab kindlustus vaidluse kohtuvälise lahendamise ja kohtukulud, mis on seotud kolmanda isiku poolt esitatud nõude eest kaitsmisega. Kirjanduses on leitud, et vastutuskindlustus sisaldabki endas õiguskaitsekindlustust, tagades kindlustusvõtjale lisaks tema vabastamisele tema vastu esitatud nõuetest ka nõuetega võitlemise ülevõtmise kindlustusandja poolt. Seejuures peab kindlustusvõtja usaldama menetluse juhtimise kindlustusandjale.⁴⁷

Saksa kohtupraktikas, näiteks Thüringeni liidumaakohtu 29. jaanuari 2007.a kohtuotsuses nr 4 U 660/06 on märgitud, et vastutuskindlustus katab kindlustuslepingu raamides riski, et kolmas isik esitab kindlustusvõtja vastu – kas siis põhjendatult või mitte – kahju hüvitamise nõude. Tegemist on kahjukindlustuse liigiga, mis annab kindlustusvõtjale nõude vabastada teda põhjendatud kahju hüvitamise nõuetest (nn vabastusnõue) ja osutada õigusabi kolmanda isiku nõuete vastu, on need siis õigustatud või mitte (nn õigusabinõue). Vastutuskindlustusandjal on võimalik tema kindlustusvõtja vastu esitatud nõuded kas täita või neile vastu vaielda. Juhul, kui kindlustusandja pakub kaitset põhjendamatuks peetud kahjunõude vastu, on ta seniks oma kindlustuslepingujärgse kohustuse täitnud. Kindlustusandja vabastusnõue tekib alles siis, kui kindlustusandja vastutus on selle aluse ja ulatuse osas kindlaks tehtud.⁴⁸

Tavapäraselt peetakse kahjukindlustuses oluliseks kindlustushuvi olemasolu. VÕS § 478 lg 1 kohaselt on kindlustushuvi kindlustusvõtja huvi kindlustada ennast kindla kindlustusriski vastu. Õiguskirjanduses on leitud, et vastutuskindlustuses esineb kindlustushuvi juhul, kui isikul on huvi kindlustada end võimaliku vastutuse vastu, mis tal võib tekkida seaduse või lepingu alusel tulenevalt kohustusest hüvitada kolmandale isikule kahju. Seega seisneb kindlustushuvi isiku võimalikus vastutuses.⁴⁹

1.2.2. Vastutuskindlustuse liigitamine

Vastutuskindlustust liigitatakse erinevatel alustel. Selle järgi, missugune risk on lepingu alusel kindlustatud, võib vastutuskindlustust liigitada järgmiselt:

⁴⁷ Insurance Contract Law, p. 55.

⁴⁸ 4 U 660/06. – Leitsatz vorhanden im Internet: <http://www.juraforum.de/urteile/urteil/olg-thueringen-urteil-vom-29-01-2007-az-4-u-66006.html>, am 14. Januar 2009.

⁴⁹ R. D. Margo. Aviation Insurance. The law and practice of aviation insurance, including hovercraft and spacecraft insurance. 2nd Ed. London: Butterworths, 1989, p. 92.

1. üldise ja tootja tsiviilvastutuse kindlustus
2. erialase tsiviilvastutuse kindlustus ehk ametikindlustus.⁵⁰

Nimetatud liigitusel ei ole käesoleva töö seisukohalt määravat tähendust, kuivõrd nii vabatahtlikku kui ka kohustuslikku vastutuskindlustust võib esineda samavõrd mõlema kindlustusliigi puhul. Seega ei sõltu töös tõstatatud probleemide lahendus sellest, kas tegemist on üldise ja tootja vastutuse või erialase tsiviilvastutuse kindlustusega.

Sageli võivad isiku tegu, millega ta kahju tekitab, kahju ilmnemine ja kahju tekitaja vastu nõude esitamine olla ajaliselt oluliselt lahutatud. Seetõttu liigitatakse nii kirjanduses kui praktikas vastutuskindlustuslepinguid ka selle järgi, missuguse sündmuse esinemine neist loetakse kindlustusjuhtumiks. Taolisel alusel liigitatakse kirjanduses vastutuskindlustuse lepingud järgmiselt:

1. lepingud, mis kehtivad vastutusele tulenevalt kõigist kahjudest, mis ilmnevad kindlustuslepingu kehtivusajal. Seega on kindlustatud vastutus seoses kindlustusperioodil esitatud nõuetega, sõltumata sellest, missuguse ajahetkel kahju põhjustanud tegu tehti;
2. lepingud, mis kehtivad vastutusele tulenevalt kõigist kindlustusperioodil aset leidnud ja kahju põhjustanud või põhjustada võivatest tegudest.⁵¹

Antud liigituse tähtsus seisneb selles, et liigitus tuleneb otseselt kindlustusjuhtumi määratlusest. Seega seondub liigituse roll kindlustatud vastutuse määratlemisega.

Vastutuskindlustust võib jaotada ka vabatahtlikuks ja kohustuslikuks. Vastutuskindlustuse kohustuslikkus on sätestatud teatud erialasid või tegevusi puudutavates eriseadustes⁵². Vastutuskindlustuse jagunemine vabatahtlikuks ja kohustuslikuks on magistritöö teemas olulise tähendusega, kuna tingib tänapäeva regulatsioonidest tulenevalt kahjustatud isikute erinevad positsioonid. Ühtlasi olgu märgitud, et seadusandja on paljudel juhtudel kehtestanud kohustuse kindlustada just erinevaid riskivastutusi, nt mootorsõidukivaldaja vastutus liikluskindlustuse

⁵⁰ MacGillivray & Parkington on Insurance Law (relating to all risks other than marine). 6th Ed. Ed. M. Parkington. London: Sweet & Maxwell, 1975, § 2276, 2278 ff.

⁵¹ Colinaux's Law of Insurance. 6th Ed. Ed. R. Merkin. London: Sweet & Maxwell, 1990, marg.ref. 19-03.

⁵² Vt nt: Advokatuuri seadus. 21. märts 2001. – RT I 2001, 36, 201; RT I 2009, 68, 463; Vedelkütuse seadus. 29. jaanuar 2003. – RT I 2003, 21, 127; RT I 2009, 62, 405.

seadusega⁵³, vastavushindamise protseduurideks pädeva teavitatud asutuse vastutus masina ohutuse seadusega⁵⁴, vedelkütuse müüja vastutus⁵⁵. Samas kindlustuslepingu poolte lepingulistele kohustuste ei sõltu otseselt nimetatud liigitusest.

1.2.3. Vastutuskindlustuse eesmärk

Inglise õigusteadlane P. Cane kirjutab, et vastutuskindlustuse nagu igasuguse kindlustuse eesmärk on kaitsta kindlustatud isikut teatud tagajärgede vastu, mille eest ta ei suuda end muul viisil adekvaatselt kaitsta. Seega nõustub kindlustusandja lepinguga hüvitama kindlustatule tema kahju, antud juhul tulenevalt tema vastutusest kolmanda isiku ees. P. Cane märgib, et algupäraselt on vastutuskindlustuse eesmärk tuua kasu kindlustatule, mitte kahjustatud isikule, mistõttu peab kahjustatud isik esitama oma nõude tavalisel viisil kahju tekitaja vastu ning tal puudub nõue kindlustusandja vastu.⁵⁶

Samas väidab P. Cane, et kui jätta kõrvale mõte vastutuskindlustusest kui kitsa ringi ettenägelike isikute kaitsevahendist, muutub see osaks süsteemist, mille eesmärk on tagada hüvitus paljudele õnnetuse ohvritele. Käesoleval ajal ei ole vastutuskindlustuse eesmärk enam alati kaitsta kindlustatut. P. Cane leiab, et näiteks kohustusliku liikluskindlustuse eesmärk on kaitsta kannatanuid, mitte sõidukijuhte.⁵⁷ Käesoleva töö autor nõustub selle seisukohaga siiski vaid osaliselt. Vaieldamatult on liikluskindlustuse väga oluline eesmärk tagada kannatanutele neile tekitatud kahju hüvitamine, kuid samas ei saa seda pidada liikluskindlustuse ainsaks eesmärgiks. Vastasel juhul oleks kindlustusandja regressiõigus kindlustatu vastu liikluskindlustuses oluliselt laiem, hõlmates ehk lisaks kõige rängematele liiklusnormide rikkumistele (sõiduki juhtimine joobeseisundis, ilma mootorsõiduki juhtimise õigusega jms) ka rea teisi rikkumisi, nagu näiteks lubatud sõidukiiruse ületamise vms, mille puhuks vähemalt kehtiv Eesti õigus regressiõigust ei sätesta. Töö autor leiab, et liikluskindlustuse kui ühe riskivastutuse kindlustuse liigi puhul on relevantne ka vajadus kaitsta kindlustatut, eriti juhtudel, kui ta vastutab tekitatud kahju eest, kuigi tal puudub süü kahju tekitamises.

⁵³ RT I 2001, 43, 238; RT I 2009, 62, 405.

⁵⁴ RT I 2009, 57, 381; RT I 2009, 63, 408.

⁵⁵ RT I 2003, 21, 127; RT I 2008, 62, 405.

⁵⁶ P. Cane. Accidents, Compensation and the Law. 4th Ed. London: Weidenfeld & Nicolson, 1987, p. 225.

⁵⁷ Ibid.

Austraalia kui ühe anglo-ameerikaliku õiguskorra käsitluste kohaselt on vastutuskindlustusel dualistliku kaitse eesmärk: kindlustatud kahju tekitajale pakub see kaitset võimaliku majandusliku katastroofi vastu, mille võib kaasa tuua negatiivne kohtuotsus, kahjustatud kolmandale isikule aga tagab see tema õiguse kahju hüvitamisele ka juhul, kui kahjustajal osutub puuduvat vara oma kohustuste täitmiseks.⁵⁸

Ka Anglo-Ameerika kohtupraktika tähtsustab vastutuskindlustuse korral just kannatanu positsiooni. Briti õiguskirjanduses on kirjeldatud kohtupraktikat, mis on asunud tunnustama, et vastutuskindlustuse tegelik soodustatu on kolmandast isikust kannatanu. Selle põhimõtte alusel on kohtud leidnud, et kindlustusandja peaks hüvitama kannatanu nõude põhjal ka kahju, mille on põhjustanud kindlustatu tahtlik kriminaalne tegu.⁵⁹

Taoline seisukoht on vastuolus Kontinentaal-Euroopas levinud kindlustuse ühe põhiprintsiibiga, mille kohaselt kindlustatu poolt tahtlikult tekitatud kahju ei hüvitata, millel magistritöö autor peatub lähemalt töö alajaotuses 1.3.4. Olgu siiski etteruttavalt märgitud, et taoline tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustamatuse printsiip on väljendatud näiteks VÕS §-s 513, mille kohaselt vabaneb vastutuskindlustusandja täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja põhjustas tahtlikult ja õigusvastaselt sündmuse toimumise, millest tulenevalt kindlustusvõtja kahjustatud isiku ees vastutab. Vastutuskindlustuse korral eelnimetatud angloameerika mõtteviisi järgides tagatakse küll kahju hüvitamine kannatanule, kuid seatakse ka kindlustatu seega soodsamasse positsiooni.

Erinevalt Anglo-Ameerikast on saksa ja sellega sarnanevate õiguskordade erialakirjanduses enam rõhutatud kindlustatu huvide kaitse aspekti. U. Foerste poolt koostatud tootja vastutust puudutavas käsiraamatus on märgitud, et vastutuskindlustuse eesmärk on eelkõige kindlustusvõtja vabastamine kahjunõuetest ja seeläbi tema vara kaitsmine. Nimetatud käsiraamatu kohaselt on vastutuskindlustuse tunnuseks kolme osalise olemasolu – kahju tekitaja, kannatanu ja kindlustusandja -, kusjuures õiguslikult relevantssed suhted tekivad ainult ühelt poolt kahju tekitaja ja kannatanu ning teisalt kahju tekitaja ja vastutuskindlustusandja vahel.⁶⁰ Sama seisukohta on väljendanud E. Deutsch, märkides ka, et vastutuskindlustuse nagu iga kindlustuse

⁵⁸ J. G. Fleming. The Law of Torts. 7th Ed. Sydney: The Law Book Company Ltd, 1987, p. 368.

⁵⁹ Colinvault's Law of Insurance, 1990, marg.ref. 19-05.

⁶⁰ Produkthaftungshandbuch. Bd. 1: Vertragliche und deliktische Haftung, Strafrecht und Produkt-Haftpflichtversicherung. Hrsg. U. Foerste u.a. München: Beck, 1989, § 15 Rdn. 15.

funktsioon on kahjude hajutamine, mis on eriti oluliseks eesmärgiks just ettevõtte ja erialaste vastutuskindlustuse puhul.⁶¹

T. Honoré on märkinud, et kindlustus on tavapärane mehhanism kahjude hajutamiseks ning aitab samal ajal kaitsta nõudja õigust hüvitusele. Kahjude hajutamise suunas püüdleb ühtlasi jaotava õigluse – *ius distributiva* – põhimõte, mis jaotab kohustused jämedalt samas proportsioonis saadava kasuga. Isikud, kes saavad kasu teatud tegevusest, näiteks mootorsõiduki kasutamisest, kannavad proportsionaalset osa nende viljeldava tegevuse läbi tekitatud kahjustest, näiteks kohustusliku vastutuskindlustuse läbi.⁶²

T. Honoré on märkinud ka, et taoline riskihajutus ei ole kindlasti eksimatu õigluse instrument, kuna kindlustusmaksed võivad olla ebaproportsionaalselt suured. Siiski aitab see aga tagada, et deliktilised kahjud ei ole enamikul juhtudest oluliselt ebaproportsionaalsed võrreldes kahju tekitanud isiku süüga. Seega kuigi kahju hajutamine vastutuskindlustuse teel on distributiivse iseloomuga, on põhjus, miks seda vajatakse deliktiõigluse instrumendina, vähemalt osalt rahuldada retributiivse õigluse – õiglase korvamise – nõudmisi. See aitab pehmenendada kahjusid, mis sõltumata kostja süüst või selle puudumisest on äärmiselt tõsised. Nimetatu ei tähenda, et kahjude hajutamine oleks deliktisüsteemi eesmärgiks, vaid mõningad kindlustusliigid on olulised korrektiivse õigluse efektiivse toimimise seisukohalt.⁶³

Tõenäoliselt võib üsna kindlalt väita, et lihtsate kausaalvastutuste kindlustuse puhul on tegemist kindlustusvõtja huvide kaitsega. Taoliste kindlustuste sõlmimise kohustust ei sätesta ei Eesti ega teistegi riikide õiguskorrad. Erandi moodustab siin tootja vastutuse kindlustus, mis võib mõnel juhul olla kohustuslik ning millel võib olla oluline funktsioon ka kahjustatu õiguste kaitsjana. Riskivastutuste kindlustuse dualistlikul iseloomule on aga tähelepanu juhitud juba ülalpool. Taoline kahetine eesmärk on omane ka mitmetele süül põhineva vastutuse kindlustustele, näiteks notari ametikindlustuse⁶⁴ eesmärgiks tuleb ilmselt pidada ühtaegu nii kannatanule kahju hüvitamist kui ka notari kaitset juhuks, kui tal tuleb kanda vastutust väga suurte kahjusummade eest.

⁶¹ E. Deutsch. *Haftungsrecht*. 1. Bd.: *Allgemeine Lehren*. Köln: Carl Heymanns Verl., 1976, S. 404.

⁶² T. Honoré. *The Morality of Tort Law – Questions and Answers*. – *Philosophical Foundations of Tort Law*. Ed. D. G. Owen. Oxford: Clarendon Press, 1995, p. 73-95.

⁶³ T. Honoré. *The Morality of Tort Law – Questions and Answers*.

⁶⁴ Notariaadiseadus § 15. – RT I 2000, 104, 684; RT I 2009, 67, 460.

Töö autori arvates võib väita, et kohustuslike vastutuskindlustuste puhul mängib olulist rolli just kannatanu kaitse idee. Kehtiva võlaõigusseaduse eelnõu staadiumi algversiooni seletuskirjas on märgitud: „Kohustuslik kindlustus kui selline nähakse reeglina ette, et kaitsta isikuid maksevõimetute kahju tekitajate vastu. Kohustuslik vastutuskindlustus nähakse ette tegevuse eest, millega tõenäoliselt suhteliselt tihti kaasneb kahju. Nende kahjude tekkimist ühiskonnas üldiselt aktsepteeritakse, kuid samas üritatakse vältida nendest tekkivaid kahjulikke tagajärgi.“⁶⁵

Eesti tänapäevases õiguskirjanduses – võlaõigusseaduse kommentaarides – on leitud, et “vastutuskindlustusel on kaks peamist eesmärki: esiteks kannatanule tekitatud kahju hüvitamine ja teiseks kahju tekitaja vabastamine nimetatud kohustuse täitmisest. Esimene eesmärk on olulisem kohustusliku vastutuskindlustuse korral, teine pigem jällegi vabatahtliku vastutuskindlustuse korral.”⁶⁶

K. Haavasalu on oma artiklis, milles ta on võrdlevalt analüüsinud vastutuskindlustust Eesti ja Saksa õiguses, jõudnud järeldusele, et vastutuskindlustuse eesmärgiks ei ole kaitsta mitte ainult kahjustatud kolmandat isikut, vaid ka kindlustusvõtjat ennast kahju hüvitamise nõuete eest. Selles seisneb vastutuskindlustuse sotsiaalne aspekt, mis omakorda seab teatud piirangud seaduses sisalduvate vastutuskindlustuse normide muutmisele poolte kokkuleppel.⁶⁷

Seega on üldiselt nii välisriikide kui Eesti õigusteoorias peetud vastutuskindlustuse puhul oluliseks mõlemat eesmärki – nii kannatanu kui ka kindlustatu enda kaitset. Seejuures mõnel puhul pannake suuremat rõhku neist ühele, mõnel teisele rollile. Õiguspoliitilisest tõekspidamisest, milline on vastutuskindlustuse eesmärk – kindlustatu või kannatanu kaitse -, annab tunnistust see, kas seadusandja on kannatanule andnud nõudeõiguse kahju tekitanu vastutuskindlustusandja vastu või mitte. Kannatanu nõudeõiguse problemaatika leiab käsitlemist teises peatükis, kus sellest tulenevalt on lisaks käesolevale alapeatükile täpsemalt käsitletud kindlustuse eesmärki erinevate vastutuskindlustuste puhul.

1.3. Vastutuskindlustuse ese ja kindlustatud vastutuse piirangud

⁶⁵ Võlaõigusseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991610001&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 7. märtsil 2010.

⁶⁶ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 510 komm. 3.4.

⁶⁷ K. Haavasalu. Vastutuskindlustus Eesti ja Saksa õiguses: kindlustushüvitise väljamaksmisest vabanemise alused. – Juridica nr II, 2007, lk 108-118.

1.3.1. Vastutuskindlustuse objekt: seadusjärgne vastutus

Nagu nähtub käesoleva töö alampeatükis 1.2.1. käsitletud vastutuskindlustuse mõistest, on vastutuskindlustuse alusel kindlustatud kindlustatu seadusjärgne eraõigusliku sisuga vastutus. Siiski võib vastutuskindlustuslepingu alusel kindlustatava vastutuse ulatus põhjustada vaidlusi, seda just seadusjärgse vastutuse defineerimise osas ehk küsimuses, kas seadusjärgse/seadusest tuleneva vastutuse all tuleb mõista ainult deliktulist vastutust või ka lepingulistest suhetest vastavuses seadusega tulenevat kahju hüvitamise kohustust. Nii erinevate vastutuskindlustusandjate poolt kasutatavates tüüptingimustes⁶⁸ kui õiguskirjanduses, muuhulgas inglise kindlustusõigust puudutavates käsitlustes on märgitud, et tavapäraselt välistavad vastutuskindlustusandjad lepingulise vastutuse.⁶⁹ Sama tuleneb ka Saksa vastutuskindlustuse näidistingimuste AHB punktist 1.1.⁷⁰

Õiguskirjanduses on avaldatud erinevaid seisukohti selles osas, mida mõista vastutuskindlustuslepingute alusel kindlustatud seadusjärgse vastutusena ning mida kaitse alt välistatud lepingulise vastutusena. Järelduse tegemiseks analüüsib magistritöö autor järgnevalt erinevaid mitmete riikide õiguskirjandustes avaldatud seisukohti.

Mitmetes inglise õigust puudutavates käsitlustes, näiteks Malcolm Clarke'i kindlustusõigust puudutavas teoses on vastutuskindlustuse puhul viidatud just kindlustatu sellise vastutuse kindlustamisele, mis tuleneb deliktiõiguslikust suhtest ehk lepinguvälise kahju tekitamisest kolmandale isikule.⁷¹ Samas on mõningates inglise õiguse käsitlustes selgitatud, et vastutuskindlustuse lepingud katavad üldjuhul ainult seadusjärgset vastutust ning ei paku katet näiteks *ex gratia* maksetele. Samas teoses on kirjeldatud kaasust M/S Aswan Engineering v. Iron

⁶⁸ Vt nt: Salva Kindlustuse AS-i Üldise ja toote vastutuskindlustuse üldtingimused, I ptk p 1.2., VI ptk p 14. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.salva.ee/public/files/Yldise_ja_toote_vastutuskindlustuse_tingimused.pdf, 5. märtsil 2010; Ergo Kindlustuse AS-i Üldise tsiviilvastutuskindlustuse tingimused T500*2002, p 14.5. Kättesaadav: [http://www3.ergo-kindlustus.ee/HtmlPages/yldisetsiviilvastutusetingimused/\\$file/Yldise_tsiviilvastutuse_tingimused.pdf](http://www3.ergo-kindlustus.ee/HtmlPages/yldisetsiviilvastutusetingimused/$file/Yldise_tsiviilvastutuse_tingimused.pdf), 5. märtsil 2010.

⁶⁹ M. Clarke. Policies and Perceptions of Insurance: An Introduction to Insurance Law. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 297.

⁷⁰ Allgemeine Versicherungsbedingungen für die Haftpflichtversicherung (AHB). Stand: Januar 2008.

⁷¹ M. Clarke. Policies and Perceptions of Insurance: An Introduction to Insurance Law. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 156.

Trades Mutual, milles kohus leidis, et termin „*liability at law*“ ehk seadusjärgne vastutus hõlmab nii lepingust tulenevat kui lepinguvälist vastutust.⁷²

Ka tootja vastutust käsitlevas P. Kelly ja R. Attree poolt toimetatud teoses on märgitud, et tootja vastutuskindlustus on oma olemuselt seadusjärgse vastutuse kindlustus. Mõiste seadusjärgne vastutus hõlmab seadusest tuleneva igat liiki vastutuse, sealhulgas deliktilise ja lepinguga aktsepteeritud vastutuse. Seejuures aga hõlmavad kindlustusandjate tüüptingimused tavapäraselt lepingulise vastutuse välistust. See tuleneb asjaolust, et kindlustatu poolt sõlmitavate lepingute ulatus võib olla väga lai, suurendades oluliselt ka kindlustusandja vastutuse suurust. Taolist vastutust on võimalik kindlustada, rääkides tingimused kindlustusandjaga eraldi läbi ning varustades viimase sõlmitavaid lepinguid puudutava teabega.⁷³

Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et kindlustuskaitse eksisteerib seadusjärgsetele kahju hüvitamise nõuetele, ka sellistele, mis tulenevad lepingust, kui vastutus ei ületa seaduses sätestatud ulatust.⁷⁴ On leitud, et mõiste „seadusjärgne vastutus“ all tuleb mõista mitte ainult deliktilisi ja kvaasideliktilisi õigussuhteid, vaid ka lepingulisi või lepingusarnaseid nõudeid, mis tulenevad lepingulisest suhtest, ulatuses, milles need ei ületa seadusest tulenevat kindlustusvõtja vastutuse ulatust. Täpsemalt tähendab see, et vastutuskindlustuse esemeks on kahju nõuded nii positiivsest lepingurikkumisest, lepingu sõlmimisel esinevast vastutusest (*culpa in contrahendo*) kui ka lepinguvälisest võlasuhtest. Küll aga ei laiene vastutuskindlustus lepingulistele täitmiskohustustele, kuivõrd tegemist ei ole kahju hüvitamise suhtega.⁷⁵

Saksa õiguses on küll tootja vastutuse kindlustuse osas, kuid ilmselt ka muule vastutuskindlustusele laienevalt leitud, et seadusjärgse vastutuse all tuleb mõista seadusjärgset normaalvastutust. Vastutus puhtlepinguliste kohustuste rikkumise eest, mis väljub seadusjärgsest normaalvastutusest, ei ole kindlustatud. Sellistena ei ole kindlustatud näiteks nõuded seoses poolte kokkuleppel pikendatud aegumistähtaegadega. Taolistel juhtudel on seadusjärgse normaalvastutuse piirest väljuv vastutus kindlustamata. Aegumistähtaja pikendamise korral tähendab see, et kui nõue esitatakse seadusjärgse aegumistähtaja jooksul, ei oma tähtsust, et

⁷² Colinaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-04.

⁷³ European Product Liabilities. Ed. P. Kelly, R. Attree. London: Butterworths, 1997, p. 548.

⁷⁴ Bundesrepublik Deutschland – Insurance Contract Law. Vol. II. Issued by International Association for Insurance Law. Ed. M. Fontaine. Karlsruhe: 1992, art. 6.2.1.

⁷⁵ Produkthaftungshandbuch. Bd. 1: Vertragliche und deliktische Haftung, Strafrecht und Produkt-Haftpflichtversicherung. Hrsg. Fr. Graf v. Westphalen. München: 1989, § 53 Rdn. 6-7.

kindlustusvõtja on leppinud kokku ka pikendatud aegumistähtjas ning vastutuskindlustusandja on hüvitamiskohustuslik. Kui aga nõue esitatakse peale seadusest tuleneva aegumistähtja lõppu, kuid sellele ei saa esitada aegumise vastuväidet põhjusel, et poolte kokkuleppel oli aegumistähtaega pikendatud, võib vastutuskindlustusandja hüvitamisest keelduda põhjusel, et vastutuskindlustusega on kindlustatud ainult seadusjärgne normaalvastutus.⁷⁶

Lepingust tuleneva vastutuse kindlustamist vastutuskindlustusega on jaatud ka Eestis vastutuskindlustust reguleeriva võlaõigusseaduse kommentaarides, kus on märgitud, et teistsuguse kokkuleppe puudumisel hõlmab vastutuskindlustus ka lepingu rikkumisest esitatavaid kahju hüvitamise nõudeid. Sellisel juhul tuleb hinnata lepinguõigusliku vastutuse eelduste, ulatuse ja aegumisega seonduvaid küsimusi.⁷⁷

Vastutuskindlustuse piiranguid on samuti käsitletud D. Bland'i kindlustuse teooriat ja praktikat puudutavas ülevaates, misjuures on märgitud, et üheks tavaliseks piiranguks on lepinguline vastutus, mis tekib, kui kindlustatu on teise poolega sõlminud teatud lepingu ja aktsepteerinud tavalisest raskemad tingimused. D. Bland'i kohaselt "[p]iirang teeb selgeks, et selline vastutus, mis eksisteerib üksnes sõlmitud kokkuleppe tõttu, ei ole kaetud."⁷⁸

Magistritöö autor on seisukohal, et vastutuskindlustusega kaetava seadusjärgse vastutusena tuleb mõista nii lepingulisest kui lepinguvälisest võlasuhtest tulenevat vastutust. Taolise seisukoha kasuks räägib enamus ülal refereeritud õiguskirjandusest, kuid ka sellise piirangu eesmärk. Ilmselt tuleb vastutuskindlustuse seadusjärgsele vastutusele piiratuse eesmärgiks pidada seda, et kindlustusandja ei peaks võtma vastutust võimalike täiendavalt kokkulepitud leppetrahvide või muude hüvitiste eest, millele kannatanul ei oleks õigust üksnes seaduse põhjal. Samas lepingurikkumisest tuleneva, reaalselt eksisteeriva kahju hüvitamise õiguse annab kahjustatud isikule ka seadus. Töö autor leiab, et üheks põhjuseks, miks vastutuskindlustuse kehtivusalast on välistatud taolised täiendavad, seadusest tulenevale vastutusele lisanduvad hüvitised või muud maksed, on kahjukindlustuse üldine mõte – vastavuses VÕS § 476 lg-ga 1 on eesmärgiks kindlustusjuhtumi tagajärjel tekkinud kahju hüvitamine. Kuigi kindlustatule toob kahju kaasa ka

⁷⁶ J. Schmidt-Salzer. Produkthaftung. Bd. IV/1: Produkthaftungspflichtversicherung. 1. Teil. 2. Aufl. Heidelberg: Verl. Recht u. Wirtschaft, 1990, Rdn. 7.217-7.218.

⁷⁷ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 510 komm. 3.3.

⁷⁸ Kindlustus: põhimõtted ja praktika / Insurance: Principles and Practice. Koost. D. Bland. Tallinn: 1996, lk 149.

kohustuse tasuda suuremat hüvitist kui seadusest tulenev, ei võta kindlustus enda kanda mistahes isiku rikastumist kahju tekkimise tagajärjel.

1.3.2. Vastutuskindlustuse kindlustusjuhtum

Kindlustuse objekti määratlemise seisukohalt on oluline kindlustusjuhtumi definitsioon kindlustuslepingus. Nimelt on vastutuskindlustuses võimalik erinevate asjaolude ilmnenist määratleda kindlustusjuhtumina – kas kindlustusjuhtum on toimunud hetkel, kui kindlustatu on toime pannud õigusvastase teo, kui kannatanul on tekkinud kahju või kui kannatanu esitab nõude. Välisriikide õigusteoorias ja –praktikas eristatakse kahju tekitamise aja põhiseid ja nn *claims-made* kindlustuslepinguid⁷⁹.

Saksa VVG § 100 kohaselt peab kindlustusandja vabastama kindlustusvõtja kolmanda isiku nõuetest, mis tulenevad kindlustusvõtja vastutusest kindlustusperioodil tekkinud asjaolu eest. Vana VVG § 149 kohaselt kehtis kindlustusandja hüvitamiskohustus samuti vastutuse puhul kindlustusperioodil tõusetanud asjaolu eest. Mida taolise asjaoluna mõista, jätavad lahtiseks nii uus VVG, vana VVG kui ka vastutuskindlustuse näidistingimused AHB. Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et seoses juhtumi ebaselge formuleeringuga on aja jooksul arenenud kaks põhilist teooriat. Kausaaljuhtumi- ehk rikkumisteooria [*Kausalereignis- oder Verstoßtheorie*] peab selliseks asjaoluks vastutuse põhjuseks olevat sündmust. Kahjusündmuse- ehk tagajärjeteooria [*Schadenereignis- oder Folgetheorie*] kohaselt on taoliseks asjaoluks tegeliku tagajärje ilmnenine.⁸⁰

Ka Eestis jätab seadus vastutuskindlustuse kindlustusjuhtumi täpsemalt definerimata, nii et see kuulub kindlustuslepingu reguleerimisalasse. VÕS § 510 kohaselt peab vastutuskindlustuse puhul kindlustusandja täitma kindlustusvõtja asemel kohustuse hüvitada kahju, mille kindlustusvõtja on tekitanud kolmandale isikule kindlustuse kehtivusajal toimunud kindlustusjuhtumi tagajärjel, ja kandma õigusabile tehtud kulud.

⁷⁹ Vt liigitus töö alajaotuses 1.2.2.

⁸⁰ Produkthaftungshandbuch. Bd. 1: Vertragliche und deliktische Haftung, Strafrecht und Produkt-Haftpflichtversicherung. Verf. U. Foerste u.a. Hrsg. Fr. Graf von Westphalen. München: Beck, 1989, § 53 Rdn. 33.

Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaandes on märgitud, et küsitav võib olla, missugust sündmust tuleks käsitleda vastutuskindlustuse kindlustusjuhtumina. Kommentaarides on asutud seisukohale, et kuigi seadus seda küsimust selgelt ei reguleeri, tuleks võlaõigusseaduse alusel lähtuda kindlustusjuhtumi määratlemisel siiski õigusrikkumise toimumisest. Nimetatud seisukoha järgi tuleks hüvitada kindlustusvõtja poolt tekitatud kahju, kui kindlustusvõtja pani kindlustuskaitse kehtivuse ajal toime õigusrikkumise, seda ka siis, kui kahju tekib või kannatanu esitab kahju hüvitamise nõude alles pärast kindlustuslepingu lõppemist. Kommentaaride autorid on leidnud, et mingil juhul ei tohiks kindlustusjuhtumina käsitleda nõude esitamist. Taolise seisukoha põhjendustena on toodud õigusrikkumise ja nõude esitamise võimalik suur ajaline vahe ja seeläbi kindlustusvõtja huvide kahjustamine ning asjaolu, et vastasel juhul peaks kindlustusandja vastutama ka kahju eest, mille kindlustusvõtja on tekitanud enne kindlustuslepingu sõlmimist. Kommentaarides on märgitud, et juhul, kui isik soovib, et kindlustatud oleks ka tema vastutus, mis võis tekkida võimalikust minevikus aset leidnud kahju tekitamisest, siis on tal võimalik taotleda VÕS § 438 kohast tagasiulatuvat kindlustuskaitset.⁸¹

Käesoleva töö autor nõustub võlaõigusseaduse eriosa kommenteeritud väljaande autorite eelkirjeldatud seisukohaga üksnes osaliselt. VÕS § 510 grammatilisel tõlgendamisel võib tõepoolest asuda seisukohale, et seadus peab kindlustusjuhtumiks kindlustatu õigusrikkumist – sellise mõistmise kasuks räägib sätte sõnastus: kahjustatud isikule kindlustusjuhtumi tagajärjel tekitatud kahju. Siiski ei nõustu käesoleva töö autor seisukohtadega, et nõude esitamise kindlustusjuhtumiks lugemine on välistatud põhjustel, et see kahjustaks kindlustusvõtja huve ja paneks kindlustusandja vastutama kahju eest, mille kindlustusvõtja on tekitanud enne kindlustuslepingu sõlmimist. Ühe või teise sündmuse, s.t õigusrikkumise või nõude esitamise lugemine kindlustusjuhtumiks ei kahjusta tegelikult kindlustusvõtja huve – viimasele võib samavõrra õigusrikkumise hetke kindlustamisega pakkuda huvi hoopis nõude esitamise kindlustamine. Seejuures tekivad kindlustatul reaalsed majanduslikud tagajärjed just alles nõude esitamisel kolmanda isiku poolt. Ka see, et kahju põhjustav tegu on juba kindlustuslepingu sõlmimise ajaks toime pandud, ei välista automaatselt nõude esitamise põhist kindlustuslepingut. Nimelt välistavad kindlustusvõtja teavitamiskohustused selle, et toimunud on selline rikkumine, mis toob kaasa kindlustusjuhtumi, millest kindlustusvõtja on lepingu sõlmimisel teadlik, kindlustusandja mitte. Seejuures ongi inglise õiguskirjanduses rõhutatud, et nn *claims-made*

⁸¹ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 510 komm. 3.5.

kindlustuslepingute puhul on teavitamiskohustustel eriti oluline roll, kuna kindlustusvõtja võtab vastutuse nõuete eest, mille alus juba eksisteerib, kuid mis ei ole veel materialiseerunud.⁸²

VÕS §-st 438, mille kohaldamist on soovitatud kommentaarides, nähtuvalt on tagasiulatuva kindlustuskaitse olemuseks see, et kindlustusjuhtum on juba toimunud. Kui aga kindlustusjuhtumina vastutuskindlustuse lepingus defineeritakse nõude esitamine, siis magistritöö autori arvates kaitse laienemine varem toimunud õigusrikkumistele ei vaja täiendavalt VÕS § 438 kohast katet.

VÕS § 510 kommentaarides on leitud, et kuigi vastutuskindlustuse mõistet ei saa kokkuleppeliselt muuta, väljendub sätte dispositiivsus muuhulgas selles, et lepingupooltel on võimalik täpsustada kindlustusjuhtumit.⁸³ Magistritöö autor leiab, et sätte dispositiivsus laieneb ka sellele, et pooled võivad privaatautonoomia alusel leppida kokku selliselt, et kindlustusega on kaetud vastutus vastavalt kindlustatu vastu kindlustusperioodil esitatavatele kahju hüvitamise nõuetele.

Võlaõigusseaduse eelviidatud kommentaaris on leitud ka, et kindlustusvõtja suhtes ebamõistlikult kahjustavaks tuleb lugeda tüüptingimust, mille kohaselt tekib kindlustusandja täitmise kohustus üksnes juhul, kui nii õigusrikkumine, kahju tekkimine kui ka nõude esitamine on toimunud kindlustuslepingu kehtivuse ajal.⁸⁴

1.3.3. Vastutuskindlustusega kaitstud isikud

Üheks vastutuskindlustuse ulatuse seisukohalt oluliseks küsimuses on see, millise isikute ringi (töötajad, juhtorganite liikmed, majandus- või kutsetegevuses kasutatavad muud isikud) vastutus on kindlustusvõtja poolt ostetud vastutuskindlustusega kaetud.

Üldise õiguse maade kirjanduses on märgitud, et kindlustuspoliisil näidatakse ära kindlustatu nimi ning kindlustatu definitsiooni võidakse laiendada muudele isikutele, pakkumaks ka neile

⁸² A. McGee. The Modern Law of Insurance. 2nd Ed. London: Butterworths, 2006, ref. no. 41.3.

⁸³ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 510 komm. 4.

⁸⁴ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 510 komm. 3.5.

kindlustuslepingust tulenevat kaitset. Sellisteks isikuteks võivad olla näiteks kindlustatu juhatajad ja töötajad, kuid vajadusel ka teised isikud, nt tootja vastutuse kindlustuses toote edasimüüjad.⁸⁵

Saksa õiguses sisaldub VVG § 102 lg-s 1 kaitstud isikute ringi laiendus, mille kohaselt juhul kui kindlustus on sõlmitud ettevõtte jaoks, laieneb see ka nende isikute vastutusele, kes on õigustatud ettevõtte esindamiseks, samuti isikutele, kes on ettevõttega teenistussuhtes. Sellisel juhul loetakse, et kindlustatud on võõras risk. Varasemalt sisaldus laiendus vana VVG § 151 lg-s 1, mille kohaselt juhul, kui kindlustus oli sõlmitud kindlustusvõtja äriettevõttest tuleneva vastutuse katmiseks, laienes kindlustus kindlustusvõtja esindajate, samuti nende isikute, keda kindlustusvõtja on võtnud teenistusse ettevõtte või selle osa juhtimiseks või järelevalveks, vastutusele. Siiski ei saa neid kahte laiendust pidada päris kattuvaks, kuna uues VVG-s sisalduv laiendus ei seo kindlustuse laienemist enam üksnes esindajate ja juhtimis- või järelevalvefunktsiooni täitmisega.

S. Marlowi ja U. Spuhli käsitles uue VVG kohta on ühtlasi juhitud tähelepanu asjaolule, et eelnimetatud isikud on kaaskindlustatud ainult kahju tekitamise puhuks teenistuskohustuste täitmisel. Kui aga kahju tekitatakse küll juhuslikult teenistuskohustuste täitmise ajal, kuid mitte seoses teenistuskohustustega, siis kindlustuskaitse neile isikutele ei laiene.⁸⁶

Vastavalt Saksa õigusteoorias toodud võõra riski kindlustuse definitsioonile võib kindlustusvõtja sõlmida kahjukindlustuse teise isiku kasuks – kas siis nimetades või jättes nimetamata isiku, kelle kasuks kindlustusleping on sõlmitud. Sellisel juhul tulenevad taolisele kolmandale isikule kindlustuslepingust õigused.⁸⁷

VÕS §-s 512 on laiendatud isikute ringi, kelle vastutus on koos kindlustusvõtja vastutusega kindlustatud, sarnaselt vana VVG regulatsiooniga. Vastavalt VÕS § 512 lg-le 1 hõlmab kindlustusvõtja majandustegevusest tuleneva vastutus kindlustus ka kindlustusvõtja esindajate ja tema poolt ettevõtte või selle osa juhtimiseks või selle üle järelevalve teostamiseks teenistusse või tööle võetud isikute vastutust. Vastavalt võlaõigusseaduse kommentaaridele aitab taoline

⁸⁵ European Product Liabilities. Ed. P. Kelly, R. Attree. London: Butterworths, 1997, pp. 545-546.

⁸⁶ S. Marlow, U. Spuhl. Das neue VVG kompakt: ein Handbuch für die Rechtspraxis. 3. Aufl. Karlsruhe: VVG, 2008, S. 176.

⁸⁷ Rechtswörterbuch. Hrsg. K. Weber. Bearb. von D. Guntz u.a. 18. Aufl. München: Beck, 2004, *sub* Schadenversicherung, S. 1138-1139.

regulatsioon vältida seda, et nimetatud isikute poolt kahju tekitamise negatiivsed tagajärjed kanduvad lõpuks ikkagi kindlustusvõtja varalisse sfääri.⁸⁸

Magistritöö autor püstib käesolevaga küsimuse, kuivõrd on just VÕS §-s 512 nimetatud ulatuses kaitstud isikute ringi laiendamine otstarbekas ja kuidas sätestatud isikute ringi mõista.

Saksa õiguses BGB⁸⁹ § 278 kohaselt vastutab võlgnik lepingulistes suhetes enda seadusjärgse esindaja ja isiku, keda ta oma kohustuse täitmisel kasutab, käitumise nagu enda käitumise eest. Lepinguvälises suhtes peab BGB § 831 alusel isik, kes kasutab teist isikut enda tegevuses, teise isiku poolt selle tegevuse teostamisel kolmandale isikule põhjustatud kahju hüvitama. Ettevõtte omanik ei vastuta juhul, kui ta on enda tegevuses kasutatavate isikute valikul ja sedavõrd, kui ta peab hankima seadmed või varustuse või juhtima ülesannete täitmist, rakendanud käibes vajalikku hoolt või kui kahju oleks tekkinud ka sellise hoolte rakendamisel. Seega vastutab isik oma majandus- või kutsetegevuses laiema ringi isikute kui ainult juhtimis- või järelevalvefunktsiooni täitvate isikute ja esindajate eest.

Eesti õiguses vastavalt tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS)⁹⁰ § 132 lg-le 1 vastutab isik teise isiku käitumise ja temast tulenevate asjaolude eest nagu oma käitumise või endast tulenevate asjaolude eest, kui ta kasutab seda isikut pidevalt oma majandus- või kutsetegevuses ja selle isiku käitumine ning temast tulenevad asjaolud on seotud isiku majandus- või kutsetegevusega. Seega on isik oma majandus- või kutsetegevuses vastutav kõigi isikute eest, keda ta pidevalt oma tegevuses kasutab.

Tõlgendades VÕS § 512 lg-t 1 ja vana VVG § 151 lg-t 1 selliselt, et vastutuskindlustusega on kaetud üksnes juriidilises mõttes esindusõiguslike isikute või juhtimis- või järelevalvefunktsiooni täitvate isikute vastutus, jääks üpris lai ring majandus- või kutsetegevuses kasutatavaid isikuid viidatud sätete kohaldumisalast välja. Samas arvestades, et ka nende isikute poolt ülesannete täitmise käigus tekitatud kahju eest vastutab ettevõtte omanik – kindlustatu -, tuleks pigem asuda seisukohale, et piirangute puudumisel kindlustuslepingus peab vastutuskindlustusandja hüvitama ka selliselt kindlustatul tekkinud vastutusest tuleneva kahju. Taolise seisukoha puhul on vana VVG § 151 lg 1 ja VÕS § 512 lg 1 olulisim mõju see, et juhtudel, mille eest kindlustatu küll

⁸⁸ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 512 komm. 1 ja 3.1.

⁸⁹ Bürgerliches Gesetzbuch. – NomosGesetze: Zivilrecht. Wirtschaftsrecht. 13. Aufl. Stand: 5. August 2004.

⁹⁰ RT I 2002, 35, 216; RT I 2009, 18, 108.

vastutab, kuid mis ei jää vana VVG § 151 lg 1 ja VÕS § 512 lg 1 kohaldumisaslasse, tekib vastutuskindlustusandjal küll hüvitamiskohustus, kuid tal säilib tagasinõudeõigus kindlustatu poolt majandus- või kutsetegevuses kasutatava isiku (muuhulgas töötaja) vastu. Töötaja näitel võib kindlustusandja taoline regressiõigus küll olla piiratud, kuna töötaja vastutab töölepingu seaduse⁹¹ § 74 lg 1 kohaselt tööandja ees tekitatud kahju eest täielikult eeskätt tahtliku lepingurikkumise korral, muudel juhtudel on tema vastutus sama paragrahvi 2. lõike alusel piiratud. Seega saab ka kindlustusandja regressi korras maksma panna samas ulatuses nõude. Küll aga on igasuguse, ka piiratud ulatuses regressiõiguse korral majandus- ja kutsetegevuses kasutatava isiku vastu kaitstud üksnes kindlustatu majandussfäär, mitte aga majandus- või kutsetegevuses kasutatava isiku huvid.

On küsitav, kas muude kui juridiilises mõttes esindusõiguslike või juhtimis- või järelevalvefunktsiooni täitvate isikute puhul on õigustatud säilitada vaatamata ettevõtte vastutuskindlustuse olemasolule siiski vastutus põhjustatud kahju eest. Saksa õiguses on nimetatud küsimust käsitletud vana VVG kommentaarides. Vana VVG § 151 kommentaarides on leitud, et viidatud sätte kontekstis tuleb esindajat mõista pigem majanduslikult ning lugeda esindajaiks kõiki isikuid, kes mingil moel võisid tegutseda ettevõtte tarbeks. Seejuures ei ole ettevõtte omaniku poolt isikule antud konkreetse volituse või ülesande olemasolu määrav.⁹²

Magistritöö autor leiab, et tulenevalt ülaltoodud analüüsist lasub vastutuskindlustusandjal sõltumata VÕS § 512 lg-st 1 kohustus hüvitada kindlustatu nimel tegutsevate mistahes isikute (juhatuse liikmed, juhtiv- ja mittejuhtivtöötajad, muu lepingu alusel tööd tegevad või teenust osutavad isikud) tekitatud kahju, kuna vastutus nende isikute eest langeb kindlustatule. Samas oleks otstarbekas VÕS § 512 lg 1 sõnastuse täpsustamine selliselt, et oleks arusaadav, kas silmas peetakse õiguslikus või majanduslikus mõttes esindajaid. Mõistlik oleks sätte muutmine samas suunas, nagu Saksa kindlustusõiguses on seda teinud uue VVG § 102 lg 1. See ei mõjuta niivõrd kindlustatu majanduslikku sfääri, kuna täiendavate piiranguteta on kindlustatud igasugune kindlustatu vastutus (kas siis enda või teiste isikute tegudest), vaid pigem kindlustatu poolt oma majandus- või kutsetegevuses kasutatavate isikute positsiooni kindlustuslepingus – kas nende vastu võidakse esitada tagasinõue või on nende vastutus ka reaalselt kindlustatud ja nemad seega vastutuse puhul kaitstud.

⁹¹ RT I 2009, 5, 35; 2009, 36, 234.

1.3.4. Tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustatavus

Üheks vastutuskindlustuse piire puudutavaks küsimuseks on probleem tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustatavusest. Kohustusliku vastutuskindlustuse korral võiks taolise risk kindlustamise vastu olla kahtlemata huvi kolmandatel isikutel, kellele kindlustatu võib tahtliku õigusvastase teoga kahju tekitada. Samas on küsitav kindlustusandja valmisolek sellise riski kindlustamiseks ning vaieldav küsimus, kas kindlustatul peaks tema huvide kaitsest tulenevalt olema võimalus nii ulatuslikule kindlustuskattele.

Vastavalt Saksa VVG §-le 103 ei ole kindlustusandja hüvitamiseks kohustatud, kui kindlustusvõtja on tahtlikult ja õigusvastaselt kutsunud esile asjaolu, mille eest ta on kolmanda isiku eest vastutav. Ka vana VVG § 152 ei vastutanud kindlustusandja taolisel juhul. Vana VVG sätte kommentaaride kohaselt on tegemist subjektiivse riskivälistusega. Seejuures kehtib kindlustus küll hooletuse ja raske hooletuse puhul ning ka juhul, kui asjaolu on esile kutsutud küll tahtlikult, kuid mitte õigusvastaselt.⁹³

Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud, et taoline välistus, mille kohaselt ei ole kindlustatud vastutust põhjustava asjaolu tahtlik esilekutsumine, kohaldub vaid juhul, kui kindlustusvõtja teadmine ja tahe hõlmavad lisaks teole endale ka teo tagajärgi. Seega peab kindlustusvõtja tahtlus olema lisaks teole endale suunatud ka kahju tekkimisele.⁹⁴ Ka Saksa õigusteadlane P. Schimikowski on oma kindlustuslepinguõigust puudutavas käsitluses märkinud, et tahtlus peab olema suunatud kahjulikele tagajärgedele, olgu siis tegemist otsese või kaudse tahtlusega. Tahtluse tõendamise koormus lasub seejuures kindlustusandjal, kuid kuna tegemist on individuaalse käitumisviisiga, siis on tõendamiskoormus selle võrra kergendatud, et piisav on tõenäosuse tõendamine.⁹⁵

Oluline on silmas pidada, et kutsealase või tööstusliku vastutuse kindlustuse puhul tuleb toodete või teenuste puhul teadmine puudusest või kahjustavusest võrdsustada tahtlusega. Seega ei pea

⁹² Versicherungsvertragsgesetz mit Erläuterungen zu den wichtigeren Versicherungsbedingungen. Beck'sche Kurz-Kommentare. Bd. 14. Bearb. A. Martin, J. Prölss. 23. Aufl. München: Beck, 1984, § 151 3).

⁹³ VVG-Kommentar, § 152 1).

⁹⁴ Meixner/Steinbeck, § 3 Rdn. 7.

⁹⁵ P. Schimikowski. Versicherungsvertragsrecht. 4. Aufl. München: Beck, 2009, Rdn. 269.

siin tahtlus puudutama tagajärgi, vaid piisav on kindlustusvõtja teadmine toodete või teenuste puudusest või kahjustavast iseloomust.⁹⁶

Üldist vastutuskindlustuse mittelaienemist tahtlikele õigusvastastele tegudele on jaatud ka inglise õiguskirjanduses, milles on kirjutatud, et piiravamate sätete puudumisel on kindlustatul õigus kindlustuskaitsele ka tema süü korral, välja arvatud juhul, kui vastutust tuleneb tahtlikust kuriteost.⁹⁷ Siinkohal tuleb siiski arvestada, et inglise õiguskirjanduse kohaselt esineb taoline katte piirang ainult kriminaalkorras karistatavate tegude puhul, samas ei pruugi olla ega olegi igasugune tahtlik õigusvastane tegu kriminaliseeritud⁹⁸.

Sarnaselt saksa õigusega sisaldab Eesti kehtiv võlaõigusseadus kõigile vastutuskindlustuse liikidele laienevat paragrahvi 513, vastavalt millele vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja põhjustas tahtlikult ja õigusvastaselt sündmuse toimumise, millest tulenevalt kindlustusvõtja kahjustatud isiku ees vastutab. Vastutuskindlustust puudutava üldsättena on nimetatud kohalduv ka kohustusliku vastutuskindlustuse osas. Sarnane põhimõte on sätestatud ka kõigile kindlustusjuhtumitele laienevas VÕS § 452 lg-s 1, mille kohaselt kindlustusandja vabaneb täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja, kindlustatud või soodustatud isik põhjustas kindlustusjuhtumi toimumise tahtlikult; sellest kõrvale kalduv kokkulepe on tühine.

Vaieldav on, kas VÕS § 513 kui taoline tahtlikust teost tuleneva vastutuse mittekindlustamist ettenägev säte on imperatiivne. Saksa õiguskirjanduses on peetud võimalikuks leppida kokku ka teisiti. Seejuures on käsitletud raske hooletuse või koguni hooletuse välistamist vastutuskindlustuse kaitsest.⁹⁹

Küsitav on, kas poolte kokkuleppel on võimalik kindlustada ka tahtlikku vastutust. Jaatavale järeldusele võib jõuda võlaõigusseaduse algse eelnõu seletuskirja pinnalt, mille kohaselt „[k]indlustusandja ei pea [rõhutus autori poolt] maksma hüvitist vastutuskindlustuse korral siis, kui kindlustusvõtja ise põhjustas tahtlikult selle asjaolu, mille tulemusel tekkis tema vastutus

⁹⁶ Schimikowski. Versicherungsvertragsrecht, Rdn. 271.

⁹⁷ Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-05.

⁹⁸ Samas tulenevalt asjaolust, et tegelik vastutuskindlustuse järgne soodustatu on kahjustatud kolmas isik, ei ole inglise õiguskirjanduse kohaselt üksnes teo kriminaalsus kindlustushüvitise maksmisest keeldumise aluseks, vaid määrav on teo tahtlikkus. – Vt Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-05.

⁹⁹ VVG-Kommentar, § 152 3).

kolmanda isiku ees“.¹⁰⁰ Viidatust nähtub, nagu võib kindlustusandja kindlustuslepingus sisalduval poolte kokkuleppel võtta üle ka vastutuse tahtlikult tekitatud kahju eest.

Riigikohus on küll oma 19. detsembri 2005.a lahendis AS-i Hert Transport hagi AS-i Inges Kindlustus vastu käsitlenud VÕS § 513 imperatiivsuse küsimust ning leidnud, et paragrahvi 513 näol on tegemist erinormiga VÕS § 452 lg 1 suhtes, samuti et VÕS § 513 on kehtestatud vastutuskindlustuse kindlustusandja kaitseks. Samas on tsiviilkolleegium selles lahendis jaatanud üksnes täiendavates kindlustusandja täitmise kohustusest vabanemise alustes (kindlustusvõtja raske hooletus) kokkuleppimise võimalust; kindlustusandja kahjuks kõrvalekalduva kokkuleppe lubatavus ehk tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustatavuse küsimus ei olnud nimetatud vaidluse objektiks.¹⁰¹

Väidet, et poolte soovi korral võib kindlustada ka tahtlikest tegudest tulenevat vastutust, kinnitavad muuhulgas näiteks advokatuuriseaduse¹⁰² § 48 lg 1 p 2 ja kohtutäituri seaduse¹⁰³ § 10 lg 2, milles on sätestatud, et kutsekohustuse tahtlikust rikkumisest tulenevat vastutust kindlustama ei pea. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kui taolisel juhul lepitakse kokku tahtlikest tegudest tuleneva vastutuse kindlustamises, on vastavas osas tegemist vabatahtliku kindlustusega ning sellele ei laiene kohustuslikule vastutuskindlustusele omased kahjustatud isiku õigused, milliseid on käsitletud töö järgmistes alajaotustes.

Võlaõigusseaduse kommentaarides on leitud, et “[i]seenesest ei tohiks olla välistatud ka nt kokkulepe, mille kohaselt täidab kindlustusandja oma kohustuse kahju õigusvastase ja tahtliku tekitamise puhul. Sellisel juhul on kindlustusandjal tagasinõudeõigus kindlustusvõtja vastu.”¹⁰⁴ Magistritöö autorile jääb aga arusaamatuks, millele põhineb väide tagasinõudeõiguse olemasolust kindlustusvõtja vastu. Mitmed kohustuslikku vastutuskindlustust sätestavad seadused (näiteks ülalviidatud advokatuuriseadus ja kohtutäituri seadus) näevad küll ette taolise tagasinõudeõiguse olemasolu tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustamise puhuks, kuid taoliste erisätete kohaldumiseta sarnast üldpõhimõtet võlaõigusseadusest ei tulene. Pigem juhul, kui jaatada

¹⁰⁰ Võlaõigusseaduse eelnõu. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991610001&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 7. märtsil 2010.

¹⁰¹ 3-2-1-144-05. – RT III 2006, 2, 16.

¹⁰² RT I 2001, 36, 201; RT I 2009, 68, 463.

¹⁰³ RT I 2009, 68, 463.

¹⁰⁴ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 513 komm. 4.

tahtliku õigusvastase teo eest vastutuse kindlustatavust, tuleb taoline tagasinõudeõigus lepingus ette näha.

Arvestada tuleb ka, et vabatahtlikul vastutuskindlustusel tahtluse puhuks puuduks kindlustusandja tagasinõudeõiguse puhul suuresti mõte. Oleks ebamõistlik, kui kindlustusandja maksaks kindlustatule vastutuskindlustuse hüvitise välja ning samas esitaks sama kindlustatu või ka kindlustusvõtja (kui isikud erinevad) vastu tagasinõude. Kuna üldjuhul ei kohusta eriseadused ka kindlustusandjaid tahtlusest tuleneva vastutuse kindlustamiseks, siis ei ole ka muidu kohustusliku kindlustuse korral tahtluse kindlustamise osas tegemist kohustusliku, vaid hoopis vabatahtliku kindlustusega. Seega puuduks tahtlusest tuleneva vastutuse kindlustamisel reeglina praktiline tähendus. Rolli mängiks taoline kindlustus vaid kindlustusvõtja pankroti korral, mil seadusandja on tugevdanud kahjustatud isiku positsiooni ka vabatahtlikus vastutuskindlustuses¹⁰⁵.

Töö autor kahtleb mõningatele teistsugustele seisukohtadele vaatamata tahtlikel tegudel põhineva vastutuse kindlustatavuses. Tahtlikust õigusrikkumisest tingitud vastutuse kindlustamisel peaks autori arvates olema vähemalt välistatud olukord, kus kahju lõppkandjaks jääb vastutuskindlustusandja. Vastavalt VÕS § 104 lg-le 4 on tahtlus õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel. Seega tähendab tahtliku vastutuse kindlustamine juhtumil, kus see ei ole otseselt seadusega nõutud, kaitse pakkumist kindlustatule, kes soovib esile kutsuda õigusvastast tagajärge. Taolise kindlustatu poolt soovitava õigusvastase tagajärje kindlustamises näeb käesoleva töö autor tõsist vastuolu võlaõiguse printsiipide, eelkõige tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁰⁶ §-s 138 ja VÕS §-s 6 sätestatud hea usu põhimõttega. Ka paralleelselt eesti- ja inglisekeelsena avaldatud kindlustuse printsiipe ja praktikat puudutavas kokkuvõtlikus teoses on märgitud, et [p]oliis ei ole kavandatud maksma tahtlikult sooritatud tegude eest, kui tagajärjed olid ettenähtavad.¹⁰⁷ Seega – vähemalt kindlustusvõtja huvides – ei peaks töö autori arvates olema aktsepteeritav kindlustada tahtlusest tulenevat vastutust. Olukord võib olla muidugi teistsugune kohustusliku vastutuskindlustuse puhul, mille olulist roll mängib kannatanu kaitse eesmärk. Seejuures peaks tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustamise eelduseks olema kindlustusandjale kindlustusvõtja vastu regressiõiguse kokkuleppimine, kuna

¹⁰⁵ Vt töö alajaotus 2.1.2.

¹⁰⁶ RT I 2002, 35, 216; RT I 2009, 18, 108.

¹⁰⁷ Kindlustus: põhimõtted ja praktika / Insurance: Principles and Practice. Koost. D. Bland. Tallinn: 1996, lk 151.

kindlustuse olemusest ning VÕS §-st 513 tulenevalt ei peaks kindlustusandja jääma sellise kahju lõppkandjaks.

Seejuures LKS §-st 3 ja § 26 lg-st 2 nähtuvalt katab näiteks kohustuslik liikluskindlustus ka tahtlikust teost tuleneva vastutuse. Sama seaduse § 48 lg 2 p 1 kohaselt on kindlustusandjal õigus esitada tagasinõue kahju tekitanud sõiduki valdaja vastu, kui liikluskahju on tekitatud tema tahtel. Nimetatud sätete põhjal leiab käesoleva töö autor, et mootorsõiduki valdaja kohustusliku vastutuskindlustuse puhul on siinkohal tegemist üksnes kannatanu ja mitte kindlustatud isiku kaitse funktsiooniga. Tahtlikult esilekutsutud vastutus on kindlustatud ainult kolmanda isiku, mitte aga kindlustuslepingu poole suhtes. Seega sobitub töö autori seisukoht tahtlusest tuleneva vastutuse kindlustamatusest LKS-i regulatsiooniga, mille eesmärk on tagada hüvitamine kahjustatud isikule, jätmata samas kindlustatule õigust pahauskseks käitumiseks. Et antud juhtumil on kohustuslik ka tahtlike tegude kindlustus, kehtivad siin kolmandat isikut kaitsvad sätted ka tahtliku kahju tekitamise juhtudele.

Jaatades tahtlikust teost tuleneva vastutuse kindlustamatust kindlustusvõtja suhtes, tuleb asuda seisukohale, et vastutuskindlustuse näol on eelkõige tegemist kahe poole – kindlustusvõtja ja kindlustusandja vahelise lepingulise suhtega, milles küll kindlustusvõtja huvid vajavad kaitset, kuid milles taolisele kaitsele on tulenevalt hea usu põhimõttest ja muudest printsiipidest seatud piirang. Et tahtlusest tulenev vastutus ei ole eeltoodu põhjal reeglina ka kohustusliku vastutuskindlustuse objektiks, leiab töö autor, et siinkohal ongi primaarne vastutuskindlustuse lepinguline, mitte kolmandat isikut kaitsev iseloom.

II. Kahjustatud isiku nõudeõigus kahju tekitaja kindlustusandja vastu

2.1. Kahjustatud isiku õigused vabatahtlikus vastutuskindlustuses

2.1.1. Kahjustatud isiku nõudeõiguse olemasolu

See, kas seadusandja näeb kannatanule ette otsenõude kahju tekitanud isiku vastutuskindlustusandja vastu või mitte, on suuresti õiguspoliitiline küsimus. Ühtlasi annab see teavet lähtekoha kohta, keda peab vastutuskindlustus kaitsma: kas kindlustatud isikut, s.t kahju tekitajat tema vara vähenemise eest nõuete rahuldamise tõttu või kannatanut, et tagada talle tekitatud kahju hüvitamine sõltumata kahju tekitaja varalisest suutlikkusest.

Õiguskirjanduses on leitud, et küsimus, kas kannatanul eksisteerib otsenõue kahju tekitanud isiku vastutuskindlustusandja vastu, on pigem deliktiõiguslik kui kindlustuslepinguline. Kahjustatud isiku otsenõudeõiguse puhul kahju tekitaja vastutuskindlustusandja vastu ei ole tegemist mitte lepingulise, vaid seadusest tuleneva nõudega, mille eesmärk on tugevdada kahjustatud isiku positsiooni.¹⁰⁸

Juhtudel, mil õigusaktid ei näe ette kindlustusvõtja kohustust enda või mõne teise isiku vastutuskindlustada, puudub kahjustatud isikul reeglina kahju hüvitamise nõudeõigus kahju tekitanud isiku kindlustusandja vastu. Šveitsi õiguskirjanduses tõdetud, et vastutuskindlustusandja ei ole kahjustatud isiku suhtes vastutav ega ole tal ka hüvitamiskohustust.¹⁰⁹

Ka Austria õiguskirjanduses on leitud, et väljaspool liikluskindlustust ei eksisteeri kindlustusandja ja kahjustatud isiku vahel mingeid õigussuhteid ning kahjustatud isik saab nõude kindlustusandja vastu esitada vaid juhul, kui kindlustatu oma nõude kindlustusandja vastu talle loovutab.¹¹⁰ Oluline on silmas pidada, et viimasel juhulgi esitab kahjustatu kindlustusandja vastu mitte enda nõude tulenevalt kahju tekitamisest, vaid kindlustatu nõude tekitatud kahju hüvitamise

¹⁰⁸ J. Kropholler. Internationales Privatrecht. Auf der Grundlage des Werkes von P. H. Neuhaus: Die Grundbegriffe des Internationalen Privatrechts. 3. Aufl. Tübingen: Mohr, 1997, § 53 IV 2 b.

¹⁰⁹ Keller, S. 137.

¹¹⁰ F. Gschnitzer. Österreichisches Schuldrecht. Besonderer Teil und Schadenersatz. – Springers Kurzlehrbücher der Rechtswissenschaft. 2. Aufl. von C. Faisterberger, H. Barte u. B. Eccker. Wien: Springer, 1988, S. 372.

kohustusest tuleneva kahju hüvitamiseks. Seejuures on erinevatele isikutele kuuluvate nõuete alus erinev: kahjustatud isikul kahju tekitamise fakt, kindlustatul vastutus kolmanda isiku ees ja kindlustusleping. Nõude loovutamise korral ei esita kolmas isik kindlustusandja vastu mitte enda nõuet tulenevalt kahju tekitamise faktist, vaid kindlustatud isiku kindlustuslepingulise nõude.

Saksa vana VVG ei sätestanud otsenõude olemasolu või selle puudumist tavajuhtudel ning Saksa õiguse kommentaarides oli varasemalt väljendatud ühest seisukohta, et – väljaarvatud mootorsõiduki valdaja kohustuslikus vastutuskindlustuses – ei eksisteeri kindlustusandja ja kahjustatud kolmanda isiku vahel mingisuguseid õigussuhteid ning kolmandal isikul puudub nõudeõigus vastutuskindlustusandja vastu.¹¹¹ Uus VVG siiski sätestab erisuse kohustusliku vastutuskindlustuse osas, mis leiab käsitlemist käesoleva töö alajaotuses 2.2.1.

VVG §-s 100 sätestatud vastutuskindlustuse definitsioon paneb küll kindlustusandjale kohustuse vabastada kindlustusvõtja kolmanda isiku nõuetest, kuid ülejäänud sätetest ei nähtu kannatanu otsenõudeõigust vastutuskindlustusandja vastu vabatahtliku vastutuskindlustuse puhul. Sellest tulenevalt võib asuda seisukohale, et tegemist on kohustusega üksnes kindlustusvõtja, mitte aga kahjustatud kolmanda isiku ees.

Inglise õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et vastutuskindlustuslepinguga võtab kindlustusandja endale kohustuse just kindlustatu ees, mistõttu hüvitise väljamaksmine kolmandale isikule ei ole kindlustusandjale kohustuslik, kui lepingus ei sisaldu vastavat sätet. Samas annavad vastutuskindlustuslepingute sätted enamasti kindlustusandjale õiguse võtta üle kindlustatu kaitse nõude vastu või sõlmida selle osas kokkulepe, kuna vastava õigusega puuduks kindlustusandjal võimalus kasutada oma regressiõigust.¹¹²

Eestis reguleerib vabatahtlikku vastutuskindlustust VÕS 24. peatüki 3. jao 1. jaotis, mis ei sisalda konkreetseid sätteid, mis reguleeriksid ühelgi juhul kahjustatud isikule otsenõuet kahju tekitanud isiku vastutuskindlustusandja vastu. Vastutuskindlustuse mõistet defineeriva VÕS § 510 kohaselt peab vastutuskindlustuse puhul kindlustusandja täitma kindlustusvõtja asemel kohustuse hüvitada kahju, mille kindlustusvõtja on tekitanud kolmandatele isikutele kindlustuse kehtivuse ajal toimunud kindlustusjuhtumi tagajärjel, ja kandma õigusabile tehtud kulud. Seega

¹¹¹ VVG-Kommentar, § 156 A 1).

¹¹² The Common Law Library. No 2. Chitty on Contracts. 26th Ed. Vol. II: Specific Contracts. Ed. E. P. Ellinger a.o. London: Sweet & Maxwell, 1989, marg.ref. 4277.

vastutuskindlustuse definitsioonist võib järeldada, nagu läheb kahjustatud isikule kahju hüvitamise kohustus üle kindlustusandjale ning kindlustusandja ei täida hüvitamiskohustust mitte enda lepingupartneri – kindlustusvõtja – suhtes, vaid tema asemel. Taolisel juhul võiks jaatada kannatanul kõigil juhtudel nõudeõiguse eksisteerimist kindlustusandja vastu.

Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaanne lähtub siinkohal kitsalt VÕS § 510 grammatilisest tõlgendamisest ega täpsusta, millised õigused loob VÕS § 510 taoline sõnastus kahju tekitajale ja kannatanule ning kelle ees tekib kindlustusandjal hüvitamiskohustus. Kommentaarides on üksnes märgitud, et võlaõigusseadus ei sätesta, millise kahju eest kindlustusandja vastutab ehk missuguse kahju peab ta kindlustusvõtja asemel kannatanule hüvitama. On leitud, et nimetatud küsimus on kindlustuslepingus reguleerimata, siis tuleb asuda seisukohale, et kindlustusandja peab kindlustusvõtja eest hüvitama kannatanule igasuguse kahju, mille hüvitamist võib kannatanu kindlustusvõtjalt nõuda. Kindlustusandja täitmise kohustus ei sõltu seega kahju hüvitamise nõude tekkimise õiguslikust alusest.¹¹³

Riigikohus on siiski tsiviilkolleegiumi 5. novembri 2007.a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-91-07, milles küll peaausjalikult käsitleti kindlustusvõtja pankroti situatsiooni, leidnud, et vabatahtlikus vastutuskindlustuses ei ole seadusega antud kahjustatud isikule otsenõue vastutuskindlustusandja vastu¹¹⁴. Taolist otsenõuet ei ole *expressis verbis* võlaõigusseaduses ka sätestatud.

Käesoleva töö autor märgib siiski, et VÕS § 510, mis kohustab kindlustusandjat hüvitama kindlustusvõtja asemel kahju, võib mõista valesti, kuna sellest võib järeldada, nagu eksisteeriks kahjustatud isiku otsenõudeõigus või kindlustusandja kohustus hüvitada kahju otse kannatanule. Autorile teadaolevalt on see põhjustanud ka vaidlusi¹¹⁵. Nagu ülal analüüsitud, Eesti õiguse kohaselt vabatahtlikus vastutuskindlustuses kannatanul otsenõuet siiski ei ole. Samuti ei ole vastutuskindlustusandjal ilma kindlustatu taolise nõudmiseta kohustust hüvitada kahju kolmandale isikule (VÕS § 517 lg 2). Taolist positsiooni toetab võlaõigusseaduse seletuskiri, mille kindlustuslepingu osa kahjukindlustust puudutavas alajaotuses on märgitud järgmist: „Vastutuskindlustuse puhul peab kindlustusandja hüvitama kindlustusvõtjale selle soorituse, mille kindlustusvõtja võlgneb kolmandale isikule oma vastutuse tõttu teatud asjaolu saabumise

¹¹³ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 510 komm. 3.2.

¹¹⁴ 3-2-1-91-07. – RT III 2007, 39, 308.

¹¹⁵ Nt pooleliolev Harju Maakohtu tsiviilasi nr 2-08-60852 Tallinna Laevatehas OÜ hagi Seesam Rahvusvahelise Kindlustuse AS-i vastu kahju hüvitamise ja viivise nõudes.

eest kindlustuse kehtivuse ajal.¹¹⁶ Kuigi ka võlaõigusseaduse eelnõu algversiooni, mille juurde seletuskiri kuulus, sõnastus ei olnud samasugune praeguse VÕS §-ga 510¹¹⁷, tuleb asuda seisukohale, et plaanitud regulatsioon oli siiski sisult sarnane kehtivale ning eelnevalt tsiteeritud seletuskirjas sisalduv seisukoht säilis eelnõu menetlemise ajal parlamendis. Seega nähtuvalt võlaõigusseaduse seletuskirjast ei saa pidada võlaõigusseaduse § 510 eesmärgiks luua kolmandale isikule täielik nõudeõigus vastutuskindlustuslepingu alusel. Otsenõude ja ka kindlustusandja kohustuse maksta hüvitis kolmandale isikule puudumisest annab tunnistust ka VÕS 24. peatüki 3. jao 1. jaotise ülejäänud regulatsioon, sealhulgas kindlustusvõtja pankrotiolukorda reguleeriv § 518, mis leiab lähemat käsitlemist töö alajaotuses 2.1.2.

Ülalkirjeldatud põhimõtet kannatanu otsenõude puudumisest tuleb töö autori arvates pidada kindlustuslepingu kui kahepoolse tehingu olemusega kooskõlas olevaks. Nimelt eksisteerib lepinguline õigussuhe kindlustatu ja vastutuskindlustusandja vahel ning lepinguline või lepinguväline suhe kahjustatud kolmanda isiku ja kahju tekitanud kindlustatu vahel, kuid lepingupõhiselt puuduvad õigussuhted kolmanda isiku ja kindlustusandja vahel. Arvestades kindlustussuhte eraõiguslikku ja lepingulist olemust, tuleb pidada õigustatuks üldjuhul kahjustatud isiku otsenõude puudumist kindlustusandja vastu.

2.1.2. Kahjustatud isiku positsioon kindlustusvõtja pankroti korral

Ühe põhilise juhtumina, mil paljudes õiguskordades tekib kahjustatud isikul nõudeõigus vastutuskindlustusandja vastu, on nimetatud kahju tekitajast kindlustatu pankrotti või likvideerimist. Enne taolise otsenõude kehtestamist erinevates õiguskordades valitses olukord, kus juhul, kui kindlustatu läks pankrotti, kuulus kolmanda isiku nõude tõttu kindlustatule kindlustushüvitisena väljamakstud summa pankrotivarasse. Seega osales kahjustatud isik oma nõudega pankrotimenetluses üldises korras samadel alustel teiste võlausaldajatega, kuna tal

¹¹⁶ Võlaõigusseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991610001&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 17. jaanuaril 2009.

¹¹⁷ Võlaõigusseaduse eelnõu Riigikogu menetluses olnud algversiooni § 526: „Vastutuskindlustuse puhul peab kindlustusandja vabastama kindlustusvõtja kolmanda isiku (kahjustatud isik) kahju hüvitamise nõuetest vastutuse tõttu kindlustuse kehtivuse ajal toimunud sündmuse tagajärjel ja kandma kulutused õiguskaitsele.“

puudusid õigused tulenevalt kindlustusandja ja kahju tekitanud isiku vahelisest kindlustuslepingust. Taoline situatsioon oli samas selgelt ebaõiglane.¹¹⁸

Sellises olukorras oli tõenäoline kahjustatud isiku kahjunõude osaline rahuldamata jäämine ning samas teiste võlausaldajate nõuete osaline rahuldamine kahjunõudega seotud kindlustushüvitise arvel, kuna pankrotivara suurenes väljamakstud kindlustushüvitise võrra. Nimetatust tulenevalt vajab regulatsioon taolise erisituatsiooni puhuks erisätteid, mis on erineval viisil ka erinevate riikide seadustesse sisse viidud.

Suurbritannias anti kahjustatud isikutele otsenõue kahju tekitaja vastutuskindlustusandja vastu 1930. aasta kolmanda isiku õiguste aktiga [*Third Parties (Rights Against Insurers) Act*]. Nimetatud seaduse alusel omandasid kannatanud nõudeõiguse kahju tekitanud isiku kohustusliku liikluskindlustuse lepingu alusel juhul, kui kahju tekitanu ise läks pankrotti või likvideeriti.¹¹⁹ Tagamaks kahjustatud isiku õigust esitada nõue vastutuskindlustusandja vastu, näeb inglise õigus ette pankrotistunud kindlustatu kohustuse teavitada kolmandat isikut, kellel on tema vastu kahju hüvitamise nõue, vastava kindlustuse olemasolust.¹²⁰ Seejuures on õiguskirjanduses märgitud, et kui kindlustatult saadud info kohaselt on kolmandal isikul mõistlik põhjus eeldada, et kindlustatu õigused on vastavalt 1930. aasta aktile läinud üle kolmandale isikule, siis on tal õigus nõuda samas mahus informatsiooni ka vastutuskindlustusandjalt. Sellisel juhul laieneb kindlustusandjale samasugune informeerimiskohustus, nagu on seadusega ette nähtud kindlustatule. Seejuures on oluline kolmandal isikul nõude tekkimine ning teavitamiskohustuse eelduseks ei ole see, et vastutus oleks kindlaks tehtud.¹²¹

1930. aasta kolmanda isiku õiguste akti sõnastuse kohaselt lähevad kahjustatud isikule üle kindlustatule kindlustusandja vastu kuuluvad kindlustuslepingust tulenevad õigused vastutuse osas. Õiguskirjanduses on rõhutatud vaid vastutusega seotud õiguste üleminekut – muud õigused siiski kolmandale isikule üle ei lähe.¹²²

Inglise õigus võimaldab kolmandal isikul kindlustatu maksejõuetuse korral esitada hüvitusnõue otse vastutuskindlustuseandja vastu. Siiski ei ole kolmandal isikul õigust nõuda kindlustusandjalt

¹¹⁸ J. Birds. *Modern Insurance Law*. 4th Ed. London: Sweet & Maxwell, 1997, p. 340.

¹¹⁹ Colinvaux's *Law of Insurance*, 1990, marg.ref. 19-16.

¹²⁰ *Modern Insurance Law*, p. 341.

¹²¹ A. McGee. *The Modern Law of Insurance*. 2nd Ed. London: Butterworths, 2006, ref. no. 29.14.

¹²² A. McGee. *The Modern Law of Insurance*. 2nd Ed. London: Butterworths, 2006, ref. no. 29.4.

sooritust enne, kui kindlustatu vastutuse ulatus on määratud kindlaks kohtuotsuse või kokkuleppega. Kolmandal isikul ei või olla kindlustusandja suhtes ulatuslikumaid õigusi, kui olid kindlustatul, mistõttu kindlustusandja on õigustatud esitama kolmanda isiku suhtes kõiki samu vastuväiteid, mida ta võinuks esitada kindlustatu suhtes.¹²³

Nagu märgitud, on kindlustatu pankroti või likvideerimise korral kolmandal isikul otsenõudeõiguse tekkimise eelduseks vastutuskindlustusandja vastu kindlustatu vastutuse tuvastamine kolmanda isiku ees. Inglise õiguskirjanduse kohaselt võib taoline põhimõte siiski luua praktikas probleeme juhtudel, kui juriidiline isik lõpetatakse enne, kui kolmandal isikul on olnud võimalus tuvastada kindlustatu vastutus. Taoliste juhtumite vältimiseks sisaldab Inglise äriühinguseadus (*Companies Act*) alates 1989. aastast sätet, mille põhjal kohus võib anda äriühingu lõpetamisele tagasikäigu igal ajal peale menetluse lõpetamist surma põhjustamisest või kehavigastusest tuleneva kahju nõudes.¹²⁴

Kirjandusest nähtuvalt on Inglismaal kaalutud ka võimalust kahju kindlaksmääratuse nõue kannatanu kindlustusandja vastu suunatud nõudeõiguse eeldusena kaotada, võimaldamaks paremat efektiivsust praktikas. Esiteks võimaldaks see tuvastada kindlustatu vastutuse kolmanda isiku ees ja kindlustusandja võimaliku õiguse hüvitamisest keeldumiseks ühes menetluses. Samuti puuduks juhtumil, kus kindlustatu on juriidilise isikuna lõpetatud, vajadus kindlustatu äriregistris registreeringu taastamiseks ning kolmas isik saaks esitada nõude otse vastutuskindlustusandja vastu.¹²⁵

Käesoleva töö autor leiab, et taolise kahju tuvastatuse nõude kaotamine tähendaks märgatavat sammu eemale vastutuskindlustuse olemusest lepingulise suhtena. Kolmanda isiku asetamine niivõrd oluliselt soodsamasse positsiooni võrreldes kas kindlustatu või teiste kahjustatud isikutega, kellele on tekitanud kahju isik, kes ei olnud kaitstud vabatahtliku vastutuskindlustusega, ei ole autori arvates põhjendatud. Tähelepanu tuleb pöörata asjaolule, et juhtumil, kui kolmandale isikule oleks tekitanud kahju isik, kes ei ole enda vastutust kindlustanud, oleksid kahjustatud isiku õigused piiratud ainult nõuetega, mida ta saab tulenevalt õigusliku aluse olemasolust ja tõendamise võimalustest esitada kahju tekitaja vastu. Arvesse tuleb

¹²³ Chitty on Contracts: Specific Contracts, marg.ref. 4279.

¹²⁴ Colinaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-17.

¹²⁵ Colinaux's Law of Insurance. 1st Supplement to the 7th Ed. Ed. R. Merkin. London: Sweet & Maxwell, 1998, marg.ref. 19-26C.

võtta, et üldse, ka kindlustatu pankroti korral, kannatanule otsenõude võimaldamine on talle seadusandlikult antud hüve, millest tuleneva ebavõrdsuse veelgi süvendamine ei ole autori meelest vabatahtliku kindlustuse korral õigustatud.

Nagu märgitud, on õiguskordades, milles on kahjustatud isikule antud otsenõue kahju tekitaja vastutuskindlustusandja vastu, nõudeõiguse eelduseks vastutuse kindlaksmääratus. Seejuures ei ole üldjuhul ka kindlustatul endal kindlustusandja vastu nõudeõigust enne, kui tema vastutus kolmanda isiku ees on tuvastatud. Nähtuvalt Inglise õiguskirjandusest on kohtupraktikas siiski jaatatud teatud erandjuhtudel kindlustatu poolt nõude esitamise õigust kindlustusandja vastu enne kindlustatu vastutuse kindlakstegemist. Nii võib pidada lubatavaks seda, kui kindlustatu esitab kindlustusandja vastu varasemalt nõude kinnituse saamiseks, näiteks kui kindlustusselts on teinud mingil põhjusel avalduse kindlustuslepingu ülesütlemiseks. Kui aga kindlustusleping on probleemideta kehtiv, ei saa kindlustatu nõuda hüvitist enne, kui tema vastutus kolmanda isiku ees on kindlaks tehtud.¹²⁶

Kontinentaaleuroopa õigussüsteemi riigid, sealhulgas nii Saksamaa kui ka Eesti, on lahendanud situatsiooni kindlustusvõtja pankroti korral eelnevalt analüüsitust erinevalt. Saksa VVG §-s 110 on ette nähtud, et kui kindlustusvõtja vara suhtes on alustatud pankrotimenetlust, võib kolmas isik nõuda enda nõude eraldi rahuldamist kindlustusvõtjale kuuluva vabastusnõude arvel. Samasugune regulatsioon sisaldus ka vana VVG §-s 157. Kommentaarides on täpsustatud, et võõra riski kindlustamise korral kehtib vastav põhimõte üksnes kindlustatud isiku pankroti korral. Taolise eraldusnõude olemasolu seisukohalt ei ole relevantne, kas kahjunõuded jõustatakse enne või pärast pankrotimenetluse alustamist ning see säilib ka pankrotijärgselt pandiõigusena kindlustatu nõude suhtes.¹²⁷

Seejuures on Saksa õiguskirjanduses leitud, et taoline eraldusnõue võib praktikas realiseeruda kahel viisil. Kui vastutusel põhinev nõue on kindlaks tehtud (näiteks jõustunud kohtuotsusega), omandab kahjustatud isik BGB § 1282 [Võlgniku sooritus peale pandi sissenõutavaks muutumist] alusel sissenõudeõiguse otse kindlustusandja vastu ning ta võib nõuda täitmist

¹²⁶ MacGillivray & Parkington on Insurance Law, art. 2248.

¹²⁷ VVG-Kommentar, § 157 1).

kindlustusandjalt. Kui nõue ei ole kindlaks tehtud, saab kahjustatud isik esitada nõude pankrotihaldurile hüvitamiseks kindlustusandjalt saadava kindlustushüvitise arvel.¹²⁸

Sarnaselt VVG §-ga 110 on olukord lahendatud ka Eesti õiguses. Kooskõlas VÕS §-ga 518 on kahjustatud isikul õigus kindlustusvõtja pankroti korral rahuldada oma kindlustusvõtja vastu suunatud nõue kindlustusandja vastu suunatud hüvitamise nõude arvel enne teisi kindlustusvõtja võlausaldajaid. Seega läheb kindlustusandja poolt vabatahtliku vastutuskindlustuse lepingu alusel välja makstud hüvitis üle pankrotivarasse ning kahjustatud isiku kahju hüvitamise nõue kuulub kindlustushüvitise ulatuses muudele nõuetele eelnevasse rahuldamisjärku. Taoline regulatsioon kujutab endast erisust võrreldes pankrotiseaduse §-s 153 sätestatud üldiste nõuete rahuldamisjärkudega.

Riigikohus on eitanud vabatahtlikus vastutuskindlustuses kahjustatud isiku otsenõude olemasolu kindlustusandja vastu kindlustatu pankroti korral. Seoses VÕS § 518 regulatsiooniga on Riigikohtu tsiviilkolleegium oma 5. novembri 2007.a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-91-07 leidnud, et otsenõude puudumine “on põhjendatav sellega, et vabatahtliku vastutuskindlustuse korral kaitstakse eelkõige kindlustusvõtja huve, kes on soovinud oma vastutuse vabatahtlikus korras kindlustada.” Riigikohus on seejuures märkinud järgmist: “Siiski kaitseb seadus teatud olukorras (kindlustusvõtja pankrot) ka vabatahtliku vastutuskindlustuse korral kahjustatud isiku huve. Sellist olukorda reguleerib VÕS § 518, mille kohaselt on kindlustusvõtja pankroti korral kahjustatud isikul õigus rahuldada oma kindlustusvõtja vastu suunatud nõue kindlustusandja vastu suunatud hüvitamise nõude arvel enne teisi kindlustusvõtja võlausaldajaid. Tegemist on kahjustatud isiku huvide täiendava kaitsega, sest primaarselt on kahjustatud isikul nõudeõigus üksnes kindlustusvõtja vastu, kes on talle kahju tekitanud.” Edasi on Riigikohus viidatud lahendis ka märkinud, et “VÕS § 518 annab kahjustatud isikule sisuliselt seadusliku pandiõiguse. See võimaldab tal oma nõue rahuldada kindlustusvõtja pankrotimenetluses pärast pankrotimenetlusega seotud väljamaksete (pankrotiseaduse § 146 lg 1) tegemist, kuid enne teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist.”¹²⁹ Seega on Riigikohus leidnud, et ainuke kaitse kahjustatud isikule vabatahtliku vastutuskindlustuse korral on tema eelisnõue pankrotimenetluses ning põhjendanud otsenõude puudumist asjaoluga, et vabatahtliku vastutuskindlustuse eesmärk on kaitsta eelkõige kindlustusvõtja huve.

¹²⁸ Marlow/Spuhl. Das neue VVG kompakt, S. 178.

¹²⁹ 3-2-1-91-07. – RT III 2007, 39, 308.

Töö autor leiab, et eelkirjeldatud lahendus, milles kahjustatud isikul ei ole ühelgi juhul nõudeõigust vabatahtliku vastutuskindlustuse kindlustusandja vastu ning kindlustatu maksejõuetuse korral on kannatanul eelisnõue pankrotimenetluses nõude rahuldamisele kindlustushüvitise ulatuses, annab tunnistust vastutuskindlustuse lepingulisest olemusest ja eesmärgist kaitsta eelkõige kindlustusvõtjat, kuna ei loo kolmandatele isikutele õigusi tulenevalt kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahelisest lepingust. Saksamaal ja Eestis kehtiva regulatsiooni kohaselt vastutab kahjustatud isiku ees täielikult ja ainult kahju tekitanu ning seda ka tema pankroti korral. Taoline regulatsioon tagab ühtlasi kahjustatud isikute suurema võrdsuse, kuna nende võimalus saada kahju hüvitatud ei sõltu sellest, kas kahju tekitaja on maksejõuline või pankrotistunud. Samas eelisnõude andmine kahjustatud isikule kindlustushüvitise ulatuses täidab vastutuskindlustusele, ka vabatahtlikule, lisandunud teatud kolmanda isiku kaitsefunktsiooni. Samuti tagab see õigluse, vältides sihtotstarbeliselt kahjunõude hüvitamiseks kindlustusandjalt laekunud summa jagamise kõigi pankrotivõlgniku võlausaldajate vahel. Seega tuleb taolist lahendust pidada heaks kompromissiks vastutuskindlustuse lepingulise olemuse ja kannatanu kaitsevajaduse, võrdse kohtlemise ja õigluse vahel.

Saksa õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et kolmanda isiku õigus nõuda kindlustusvõtja pankroti korral oma nõude rahuldamist teistest nõuetest eraldi kindlustusvõtjal kindlustusandja vastu eksisteeriva vabastusnõude alusel eksisteerib isegi siis, kui kindlustusandja on sooritanud kindlustuslepingu kohase hüvitamise enne pankrotimenetluse algatamist kindlustusvõtjale.¹³⁰ Seega kui pankrotivarasse kuulub mitte enam kindlustusvõtja nõue kindlustusandja vastu, vaid juba väljamakstud hüvitis, on kahjustatud isikul siiski jätkuvalt õigus nõuda enda kahju hüvitamise nõue rahuldamist kindlustushüvitise arvel.

Märkimist väärt on seik, et kohati on vastutuskindlustus loonud tugevama õigussuhte kindlustusandja ja kahjustatud isiku kui viimase ja kahju tekitaja vahel. Nimetatu nähtub näiteks Saksa õiguskirjanduses väljendatud seisukohast, et pankrotistunud kindlustusvõtja puhul ei või kindlustusandja suhtes kahjustatud kolmanda isikuga tugineda asjaolule, et kindlustusvõtja pärijad vaid piiratult vastutavad.¹³¹

Seega juhul, kui pärandi suhtes alustatakse pankrotimenetlust ja vastavalt BGB §-le 1975 vastutavad pärijad vaid pärandvara ulatuses (Eesti õiguse mõttes pärijad võtavad pärandi vastu

¹³⁰ VVG-Kommentar, § 157 2).

inventuuriga pärimisseaduse¹³² mõttes, mis tingib pärandvara suhtes pankrotimenetluse alustamise ja vastavuses pärimisseaduse § 143 lg-ga 1 pärijate piiratud vastutuse), säilivad kahjustatud isikul samasugused õigused, nagu oleksid tal juhul, kui pankrotistunud kindlustusvõtja oleks elus. Samas muude nõuete osas vastutavad pärijad pärandvara ulatuses. Seega on kindlustusvõtja pankroti korral vastutuskindlustusandja kindlustussumma ulatuses täielikult vastutav, kui pankrotistunud kindlustusvõtja surmale järgneb pärandvara pankrot.

Et VVG ega VÕS ei näe ette vabatahtlikus vastutuskindlustuses kolmanda isiku otsenõuet kindlustusandja vastu, ei ole kahjustatud isikul õiguste tekke eeldusena kahju kindlaksmääratus iseseisvaks kontseptsiooniks, vaid lähtub ainuüksi üldistest tsiviilõiguse, -protsessi ja täitemenetluse printsiipidest. Kahjunõude esitamisel kahju tekitanud isiku vastu kuulub nõue lahendamisele ning hüvitis väljamõistmisele tavalises korras, sõltumata sellest, kas kahjustatud isik on sõlminud vastutuskindlustuse lepingu või mitte ning kas ta on maksejõuline või on välja kuulutatud tema pankrot. Käesoleva töö autor leiab, et taoline regulatsioon on otstarbekas ning õiglane, kuna ei sea kannatanuid erinevasse olukorda sõltuvalt kindlustuslepingu olemasolust või kindlustatud kahju tekitanu majandusseisust. Seega on tegemist kannatanute põhimõttelise võrdsustamisega.

2.1.3. Hüvitise maksmine kahjustatud isikule kindlustusandja algatusel või kindlustatu nõudel

Lisaks käsitletud kahjustatud isiku õigusele pöörduda nõudega otse kahju tekitaja vastutuskindlustusandja vastu vajab analüüsimist ka küsimus kindlustusandja õigusest teha sooritus otse kahjustatud isikule. Nimetatud küsimus puudutab kindlustusandja vabadust suhtes kindlustusvõtjaga, andes ühtlasi tunnistust vastutuskindlustuse eesmärgist.

Austria kindlustusõiguse kohaselt on vastutuskindlustusandjal peale kindlustusvõtja sellekohast teavitamist õigus ja kindlustusvõtja nõudel kohustus maksta kindlustushüvitis otse kahjustatud kolmandale isikule. Selline õigus on kindlustusandjal juhul, kui soorituskohustus on kindlaks

¹³¹ VVG-Kommentar, § 157 3).

¹³² RT I 2008, 7, 52; RT I 2009, 51, 349.

määratud kokkuleppe, võlatunnistuse või kohtuotsusega.¹³³ Taoline regulatsioon nõrgendab kindlustatud isiku positsiooni, andes kindlustusandjale kindlustatu nõude korral ühtlasi vastuväite, et ta on sooritanud või ka sooritab tulevikus kindlustushüvitise makse otse kolmandale isikule. Taoline regulatsioon annab üheselt tunnistust kahjustatud isiku kaitse põhimõttest, kuna eesmärk on tagada just kahju hüvitamine, s.t vastava hüvitise laekumine kahjustatud isikule, jättes kindlustusandja valikul kindlustatu vahelülina välja.

Ka Eesti õigus näeb ette kindlustusandja õiguse maksta hüvitis välja otse kahjustatud isikule. VÕS § 517 lg 1 kohaselt on taolise otse kahjustatud isikule hüvitamise eelduseks, et kindlustusvõtja poolt kahjustatud isikule tasumisele kuuluva raha suurus on kindlaks määratud kohtuotsuse või kompromisslepinguga ja kindlustusandja teatab oma kavatsusest eelnevalt kindlustusvõtjale. Seega eksisteerivad makse otse kannatanule teostamiseks Eesti õiguses sarnaselt Austria korraga kaks eeldust: kahju kindlaksmääratus ja kindlustuslepingu alusel kaitstud ja hüvitiseks õigustatud isiku eelnev teavitamine.

Võlaõigusseaduse kommentaarides on seejuures märgitud, et kui täidetud on kaks obligatoorset eeldust – kahju kindlaksmääratus jõustunud kohtuotsuse või kompromisslepinguga ja kindlustusvõtja eelnev teavitamine –, siis ei piira kindlustusandja õigust maksta hüvitis otse kannatanule see, kui kindlustusvõtja ei nõustu kindlustusandja sellise kavatsusega. Samuti on märgitud, et juhul, kui kindlustusandja maksab kannatanule hüvitise ilma ülaltoodud eelduste esinemiseta, võib see kahjustada kindlustusvõtja huve. Näiteks kui kindlustusvõtjal on kahjustatud isiku suhtes tasaarvestusõigus ja kui kindlustusandja kahjustatud isikule siiski kahju hüvitab, rikub kindlustusandja selline käitumine kindlasti kindlustusvõtja õigusi, kui kindlustusvõtja vastutab veel teistegi isikute ees ja kindlustussummast ei piisa kogu kahju hüvitamiseks. Kirjeldatud juhul tuleks kommentaaride kohaselt kaaluda kindlustusvõtja kahju nõuet kindlustusandja vastu kohustuse rikkumise tõttu.¹³⁴

Magistritöö autor märgib siinkohal, et tegelikkuses ei välista kahe eelduse – kahju kindlaksmääratuse ja kindlustatu eelneva teavitamise – olemasolu hüvitise maksmiseks otse kannatanud isikule kahju tekkimist kindlustusvõtjale. Nimelt võib kindlustusvõtjal eksisteerida tasaarvestusõigus kahjustatud isiku vastu ka pärast kahju kindlakstegemist jõustunud

¹³³ System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Bearb. A. Ehrenzweig, A. Ehrenzweig. 3. Aufl. 2. Buch: Das Recht der Schuldverhältnisse. 1. Abt.: Allgemeine Lehren. Bearb. H. Mayrhofer. Wien: Manzsche, 1986, S. 566.

¹³⁴ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne, § 517 komm. 3.1.

kohtuotsusega. Kui kindlustusvõtjapoolne mittenõustumine kindlustusandja plaaniga maksta hüvitis otse kannatanule ei mõjuta kindlustusandja õigust hüvitis kolmandale isikule välja maksta, on kindlustatu õigused siiski kaitseta. Tuleb eeldada, et seadusandja on siinkohal kaalunud huvisid ja pidanud vajalikumaks kaitsta kindlustusandja poolt hüvitise maksmist just kahju katteks kolmandale isikule kui kindlustusvõtja enda huvide kaitse vajadust. Siiski leiab töö autor, et taoline regulatsioon ei pruugi olla põhjendatud, eriti arvestades, et vabatahtlik vastutuskindlustus peaks õigusi looma üksnes kindlustusandja lepingupartnerile või lepinguga kaitstud isikule – kindlustatule. Ilmselt oleks otstarbekas, kui võlaõigusseadus sisaldaks loetelu asjaoludest, mille tõttu kindlustatu mittenõustumine hüvitise maksmisega kannatanule oleks vastutuskindlustusandja jaoks siduv.

Teavitamiskohustuse olemust ja selle järgimata jätmise õiguslikke tagajärgi on käsitletud Saksa vana VVG kommenteeritud väljaandes. Nimetatud kommentaaris on leitud, et kindlustusvõtja eelnev teavitamine kindlustusandja kavatsusest maksta hüvitis otse kahjustatud isikule võimaldab näiteks veenduda, kas kindlustusvõtjal on kolmanda isiku suhtes tasaarvestuse võimalus. Teavitamiskohustuse järgimata jätmine kindlustusandja poolt toob kaasa selle, et kindlustatul säilib kindlustusandja vastu nõue ulatuses, milles ta on kannatanu nõude ise (lubatud viisil) rahuldanud. Kui kindlustusandja võtab kindlustatu informeerimata jätmisega viimaselt võimaluse kahjustatud kolmanda isiku nõue tasaarvestada, lõpeb küll kindlustatule kuuluv hüvitise nõue, kuid kindlustatul tekib kahju hüvitamise nõue kindlustusandja vastu. Kindlustatupoolne vastuväide hüvitise kannatanule maksmise osas sunnib kindlustusandjat ootama hüvitusnõude loovutamist kindlustatult kahjustatud isikule, kui kindlustusandja soovib vältida topeltnõudeid tema vastu.¹³⁵

Kahjustatud isiku võimalikust nõudest tuleb eristada kindlustusvõtja nõuet teha väljamakse kolmandale isikule. Taoline nõue ei tekita kolmandale isikule iseseisvat nõuet.¹³⁶ Seega ei ole tegemist lepinguga kolmanda isiku kasuks Eesti õiguse mõttes (VÕS § 80), vaid üksnes kindlustusvõtja kui õigustatud isiku juhustega kindlustusandja poolt kindlustusvõtja suhtes kohustuse täitmise osas. Taolisel juhul täidab kindlustusandja enda kohustuse kindlustusvõtja ees, kuigi väljamakse tehakse kolmandale isikule, ning kolmandal isikul ei eksisteeri mingeid nõudeid kindlustusandja vastu, sh tulenevalt mittenõuetekohasest (viivitusega, ebaõiges suuruses vms)

¹³⁵ VVG-Kommentar, § 156 5) A.

¹³⁶ VVG-Kommentar, § 156 5) B.

täitmisest. Muuhulgas on võlaõigusseaduse kommentaarides märgitud, et kindlustusvõtja on kohustatud maksma hüvitise otse kannatanule, kui kindlustusvõtja seda kindlustusandjalt nõuab, kuid sellest tulenevalt võib eeldada, et reeglina on kindlustusandja kohustatud hüvitise maksma kindlustusvõtjale.¹³⁷

Austria võlaõigust puudutavas käsitlustes on juhitud tähelepanu ka sellele, et juhul, kui kindlustusandja on siiski võtnud endale kohustuse kahjustatud isiku ees tulenevalt nõudest, mille kahjustatud isik on talle enda nimel esitanud, ei ole sisesuhtes esinev kindlustusandja sooritusvabadus kindlustatu suhtes relevantne välissuhtes kahjustatud isikuga. See tähendab, et juhul, kui kindlustusandja on andnud kahjustatud isikule soorituslubaduse, loob see sõltumata tavapärasest sooritusvabadusest kindlustatu suhtes kindlustusandjale iseseisva otsese soorituskohustuse kolmanda isiku ees.¹³⁸ Taolist soorituslubadust võib võrrelda Eesti õiguse konstitutiivse võlatunnistuse instituudiga, mis on käsitletav iseseisva lepinguna, luues kohustused tulenevalt võlatunnistusest endast sõltumatult sellise tunnistuse aluseks olnud õigussuhtest.¹³⁹

Vastutuskindlustusandja kohustus maksta hüvitis kolmandale isikule võib tekkida kindlustatu poolt nõude loovutamisel kahjustatud isikule. Saksa vana VVG kommentaaride omandab kahjustatud isik sel juhul kindlustatu positsiooni, kuid kindlustatule kuuluv (rahalisest vastutusest) vabastusnõue muutub maksmisnõudeks. Taolisel puhul võib kolmas isik nõuda kindlustusandjalt makse sooritamist, ilma et see oleks vastuolus eristusprintsipiga [*Trennungsprinzip*].¹⁴⁰

Käesoleva töö autor peab taolise nõude loovutusel põhineva soorituse osas otse kannatanule ebavajalikuks eraldiseisvat teoreetilist käsitlust, kuna loovutatud nõude täitmine allub tavapärastele võlaõiguslikele üldpõhimõtetele ning hüvitise maksmine kolmandale isikule viimasele loovutatud nõude alusel ei kujuta endast kindlustuslepingulist erisust. Seejuures ei ole kindlustusandja vastu esitatav nõue käsitletav eriliigilise nõudena, vaid on siiski täitmise nõudmine kindlustuslepingu alusel, kusjuures nõudjaks on isik, kellele identses mahus ja olemusega õigus on loovutatud.

¹³⁷ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne, § 517 komm. 3.1.

¹³⁸ F. Gschnitzer. Österreichisches Schuldrecht. Besonderer Teil und Schadenersatz. – Springers Kurzlehrbücher der Rechtswissenschaft. 2. Aufl. von C. Faisterberger, H. Barte u. B. Eccker. Wien: Springer, 1988, S. 372.

¹³⁹ Vt VÕS § 30.

¹⁴⁰ VVG-Kommentar, § 156 5) C.

Saksa õigusteoorias on samuti leitud, et hüvitamine kannatanule võib toimuda ka sel teel, et kindlustusandja võtab kindlustusvõtja võla kahjustatud isiku ees (osaliselt) üle. Samas ei saa taolist võla ülevõtmist eeldada, vaid üldjuhul tegutseb kindlustusandja siiski kindlustusvõtja esindajana. Kui kindlustusandja on aga võtnud endale kolmanda isiku suhtes iseseisva kohustuse (mille ulatus on kahtluse korral piiratud kindlustussummaga), ei ole relevantne asjaolu, et kindlustusvõtja rikub hiljem tal kindlustusandja ees lasuvaid kohustusi, mille tagajärjeks on kindlustusandja vastutusest vabanemine kindlustusvõtja ees, või loobub kindlustusandjapoolsest täitmisest.¹⁴¹

Seega juhul, kui vastutuskindlustusandja on otsesõnu võtnud endale kohustuse kahju hüvitamiseks kannatanule, on tegemist tavapärase kohustusega ühinemisega muuhulgas VÕS § 178 lg-le 1 vastavalt, s.t kindlustusandja muutub ise kindlustusvõtja kõrval võlgnikuks ning tema kohustusi kolmanda isiku ees ei mõjuta peale kohustusega ühinemist toimunud kindlustuslepingulise täitmiskohustuse seisukohalt olulised asjaolud. Et kindlustusandja astub kahju tekitanud isiku asemele, saab ta nõudele esitada vaid vastuväiteid, mis tulenevad kahjustatud kolmanda isiku ja kahju tekitanud kindlustusvõtja vahelistest suhetest.

Saksa vana VVG kommenteeritud väljaandes on märgitud, et kindlustusandjapoolne tasaarvestus kahjustatud isiku suhtes kindlustusandjale kindlustusvõtja vastu kuuluvate nõuetega on võimalik juhtudel, kui kindlustusandja täidab kindlustatule võlgnetava kohustuse otse kannatanule kindlustusandja enda algatusel, kindlustusvõtja nõudel või kindlustusvõtja poolt hüvitise nõude loovutamise alusel. Kindlustusandjal on õigus tasaarvestada hüvitisega näiteks kindlustusvõtja poolt maksmata kindlustusmaksed, kuigi kindlustusvõtjal puudub kolmanda isiku vastu tasumisenõue. Tasaarvestamine muude kindlustuslepingulisest suhtest tulenevate nõuetega ei ole siiski lubatav.¹⁴²

Nähtuvalt eeltoodust ei ole tasaarvestus kindlustusvõtja vastu eksisteerivate nõuetega aktsepteeritav juhtumil, mil vastutuskindlustusandja on selgesõnaliselt võtnud endale hüvitamiskohustuse kannatanu ees. Arvestades ülaltoodud seisukohta, et tegemist on kindlustusandjapoolse kindlustusvõtja kohustusega ühinemisega, tuleb pidada õigustatuks, et kindlustusandjal säilib kohustus kindlustusvõtjal olnud mahus ning üksnes kindlustusvõtjale kuulunud vastuväidetega.

¹⁴¹ VVG-Kommentar, § 156 5) D.

Samuti tuleb silmas pidada asjaolu, et juhtumil, kus kindlustusandja tasaarvestab enne kohustusega ühinemist otse kannatanule väljamakstava hüvitisega kindlustusvõtja poolt võlgnetavad kohustused, ei saa see lõpetada kolmanda isiku nõudeid kahju tekitanud kindlustatu vastu. Kindlustusandja täidab enda kohustuse kindlustusvõtja ees, makstes hüvitise välja kahjustatud isikule, kuid see ei mõjuta kahju tekitamisest tuleneva õigussuhte poolte vahelisi suhteid muus osas, kui kolmanda isiku nõue on kindlustushüvitisena väljamakstud summa ulatuses rahuldatud ning nõue säilib kogu ülejäänud osas. Arvestades, et kindlustusandjal üldjuhul puudub hüvitamiskohustus kahjustatud isiku ees, tuleb sellise kohustusega ühinemisele eelneva tasaarvestuse lubatavust pidada õigustatuks ning kooskõlas olevaks vabatahtliku vastutuskindlustuse lepingulise olemusega.

2.1.4. Kokkulepped kindlustusandja ja kindlustatu vahel ning hüvitusnõude käsutamine

Tulenevalt kolmanda isiku kaitse ideest kindlustatu pankroti korral on käesolevas töös käsitlemist leidvates õiguskordades piiratud pankrotistunud kindlustatu ja kindlustusandja vahel kindlustusandja vastutust puudutavate kokkulepete sõlmimist. Inglise 1930. aasta kolmanda isiku õiguste aktis on sätestatud, et kui on välja kuulutatud kindlustatu pankrot, on alustatud tema likvideerimist või on ilmnenu muu oluline asjaolu ning kindlustatul on tekkinud vastutus kolmanda isiku ees, ei ole kindlustatu õigustatud sõlmima kindlustusandjaga kokkuleppeid, mille toimeks on piirata kolmanda isiku õigusi suhtes kindlustusandjaga. Vastavasisulised kokkulepped loetakse tühiuks. Piirang ei kehti siiski kindlustatu ja kindlustusandja vahel enne kindlustatu pankrotti, likvideerimise alustamist vms asjaolu ilmnemist sõlmitud kokkulepetele, mis piiravad kindlustusandja vastutust, isegi kui kokkuleppe eesmärk on piirata kolmanda isiku õigusi seoses nõudega, mis oli kokkuleppe sõlmimise ajal lahtine.¹⁴³ Inglise õiguskirjanduse kohaselt ei mõjuta kokkulepete sõlmimise keeld ning selle rikkumise tagajärjeks olev tühisus varasemaid, enne pankroti väljakuulutamist või likvideerimismenetluse alustamist kindlustuslepingu poolte vahel sõlmitud kokkuleppeid isegi kindlustatul juba tekkinud vastutuse osas.¹⁴⁴

¹⁴² VVG-Kommentar, § 156 5) E.

¹⁴³ Colinaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-20.

¹⁴⁴ Modern Insurance Law, p. 341.

Seega peetakse lubatavaks kindlustusandja ja kindlustatu poolt kindlustusandja vastutuse piiramist ka ajajärgus, kus tegelikult on kindlustusjuhtum juba toimunud. Taoline seisukoht on kooskõlas vastutuskindlustuslepingu kui siiski kahe poole vahelise tehingu iseloomuga – nii võivad lepingupooled nendevahelist suhet reguleerida ning kindlustatul on muuhulgas õigus loobuda osaliselt või isegi täielikult enda õigustest kindlustusandja suhtes. Seejuures on määravaks kolmandal isikul kindlustusandja vastu iseseisva otsenõude tekkimise moment – kindlustatu pankrot või likvideerimismenetluse alustamine. Võttes arvesse, et nimetatud sündmuste eelselt puudub kahjustatud isikul nõudeõigus ning seega igasugune õigussuhe tema ja kindlustusseltsi vahel, tuleb pidada õigustatuks seisukohta, et kindlustuslepingu pooled on vabad korraldama nendevahelist suhet ning võivad seejuures sõlmida ka kokkuleppeid, mis potentsiaalselt kahjustavad kolmanda isiku olukorda – viimast alles juhtumil, kui kolmandal isikul nõudeõigus tekib. Loomulikult on taoline vabadus mõeldav siiski vaid vabatahtlikus, mitte aga suuresti kannatanu kaitsele suunatud kohustuslikus vastutuskindlustuses, mis leiab käsitlemist käesoleva töö alajaotuses 2.2.

Käesoleva töö autor on siiski seisukohal, et eelnevalt kirjeldatud põhimõtte ei saa kehtida täielikult kõigil juhtudel. Kuigi näiteks vahetult pankrotimenetluse algatamise eelselt või ka peale pankrotiavalduse esitamist, kuid enne pankrotiotsust, puudub kahjustatud kolmandal isikul nõudeõigus vastutuskindlustusandja vastu, on selle tulevikus tekkimine kindlustusvõtjale suure tõenäosusega teada. Töö autor leiab, et kindlustusandja vastutust piiravate kokkulepete sõlmimine nimetatud etapis on vastuolus hea usu põhimõttega. Seega tuleks peale kindlustusjuhtumi toimumist, kuid enne kolmandal isikul nõude tekkimist sõlmitud ja kindlustusandja vastutust piiravate kokkulepete korral kaaluda tegelikku olukorda, s.h poolte teadmist kolmanda isiku huvide kahjustamisest.

Vaatamata eelkirjeldatud põhimõttele peale pankroti väljakuulutamist sõlmitud kokkulepete tühisusest, on hilisemas Inglise kohtupraktikas teatud juhtudel jaatud ka kokkulepete lubatavust peale kindlustatu maksejõuetuse tuvastamist. Asjas *Re Greenfield, Jackson v. Greenfield*, 1998 leidis kohus, et enne kindlustatu vastutuse kindlakstegemist ei saa kolmas isik vaidlustada kindlustatu ja kindlustusandja vahelist heas usus kokkulepet. Nimetatud asjas oli kindlustatud seltsing alustanud menetlust kliendi vastu tasunõudes ning vastaspool oli esitanud suure vastunõude, misjärel kindlustatu pankrotistus. Kindlustatu vastutuskindlustusandja küll kinnitas enda õigust keelduda kindlustuskaitsest, kuid pakkus kokkulepet väiksema summa osas. Kohus

leidis, et kuna enne kindlustatu vastutuse kindlakstegemist vastunõude alusel kuulusid kindlustuslepingust tulenevad õigused üksnes kindlustatule, võisid need olla kokkuleppe objektiks kindlustatu ja kindlustusandja vahel. Seega enne kindlustatu vastutuse tuvastamist sõlmitud kokkulepe, mis on kindlustatu võlausaldajate kogumi huvides, on kehtiv isegi juhul, kui kolmandast isikust nõudja, kelle nõudest tulenevalt kokkulepe algselt sõlmiti, võib leida, et ei eksisteeri enam piisavaid kindlustusandjapoolseid vahendeid tema nõude täitmiseks.¹⁴⁵

Tähelepanuväärne piirang kindlustatu poolt talle kuuluva nõude käsutamise osas sisaldub Eesti õiguses VÕS § 517 lg-s 3, mille kohaselt on kahjustatud isiku suhtes tühine sellise nõude käsutamine, mis on kindlustusvõtjal kindlustusandja vastu. Sama kehtib nõude käsutamise puhul täitemenetluses või kui seda nõuet on käsutatud hagi tagamise korras. Tuleb asuda seisukohale, et ka nõudest loobumine on taoline nõude käsutus, mis kolmanda isiku suhtes on tühine. Vastavalt võlaõigusseaduse § 517 kommentaaridele on taoline käsutus tühine põhjusel, et vastasel juhul oleks kindlustusvõtjal võimalik oma õiguse käsutamise, näiteks nõude loovutamise teel jätta kannatanu hüvitiseta (olles ise näiteks maksejõuetu). Kommentaaride kohaselt vastav regulatsioon “justkui kompenseerib kannatanu otsenõude puudumist kindlustusandja vastu ja selle eesmärk on, et kannatanu oma kahju hüvitamise nõude (kindlustusvõtja nõude arvel) siiski rahuldatud saaks.”¹⁴⁶

VÕS § 517 lg 3 kohane regulatsioon tuleneb otseselt Saksa reeglistikust. Nimelt on Saksa VVG § 108 lg-s 1 samuti sätestatud, et kindlustusvõtjapoolsed vabastusnõude käsutused on kolmanda isiku suhtes tühised. Tehingulise käsutusega on võrdsustatud käsutamine sundtäitmise või aresti realiseerimise teel. Sarnane regulatsiooni sisaldus ka vana VVG § 156 lg-s 1, milles oli ette nähtud, et kindlustussuhtest tuleneva hüvitusnõude käsutamine on kolmanda isiku suhtes tühine.

Vana VVG kommentaarides on märgitud, et kindlustussuhtest tuleneva hüvitusnõude käsutamine on tühine suhteliselt, s.t kolmanda isiku suhtes. Seejuures võib kaitstud kolmas isik lasta kindlustusvõtja nõude pantida või endale loovutada.¹⁴⁷

Saksa õigusteoorias on põhjalikult analüüsitud, mida mõista kindlustussuhtest tuleneva hüvitusnõudena. Vastavalt seaduse kommentaaridele puudutab tühisus mitte ainult

¹⁴⁵ Colinaux's Law of Insurance. 1st Supplement to the 7th Ed. Ed. R. Merkin. London: Sweet & Maxwell, 1998, marg.ref. 19-24.

¹⁴⁶ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne, § 517 komm. 3.2.

¹⁴⁷ VVG-Kommentar, § 156 2) u. 4).

kindlustusvõtjale kuuluva nõude käsutust, vaid ka kindlustatul kindlustusandja vastu eksisteerivate nõuete käsutamist (kui kindlustusvõtja ja kindlustatu ei ole üks ja sama isik). Sätte eesmärgist lähtuvalt tuleb järeldada, et mõiste hõlmab ka kindlustatu nõudeid tulenevalt tema ja kindlustusvõtja vahelisest sisesuhtest, nt kindlustatu loobumine kindlustuskaitse saamisest kindlustusvõtjalt. Hüvitisnõue hõlmab ühtlasi ka nõudeid õigusabikulude hüvitamiseks, välja arvatud kindlustusvõtjale endale hüvitatavad õigusabikulud, ja tagatise andmiseks.¹⁴⁸

Nii Saksa kui Eesti seadused reguleerivad ka olukorda, kus kahjustatud isikuid on mitu ning kindlustushüvitis makstakse välja kannatanutele otse (kas siis vastutuse kindlaksmääratuse ja kindlustusvõtja eelneva teavitamise eeldusel või kindlustatu nõudel). VVG § 109 esimese lause kohaselt juhul, kui kolmanda isikuid on mitu ning nende nõuded tulenevalt kindlustusvõtja poolt põhjustatud asjaolust ületavad kindlustussummat, siis rahuldab kindlustusvõtja nõuded proportsionaalselt nõuete suurustega. Sama põhimõtte sisaldus vana VVG 156 lg 3 esimeses lauses. Sarnane regulatsioon sisaldub Eestis õiguses VÕS § 517 lg-s 4, mille kohaselt kui kindlustusvõtja vastutust põhjustanud asjaolust tuleneb mitme kahjustatud isiku nõue ja nende nõuete kogusumma ületab kindlustussumma, rahuldab kindlustusandja nõuded võrdeliselt nõuete suurusega. Vana VVG § 156 kommentaaride kohaselt on seadusandja pannud taolise regulatsiooniga kindlustusandjale raske koormuse jagada kindlustussumma kahjustatud isikute vahel. Seejuures puudub kindlustusandjal suhe kahjustatud isikutega ning seega võimalus lahendada küsimus kohtumenetluses nendega.¹⁴⁹

Lähtuvalt sellest tuleb asuda seisukohale, et juhtudel, kui kindlustusandja ei ole kohustatud hüvitise maksmiseks otse kannatanutele, s.t kui kindlustusvõtja ei ole seda nõudnud, on kindlustusandjale ilmselt lihtsam variant tasuda kindlustushüvitis kindlustusvõtjale. Sellisel juhul vabaneb kindlustusandja igasugusest vastutusest kindlustushüvitise edasise saatuse eest.

Saksa õiguses on täiendavalt reguleeritud ka juhtumit, kui kindlustusandja, hüvitades kahju küll otse kannatanutele, jätab hüvitamata mõnele konkreetsele kahjustatud isikule. VVG § 109 teise lause kohaselt juhul, kui kindlustussumma on ammendatud, ei saa hüvitise jagamisel arvestamata jäetud kolmas isik tugineda tagantjäreli § 108 lg-le 1, kui kindlustusandja ei arvestanud ega pidanudki arvestama selliste nõuete esitamisega. VVG § 108 lg-s 1 on seejuures ette nähtud, et kindlustusvõtjale kuuluva vabastusnõude käsutused on kolmanda isiku suhtes tühi. VVG §

¹⁴⁸ VVG-Kommentar, § 156 2).

109 2. lausega analoogne regulatsioon sisaldus varasemalt vana VVG § 156 lg 3 teises lauses, mille kohaselt juhul, kui kindlustussumma on ammendatud, ei saa kolmas isik, kellega ei arvestatud hüvitise jagamisel, tugineda tagantjärei sama paragrahvi lõikele 1 (s.t hüvitusnõude käsutamise tühisusele), kui kindlustusandja vabandatavalt ei arvestanud nende nõuete esitamisega. Vastavalt vana VVG sätte kommentaaridele tähendab see, et juhul, kui kindlustussumma on ammendatud, on liiga hilja ilmuv kahjustatud isik hüvitise saamisest välistatud. Seejuures on kindlustusandjal tõendamiskoormus, et ta ei pidanud arvestama hüvitise jaotamisel võimalike juurdetulevate nõuetega. Kommentaarides on leitud, et taolise eelduste mittetäidetusel on kahjustatud isikul õigus esitada kindlustusandja vastu nõue selle isiku nõudele vastava proportsiooni ulatuses kindlustussummast.¹⁵⁰

Töö autor märgib, et siiski juhul, kui tegemist on vabatahtliku vastutuskindlustusega (vastav säte laieneb ka kohustuslikule vastutuskindlustusele), puudub arvestamata jäänud kahjustatud isikul ikkagi otsenõudeõigus kindlustusandja vastu.

Eesti õiguses on situatsioon, mil mõni kannatanutest jäi kindlustushüvitise jagamisel arvestamata, reguleerimata. Käesoleva töö autor leiab, et nimetatu võib olla õiguslikuks ja praktiliseks probleemiks eelkõige kohustusliku vastutuskindlustuse korral, millele VÕS § 517 lg 4 ühtlasi laieneb.

2.1.5. Kahjustatud isiku ja kindlustusvõtja võrdsustamise põhimõte

Angloameerika õiguskirjanduses on rõhutatud, et kolmas isik, kellele on seadusega antud nõudeõigus kahju tekitaja vastutuskindlustusandja vastu, omandab kindlustusandja suhtes täielikult samad õigused nagu kindlustatu ise. Seega on kindlustusandjal nõude esitanud kannatanu vastu kõik samad õigused täitmisest keelduda, nagu tal oleks kindlustatu ees; samuti laienevad kannatanule kindlustuslepingus ettenähtud reeglid ka näiteks vaidluste lahendamise korra kohta (sealhulgas kohtualluvus). Kannatanule laienevad ka kohustus esitada nõue teatud aja jooksul ning võib üle minna kindlustusmakse tasumise kohustus, kui kindlustatu on jätnud kindlustusmakse tasumata. Kindlustusmakse tasumise kohustus läheb üle siiski ainult juhul, kui

¹⁴⁹ VVG-Kommentar, § 156 8).

¹⁵⁰ VVG-Kommentar, § 156 9).

taoline tasumine on kindlustusandjal hüvitamiskohustuse tekkimise eelduseks.¹⁵¹ Anglo-Ameerika varastes vastutuskindlustust puudutavates kohtulahendites jaatati ka arbitraažitingimuse kehtivust kolmandast isikust nõudjale.¹⁵² Tänapäeva erialakirjanduses on siiski väidetud, et kolmandale isikule, kellel tekib nõudeõigus kahju tekitaja vastutuskindlustusandja vastu, ei laiene arbitraažiklausel.¹⁵³

Inglise 1930. aasta kolmanda isiku õiguste akt lähtub põhimõttest, et kindlustusandja õigused kindlustatu vastu laienevad ka kolmandale isikule, nii et kolmas isik ei ole paremas positsioonis, kui oleks kindlustatu ise, kui ta jätkaks tegevust.¹⁵⁴ Seejuures saab kahjustatud isikule üle minna ainult kindlustatul kehtivalt tekkinud nõue. Näiteks juhul, kui kindlustuslepingu kohaselt oli kindlustushüvitise maksmise kohustuse tekkimise eelduseks kindlustusmakse tasumine kindlustusvõtja poolt, siis kui selline kindlustusmakse on tasumata, ei ole ka kolmandal isikul vastutuskindlustusandja vastu nõudeid. Taolisel juhul puuduvad kehtivad nõuded, mis saaksid üle kanduda kolmandale isikule. Kolmandale isikule laienevad seega kõik kindlustuslepingus ettenähtud piirangud.¹⁵⁵

Seega astub kannatanu praktiliselt kindlustatu asemele. Siinkohal on siiski teatud erandid, missugused kindlustuslepingust tulenevad õigused ei peaks kannatanule laienema: sellisteks on näiteks õigus kindlustusleping üles öelda, mis peaks siiski jääma endiselt kindlustusvõtja õiguseks, mida pankroti korral saab teostada pankrotihaldur, likvideerimisel likvideerija.

Eesti õiguses, kus vabatahtlikus vastutuskindlustuses kannatanu otsenõuet kahju tekitaja kindlustusandja vastu ei eksisteeri, ei saa kahjustatud isik asetseda paremas positsioonis kui kindlustusvõtja. Kuigi kindlustusandjal on teatud aluste olemasolul õigus (VÕS § 517 lg 1) ning kindlustusvõtja nõudel kohustus (VÕS § 517 lg 2) maksta hüvitis otse kannatanule, tuleb asuda seisukohale, et kindlustusandjal on õigus sellise hüvitise tasuarvestada näiteks kindlustusvõtja poolt tasumata kindlustusmaksed. Taolise arvamuse kasuks räägib asjaolu, et kindlustusandja täidab ka kolmandale isikule makse sooritamise oma kohustuse üksnes kindlustusvõtja ees; kannatanu ees tal kohustused puuduvad.

¹⁵¹ Colinviaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-18.

¹⁵² Freshwater v. Western Australian Assurance [1933] 1 K.B. 515; Dennehy v. Bellamy [1938] 2 All E.R. 262; The Padre Island (No. 1) [1984] 2 Lloyd's Rep. 408, all per Colinviaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-18.

¹⁵³ Colinviaux's Law of Insurance. 1st Supplement to the 7th Ed. Ed. R. Merkin. London: Sweet & Maxwell, 1998, marg.ref. 19-26E.

Kuigi üldisena kehtib põhimõte, et kolmas isik ei saa omandada kindlustusandja vastu suuremaid õigusi, kui kuuluvad kindlustatule, on Anglo-Ameerika kohtupraktikas mõneti taolist põhimõtet piiratud. Nii leidis kohus lahendis asjas *Total Graphics Ltd v. AGF Insurance Ltd* siiski, et kindlustusandjal üldise vastutuskindlustuse alusel eksisteerida võiv kaitse kindlustatu vastu ei kehti kolmanda isiku suhtes ning üldise vastutuskindlustuse poliisi tingimused on kaitse vaid kindlustatu enda nõudeõiguse vastu. Vaatamata sellele juhul, kui kindlustatu on nõude esitamisel pannud toime kindlustuspettuse, mille tagajärjel ta minetab igasuguse kindlustuspoliisist tuleneva kaitse, lõpevad ka kolmandal isikul 1930. aasta kolmandate isikute õiguste akti alusel olevad õigused.¹⁵⁶

Inglise õigust puudutavas kirjanduses on märgitud, et kindlustatu õiguste üleminek kolmandale isikule on ehk suurim probleem, mille toimimist kahjustatud isiku vastu 1930. aasta kolmandate isikute õiguste akt ei takista. Lepingulised kindlustusandja vastutuse piirangud ja teavitamiskohustused on seega täielikult kohaldatavad ka kolmanda isiku suhtes. Siiski eksisteerib kaks erandit. Esiteks ei kehti klausel, mille kohaselt kindlustusandja hüvitamiskohustus tekib alles peale kahju hüvitamist kolmandale isikule kindlustatu poolt, ning teiseks puudub kindlustatul ja kindlustusandjal õigus sõlmida peale kahjujuhtumi toimumist kokkuleppeid, mis piiraksid kindlustusandja vastutust.¹⁵⁷

2.2. Kahjustatud isiku õigused kohustuslikus vastutuskindlustuses

2.2.1. Kahjustatud isiku nõudeõiguse olemasolu

Eraldi käsitlemist vajab kahjustatud isiku otsenõude problemaatika kohustusliku vastutuskindlustuse korral. Arvestades kohustuslikule vastutuskindlustusele omast suuremat kannatanu kaitse funktsiooni¹⁵⁸, eeldab kolmanda isiku õiguste problemaatika siin rangemat regulatsiooni kui vabatahtlikus vastutuskindlustuses. Nagu kirjanduses mainitud, nõuab seadusandja kohustusliku vastutuskindlustuse lepingute sõlmimist eelkõige siis, kui on vajalik tagada, et ohtliku tegevuse või seadme läbi põhjustatavad kahjud saaksid seeläbi kaetud, näiteks

¹⁵⁴ Colinvaux's Law of Insurance. 1st Supplement to the 7th Ed., marg.ref. 19-26E.

¹⁵⁵ A. McGee. The Modern Law of Insurance. 2nd Ed. London: Butterworths, 2006, ref. no. 29.4.

¹⁵⁶ Colinvaux's Law of Insurance. 1st Supplement to the 7th Ed., marg.ref. 19-23.

¹⁵⁷ England. – Insurance Contract Law. Vol. II. Issued by International Association for Insurance Law. Ed. M. Fontaine. Karlsruhe: VVW, 1992, pp. 95-96.

vastutus mootorsõidukite eest või kaubavedude või lennuõnnetuste puhul.¹⁵⁹ Seega on kohustuslik vastutuskindlustus sageli ette nähtud just riskivastutuste puhul.

Eeltoodust tulenevalt lähtutakse juba vastutuskindlustuse kohustuslikkuse sätestamisel sageli kannatanu aspektist ning seega võib olla põhjendatud kannatanule kohustuslikus vastutuskindlustuse tugevama positsiooni andmine kui vabatahtliku vastutuskindlustuse korral.

Nii sisaldab näiteks Saksa VVG rea täiendavaid sätteid, mis on kohaldatavad üksnes kohustuslikule vastutuskindlustusele¹⁶⁰, samuti sisaldasid erisätteid kohustusliku vastutuskindlustuse osas ka vanas VVG-s¹⁶¹. Vanasse VVG-sse olid taolised sätted lisatud alles 1939. aastal¹⁶², samas kui vana VVG oli vastu võetud juba 1908. aastal¹⁶³. Seega lisandus vastutuskindlustuse üldprintsiipidele kannatanut puudutav regulatsioon mitukümmend aastat hiljem. Seejuures ei andnud vana VVG ka peale kohustuslikku vastutuskindlustust reguleerivate erisätete lisamist seadusesse 1939. aastal siiski kannatanult otsenõudeõigust ning selles osas toimus osaline muudatus alles uue VVG-ga. Saksa ülemkohtu kohtunik prof. W. Römer on oma kindlustusõiguse reformi käsitlevas artiklis märkinud, et reformikomisjoni ettepanek uue VVG väljatöötamisel oli võimaldada kannatanutele igasuguste kohustuslike vastutuskindlustuste puhul otsenõudeõigust kindlustusandja vastu, nagu see oli juba ammu mootorsõiduki vastutuskindlustuse puhul, kuid kindlustusandjate ühendus osutas tugevat ja edukat vastupanu, mistõttu uue VVG-ga ei loodud otsenõuet kõigi kohustuslike vastutuskindlustuste puhuks.¹⁶⁴

Saksa kindlustuslepinguõiguse reformikomisjoni lõppraportist nähtuvalt oli tõepoolest eesmärgiks luua kohustusliku vastutuskindlustuse puhul otsenõudeõigust kõigile kannatanutele. Seda põhjendati faktiga, et taoline otsenõude süsteem oli end kohustuslikus mootorsõiduki kindlustuses hästi õigustanud. Ühtlasi pidi kõigi kohustuslike vastutuskindlustuste puhul kannatanutele otsenõudeõiguse andmine kindlustusandja vastu andma panuse normide

¹⁵⁸ Vt lähemalt käesoleva töö punkt 1.2.3.

¹⁵⁹ Reithmann, C., Martiniy, D. Internationales Vertragsrecht: Das Internationale Privatrecht der Schuldverträge. 4. Aufl. Köln: O. Schmidt, 1988, Rdn. 556.

¹⁶⁰ VVG §§ 113-124.

¹⁶¹ Vana VVG §§ 158c-158k.

¹⁶² VVG-Kommentar, § 158b.

¹⁶³ Gesetz über den Versicherungsvertrag. – Zivilrecht: Wirtschaftsrecht. 13. Aufl. Stand: 5. August 2004. Baden-Baden: Nomos, 2004.

¹⁶⁴ W. Römer. Die Reform des Versicherungsvertragsrechts. – HFR 2009, S. 176-196. Im Internet. Vorhanden: <http://www.humboldt-forum-recht.de/deutsch/13-2009/index.html>, am 24. Februar 2010.

ühtlustamisele Euroopa Liidu siseselt, kuna teised liikmesriigid olid osalt taolise otsenõudeõiguse juba varasemalt sisse viinud.¹⁶⁵ See idee uues VVG-s siiski ei realiseerunud.

Uues VVG-s reguleerib kannatanu otsenõudeõigust § 115, mille 1. lõike kohaselt võib kolmas isik oma kahju hüvitamise nõude panna maksma kindlustusandja vastu, kui

- 1) tegemist on vastutuskindlustusega, mis on sõlmitud kohustusliku kindlustuse seadusest (*Pflichtversicherungsgesetz* ehk *PfIVG*) tuleneva kindlustuskohustuse täitmiseks, või
- 2) kindlustusvõtja vara suhtes on algatatud pankrotimenetlus või on pankrotiavaldus tagasi lükatud pankrotipesa vahendite ebapiisavuse tõttu või on määratud ajutine pankrotihaldur või
- 3) kindlustusvõtja viibimiskoht ei ole teada.

VVG § 115 lg 1 p 3 nimetatud aluse realiseerumise osas on Saksa õiguskirjanduses märgitud, et kannatanul on otsenõudeõigus kindlustusandja vastu vaid juhul, kui kindlustusvõtja viibimiskoht on teadmata üldüldiselt teadmata, mitte ainult kahjustatud isikule. Kahjustatud isik peab seejuures olema ammendanud kõik võimalused kindlustusvõtja asukoha väljaselgitamiseks (sh järelepärimised registritele, varasematele naabritele, üürileandjatele, tuttavatele ja sugulastele jne).¹⁶⁶

Nähtuvalt VVG § 115 lg-st 1 laiendati uue VVG-ga võrreldes varasemaga, mil kannatanul oli otsenõue vastutuskindlustusandja vastu vaid kohustuslikus mootorsõiduki vastutuskindlustuses vastavuses PflVG § 3a p-ga 1¹⁶⁷, kannatanu otsenõudeõigust kahele juhtumile – kindlustusvõtja pankrotiolukorrale ja juhtumile, kui kindlustusvõtja vastu nõude esitamine on raskendatud tema viibimiskoha mitteteadmise tõttu. Seega andis VVG kannatanule kohustuslikus vastutuskindlustuses otsenõudeõiguse muuhulgas olukorras, mille puhul angloameerika õigussüsteemi maades on kannatanul otsenõue ka vabatahtlikus vastutuskindlustuses.

Vana VVG § 158c lg-s 6 oli üheselt sätestatud, et sama paragrahvi sätteid [need reguleerisid kohustuste säilimist kannatanu suhtes ka juhul, kui kindlustusandja vabaneb täitmiskohustusest kindlustatu ees] ei loo kolmandale isikule õigust esitada nõue otse kindlustusandja vastu. Seaduse kommentaarides oli siiski ka vana VVG kehtivusajal leitud, et see, kas § 158c välistas

¹⁶⁵ Abschlussbericht der Kommission zur Reform des Versicherungsvertragsrechts vom 19. April 2004, S. 83. Im Internet. Vorhanden: <http://www.bmj.de/files/-/647/AB%20VVG%20Komm.pdf>, am 25. Februar 2010.

¹⁶⁶ Marlow/Spuhl. Das neue VVG kompakt, S. 182.

¹⁶⁷ Gesetz über die Pflichtversicherung für Kraftfahrzeughalter (Pflichtversicherungsgesetz). Im Internet. Vorhanden: <http://dejure.org/gesetze/PfIVG>, am 24. Februar 2010.

kolmandate isikute nõuded kindlustusandja vastu, on kaheldav.¹⁶⁸ Erandiks oli ka vana VVG kehtivusajal siiski PflVG-s reguleeritud mootorsõiduki valdaja kohustuslik vastutuskindlustus, PflVG § 3a p 1 kohaselt võib kolmas isik kindlustusandja kindlustuslepingust tuleneva soorituskohustuse raames ning juhul, kui soorituskohustust ei eksisteeri, sama paragrahvi punktide 4-6 raames esitada oma kahju hüvitamise nõude ka kindlustusandja vastu.

Kõigile vastutuskindlustuslepingutele (nii vabatahtlikele kui ka kohustuslikele) kohalduvas VVG § 108 lg-s 2 on sätestatud, et tüüptingimustega ei või välistada õigust loovutada vabastusnõue kolmandale isikule. VVG reformikomisjoni raporti kohaselt võib kindlustusvõtja loovutada vabastusnõude ainult kahjustatud kolmandale isikule.¹⁶⁹ Seejuures on siiski endiselt lubatud välistada nõude loovutamise õigus individuaalkokkuleppega.¹⁷⁰ W. Römer on oma artiklis märkinud, et varasemalt oli tavaline, et kindlustusandjad keelasid oma tüüptingimustega kindlustusvõtjal oma nõuet kindlustusandja vastu loovutada. Seejuures peeti silmas just loovutust kahjustatud isikule, mislähbi viimane sai võimaluse pöörduda oma nõudega otse kindlustusandja vastu. Samas on artiklis leitud, et kindlustusvõtjal võib olla põhjendatud huvi lasta kahjustatud isikul pöörduda oma nõudega otse kindlustusandja poole. W. Römer on ka leidnud, et olukord, kus kindlustusvõtjal on seadusega lubatud loovutada oma nõue kahjustatud isikule, viib tulemuse osas lähedale kahjustatud isiku otsenõudele.¹⁷¹ Magistritöö autor märgib siiski, et tulemus võib olla sarnane otsenõudega kindlustusandja jaoks. Kahjustatud kolmanda isiku positsioon sõltub Saksa õiguses valitud tee puhul siiski kindlustusvõtjast. Ilma kindlustusvõtjapoolse loovutuseta ei pruugi kahjustatud isikul olla nõuet vastutuskindlustusandja vastu. Seega ei ole Saksa õigus loonud kohustuslikus vastutuskindlustuses kannatanule siiski väga laiaulatuslikku kaitset.

Ka Eestis sisaldab võlaõigusseadus 24. peatüki 3. jao 2. jaotises eriregulatsiooni kohustusliku vastutuskindlustuse osas. Arvesse tuleb võtta, et lisaks on siiski kohustuslikule vastutuskindlustusele kohaldatavad ka sama jao 1. jaotises sisalduvad sätted, kuid erisustega, mis tulenevad spetsiifiliselt kohustuslikku vastutuskindlustust reguleerivatest erisätetest. Nii kehtib käesoleva töös vabatahtlikku vastutuskindlustust puudutavalt märgitu paljuski ka kohustusliku vastutuskindlustuse osas.

¹⁶⁸ VVG-Kommentar, § 158c 13).

¹⁶⁹ Abschlussbericht der Kommission zur Reform des Versicherungsvertragsrechts, S. 81.

¹⁷⁰ Meixner/Steinbeck, § 3 Rdn. 17.

¹⁷¹ W. Römer, HFR 2009, S. 176-196.

Inglise teeliikluse seaduse [*Road Traffic Act*] alusel on kannatanule tagatud õigus alustada menetlust otse liikluskindlustusandja vastu, saavutamaks kohtuotsus vastutuse osas kahju tekitanud kindlustatu vastu. Erinevalt Inglise 1930. aasta kolmandate isikute õiguste aktist kuulub taoline otsenõudeõigus kolmandale isikule sõltumata kindlustatu maksejõust. Algselt oli kahjustatud isiku otsenõudeõigus kindlustusandja vastu piiratud juhtumitega, mil ta oli saavutanud otsuse kindlustuslepinguga kaetud isiku suhtes. Seega puudus kannatanul nõudeõigus kindlustusandja vastu juhtudel, kui kahju tekitas juht, keda ei olnud volitatud sõidukit kasutama või muu isik, kelle vastutus ei olnud liikluskindlustuslepingu alusel kindlustatud. Alates 1988. aastast on kindlustusandja siiski vastutav nende isikute vastutuse eest, kes juhivad sõidukit, kuigi mitte vastavuses kindlustatu lepinguga. Seega tekivad kindlustusandjale kohustused nii kindlustatud kui ka teatud kindlustamata vastutustest.¹⁷²

Praktilisest küljest sarnane, kuid õigusteoreetiliselt erinev on Eesti kehtiva liikluskindlustuse regulatsioon. Liikluskindlustuse seaduse¹⁷³ § 5 lg 2 kohaselt on sõiduki valdaja kindlustatud vaatamata sellele, kas valdus on seaduslik või ebaseaduslik ning kas sõidukit vallanud isik on teada või mitte. Sisuline erinevus eelkirjeldatud inglise õiguskirjanduse ning Eesti regulatsiooni vahel seisneb selles, et inglise õigusteoorias on leitud, et teadmata isik ei ole sõiduki valdajana kindlustatud ja vastutuskindlustusandja vastutab ka kindlustuslepingu alusel kindlustamata vastutuse eest, Eesti seadus loeb aga ka teadmata või sõidukit ebaseaduslikult valdavad isikud kindlustatuks, seega kohustub hüvitama kahju alati ainult tema poolt kindlustatud vastutuse alusel.

Tuleb märkida, et regulatsioon ja ka kohtupraktika ei ole Eestis mitte alati võimaldanud kannatanule nii ulatuslikku kaitset liikluskindlustuse alusel. Kuni 31.05.2001.a kehtinud liikluskindlustuse seaduse¹⁷⁴ § 1 lg 2 alusel oli liikluskindlustuse objektiks tsiviilvastutus, mis kaasnes sõiduki omaniku või omaniku poolt juhtima volitatud isiku (kindlustatu) poolt sõidukiga liikluskahju tekitamisega. Sama seaduse § 13 lg-s 2 oli *expressis verbis* sätestatud, et kindlustatuks ei ole juht, kes on sõiduki omaniku valdusest tema tahte vastaselt välja viinud. Taolisel regulatsioonil põhines ka Riigikohtu seisukoht vastavas küsimuses. Nii on Riigikohtu tsiviilkolleegium 05.02.1998.a kohtuotsuses Tatjana Timina hagi Salvat Kindlustuse AS-i vastu märkinud, et „[e]baseaduslik valdaja ei ole kindlustusvõtja ega ka kindlustuslepingust tuleneva

¹⁷² Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 20-21.

¹⁷³ RT I 2001, 43, 238; RT I 2009, 62, 405.

õigussuhte subjekt“, kuid „[k]ohustusliku liikluskindlustusega kindlustatakse LKS mõtte kohaselt mitte sõidukit vaid sõiduki omaniku või sõiduki seadusliku valdaja tsiviilvastutust.“¹⁷⁵ Samas lõi varem kehtinud seadus § 27 lg 6 näol kannatanule siiski kaitse – omaniku tahte vastaselt tema valdusest väljunud sõidukiga tekitatud kahju hüvitas Eesti Liikluskindlustuse Fond kui Vabariigi Valitsuse poolt moodustatud avalik-õiguslik juriidiline isik (§ 14 lg 1).

Seega oli kuni 2001. aasta suveni Eesti Vabariigis kannatanute kaitse kaetud muu mehhanismiga kui lepinguvabadusest sedavõrd kaugele taganemine, et kindlustusandja peab kindlustama ka talle täielikult teadmata ning sõiduki omaniku valdusest tema tahte vastaselt välja viinud isiku tsiviilvastutuse. Ühest küljest ei ole Eestis praegu kehtiv ning ka mujal levinud seisukoht, et kindlustatud on ükskõik millise isiku vastutus seoses konkreetse sõidukiga kahju tekitamisega, kooskõlas kindlustuse lepingulise iseloomuga. Samas arvestades vastutuskindlustuse kohustuslikkuse tingitust kahjude sagedasest esinemisest ja suuruselt ning sellest lähtuvast kahjustatud isiku kaitsevajadusest¹⁷⁶, ei saa taolist regulatsiooni pidada ebaõigeks. Siiski tuleb tunnistada, et siinkohal on liikluskindlustus väga oluliselt kaugenenu kindlustatu kaitse ideest tal tekkida võiva vastutuse korral ning see on asendunud kolmandate isikute huvide tagamisega. Seega kuigi ka käesoleval ajal on liikluskindlustuse seadusega kooskõlas Riigikohtu (küll varasemal LKS-il põhinenud) seisukoht, et „[k]ohustusliku liikluskindlustusega kindlustatakse LKS mõtte kohaselt mitte sõidukit [...]“¹⁷⁷, vaid sõiduki valdaja vastutust, on tegelikkuses liikluskindlustuse kaitse seotud just konkreetse sõidukiga ning sarnaneb seega vähe vastutuskindlustusega üldiselt.

Taani õiguskorda puudutavas kirjanduses on leitud, et mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustuse puhul on kannatanu võrreldes muu vastutuskindlustusega soodsamas positsioonis. Nii on kannatanul õigus esitada otsenõue kindlustusandja vastu, sõltumata kahju tekitaja – kindlustatu – ja kindlustusandja vahelisest õigussuhtest. Seega saab kahjustatud kolmas isik esitada kindlustusandja vastu nõude isegi juhul, kui kindlustatu tekitas kahju tahtlikult. Nimetatu aga ei

¹⁷⁴ RT I 1995, 48, 744; RT I 2000, 49, 299.

¹⁷⁵ 3-2-1-9-98. – RT III 1998, 7, 68.

¹⁷⁶ Vt lähemalt käesoleva töö punkt 1.2.3.

¹⁷⁷ 3-2-1-9-98. – RT III 1998, 7, 68.

sea kindlustatut võrreldes vabatahtliku vastutuskindlustusega soodsamasse positsiooni, kuna vastavatel juhtudel tekib kahju hüvitanud kindlustusandjal tagasinõudeõigus kindlustatu vastu.¹⁷⁸

Inglise õiguskirjanduses on liikluskindlustuses kannatanu otsenõude osas kirjeldatud, et kindlustusandja on kohustatud täitma kohtuotsuse, mis on saavutatud kindlustatu vastu ning millest nähtub kindlustatu vastutus. Nimetatud kohustus on kindlustusandjal vaatamata sellele, kui ta on ütelnud üles või tal on õigus ütelda üles kindlustusleping kindlustusvõtja suhtes.¹⁷⁹

Nagu ülal märgitud, on mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustus siiski oma otsenõude regulatsiooni poolest erandlik. Näiteks Austria õiguskirjanduses on leitud, et väljaspool liikluskindlustust ei eksisteeri kindlustusandja ja kahjustatud isiku vahel mingeid õigussuhteid.¹⁸⁰ Seega ei ole Austrias õigussuhteid kannatanu ja vastutuskindlustusandja puhul ka muudes kohustuslikes vastutuskindlustustes peale mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustuse.

Eestis on lähenemine kannatanu otsenõude küsimusele kohustusliku vastutuskindlustuse korral teistsugune ning kahjustatud isikul on võimalik kõigil juhtudel esitada nõue otse kohustusliku vastutuskindlustuse kindlustusandja vastu. VÕS § 521 lg 1 kohaselt võib kahjustatud isik nõuda kindlustusvõtja poolt talle tekitatud kahju hüvitamist nii kindlustusvõtjalt kui kindlustusandjalt. Kindlustusandjalt võib nõuda kahju hüvitamist üksnes rahalise hüvitise maksmise vormis.

Riigikohus on seoses kannatanu otsenõudega kindlustusandja vastu kohustuslikus vastutuskindlustuses märkinud, et tegemist on nn ehtsa lepinguga kolmanda isiku kasuks vastavalt VÕS § 80 lg-le 2. Riigikohus on refereeritavas lahendis märkinud, et “[s]ee on põhjendatav asjaoluga, et kohustuslik vastutuskindlustus (nt liikluskindlustus) on õigusaktides ette nähtud eelkõige võimalike kahjustatud isikute kaitseks.”¹⁸¹

Arvestades kahjustatud isiku kaitse vajadust ja kindlustuse kohustuslikkuse eesmärke, leiab käesoleva töö autor, et taoline otsenõude võimaldamine kannatanutele kohustusliku vastutuskindlustuse korral on põhjendatud. Nähtavasti lähtuvad õiguskorrad, milles nõudeõigus kindlustusandja vastu kuulub kannatanule ainult mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustuse

¹⁷⁸ Denmark. – Insurance Contract Law. Vol II. Issued by International Association for Insurance Law. Ed. M. Fontaine. Karlsruhe: VVW, 1992, p. 76.

¹⁷⁹ MacGillivray & Parkington on Insurance Law, art. 2317.

¹⁸⁰ F. Gschnitzer. Österreichisches Schuldrecht. Besonderer Teil und Schadenersatz. – Springers Kurzlehrbücher der Rechtswissenschaft. 2. Aufl. von C. Faisterberger, H. Barte u. B. Eccker. Wien: Springer, 1988, S. 372.

¹⁸¹ 3-2-1-91-07. – RT III 2007, 39, 308.

korral, liikluskahjude suuremast ulatusest ja sagedasemast esinemisest kui kannatanule täiendavat kaitset nõudvatest aspektidest. Samas on Eesti õiguskorras nähtud ette teisigi sarnaseid vastutuskindlustusi, mille puhul võiks kohustuslikkuse tingijaks pidada just võimalike kahjude suurust, nt kütuse käitlejate vastutuskindlustus vedelkütuse seaduse¹⁸² § 3 lg 3 alusel, erinevad ettevõtjad masina ohutuse seaduse¹⁸³ § 29, surveseadme ohutuse seaduse¹⁸⁴ § 14, lifti ja köistee ohutuse seaduse¹⁸⁵ § 11 jt õigusaktide alusel. Töö autor leiab, et vaieldamatult on ka taoliste vastutuskindlustuste kohustuslikkus tingitud just kahjude võimalikust ulatusest ja vajadusest kaitsta juhtumite tagajärjel kahjustatud isikuid, mistõttu VÕS § 521 lg 1 kohane kannatanu otsenõudeõigus kindlustusandja vastu on eesmärgipärane ja põhjendatud.

VÕS § 521 lg-s 2 on sätestatud, et kui kahju hüvitamise nõue on esitatud nii kindlustusvõtja kui kindlustusandja vastu, vastutavad nad solidaarvõlgnikena. Kindlustusandja ja kindlustusvõtja omavahelises suhtes vastutab ainult kindlustusandja. Kui kindlustusandja vabaneb täitmise kohustusest, vastutab kohustuse täitmise ees kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahelises suhtes üksnes kindlustusvõtja.

Nagu märgitud võlaõigusseaduse viidatud sätte kommentaarides, on kindlustusandja vastutus sisesuhtes vastutuskindlustusele omane. Kui nõue esitatakse kindlustusvõtja vastu ja kindlustusvõtja tema poolt tekitatud kahju hüvitab, võib ta omakorda esitada nõude oma kindlustusandja vastu. Kui aga kindlustusandja vabaneb täitmise kohustusest kindlustusvõtja ees, võib kindlustusandja pärast tema poolt kannatanule kahju hüvitamist talle üleläänud kannatanu nõude esitada kahju tekitaja ehk kindlustusvõtja vastu.¹⁸⁶

Igal juhul aga, ka siis, kui kahjustatud isikul on õigus pöörduda oma nõudega otse vastutuskindlustusandja vastu, säilib kahjustatud isiku õigus esitada nõue kindlustusvõtja vastu. Seda seisukohta on jaatatud ka võlaõigusseaduse kommentaarides, milles on märgitud, et “[a]sjaolu, et kindlustusvõtjal on vastutus kindlustatud ja et tema asemel maksab kannatanule hüvitise hoopis kindlustusandja või on kindlustusandja kohustatud maksma hüvitise kindlustusvõtjale pärast seda, kui viimane on kannatanule kahju hüvitanud (vt § 515), ei oma kannatanu nõude aspektist tähtsust. Küsimus on *expressis verbis* lahendatud kohustusliku

¹⁸² RT I 2003, 21, 127; RT I 2009, 62, 405.

¹⁸³ RT I 2009, 57, 381; RT I 2009, 63, 408.

¹⁸⁴ RT I 2002, 49, 309; RT I 2009, 63, 408.

¹⁸⁵ RT I 2002, 50, 312; RT I 2009, 63, 408.

¹⁸⁶ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne, § 521 komm. 3.2.

vastutuskindlustuse regulatsioonis (vt § 521 lg 1) ja liikluskindlustuse korral (vt LKindlS-i § 40 lg 2).”¹⁸⁷

Enne võlaõigusseaduse jõustumist oli kannatanu otsenõude küsimus reguleeritud üksnes liikluskindlustuse puhul. Muu kohustusliku vastutuskindlustuse korral oli küsimus reguleerimata, kuivõrd reegleid selles osas ei sisaldanud ei ENSV tsiviilkoodeks¹⁸⁸ ega ka Eesti Vabariigi kindlustusseadus¹⁸⁹. Kindlustusandja vastutust selles olukorras on mõnel määral käsitlenud Riigikohus oma 25. septembri 2006.a lahendis tsiviilasjas nr 3-2-1-70-06, milles on leitud, et enne 1. juulit 2002.a juhul, kui kindlustusandja maksis kannatanule kahjuhüvitist notariga sõlmitud kohustusliku vastutuskindlustuse lepingu alusel, puudus kannatanul otsenõue kindlustusandja vastu ning kindlustusandja ei vastutanud kahju eest kannatanu ees. Seetõttu oli välistatud kindlustatu, kindlustusandja ja võimaliku muu kahju tekitaja vahel solidaarse vastutuse olemasolu.¹⁹⁰

Siiski jaatas kohtupraktika solidaarset vastutust kindlustatu ja vastutuskindlustusandja vahel liikluskindlustuses ka enne võlaõigusseaduse jõustumist 2002. aasta juulis¹⁹¹. Tartu Ringkonnakohtu 21. juuni 2002.a kohtuotsuses Edgar Aleksander Sermi hagi Valeri Šipovi vastu leidis kohus, et kahju tekitaja ja tema kindlustusandja vastutavad kannatanu ees solidaarvõlgnikena. Kohus on leidnud, et „[s]amas annab liikluskindlustuse leping [kui kohustusliku vastutuskindlustuse leping – *autori märkus*] kostjale õiguse nõuda oma kindlustusandjalt kostja poolt hagejale hüvitatud kahju hüvitamist selles osas, mis on kaetud lepinguga.“ Ringkonnakohus on ka märkinud, et „[liikluskindlustuse seadus] sätestab kindlustusandja vastutuse ulatuse ning selles osas tekibki kahju tekitajal tagasinõude õigus kindlustusandja vastu.“¹⁹²

Vastutuskindlustusandja hüvitamiskohustust kahjustatud isiku ees oli enne VÕS jõustumist käsitletud ka Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15. aprilli 2002.a otsuses Göte David Johanssoni hagi

¹⁸⁷ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 510 komm. 3.6.

¹⁸⁸ ENSV Teataja 1964, 25, 115; RT I 2001, 47, 260.

¹⁸⁹ RT I 1992, 48, 601; RT I 2001, 79, 480.

¹⁹⁰ 3-2-1-70-06. – RT III 2006, 32, 274.

¹⁹¹ Varasemas kohtupraktikas on võetud ka teistsugust seisukohta ning leitud, et kuna liiklusõnnetuse süüdlane on oma tsiviilvastutuse kindlustanud, võib temalt sisse nõuda vaid seda kahju, mida ei hüvitanud kindlustusselts või Eesti Liikluskindlustuse Fond. Vt Riigikohtu lahend tsiviilasjas nr 3-2-1-71-96. – RT III 1996, 20, 280. Hilisem kohtupraktika on olnud siiski teistsugune. – Vt järgmised viited.

¹⁹² 2-2-280/2002. – Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://kola.just.ee/docs/public/dokument_48372.pdf, 8. veebruaril 2009.

Peeter Tehveri ja Ergo Kindlustuse AS vastu kahju hüvitamiseks. Riigikohus viitas nimetatud lahendis KindlS §-le 9, mille kohaselt seaduses või kindlustuslepingus määratletud sündmus, seisund või tegu, mille tagajärjel tekib kindlustusvõtjal või kolmandal isikul kindlustussumma või –hüvitise saamise õigus ja kindlustusandjal kindlustussumma või –hüvitise väljamaksmise kohustus. Riigikohus märkis, et „[s]eega tekib ka kolmandal isikul (kahju kannatanul) kindlustusjuhtumi saabumisel hüvitise saamise õigus ja kindlustusandjal kohustus maksta seda kolmandale isikule.“ Riigikohus leidis ka, et sõltuvalt asjaoludest (notari tahtluse vormist) võis olla tegemist kohustusliku või vabatahtliku vastutuskindlustusega ning viimase puhul sõltub kindlustusandja vastutus kolmanda isiku ees kindlustuslepingust, sh selle juurde kuuluvates tüüptingimustes kokkulepitust.¹⁹³

Õigusteoorias on käsitletud ka taolise kahjustatud isiku otsenõude üleminekut. Näitena on toodud juhtum, kus kaks isikut – A ja B – vastutavad kahju tekitamise eest solidaarselt, kuid sisesuhtes vastutab isik B. B vastutus on aga kindlustatud ning kahjustatud isikul on nõudeõigus otse B vastutuskindlustusandja vastu. Kui sellisel juhul hüvitab kahju A, läheb talle koos kannatanu nõudega B vastu kõrvalõigusena üle ka otsenõudeõigus sisesuhtes vastutava isiku vastutuskindlustusandja vastu.¹⁹⁴

Taolise konstruktsiooni korral omandab kahju hüvitanud isik kannatanu otsenõudeõiguse ning seega sisesuhtes vastutav teine kahju tekitaja ja tema vastutuskindlustusandja vastutavad kahju hüvitanud isiku (kes on ühtlasi üks kahju tekitajatest) ees solidaarselt. Ilmselt tuleb taolist otsenõude üleminekut jaatada ka Eesti õiguse alusel. Vastavalt VÕS § 69 lg-le 2 läheb solidaarkohustuse täitnud võlgnikule üle võlausaldaja nõue teiste võlgnike vastu (solidaarvõlgniku tagasinõue), välja arvatud talle endale langevas osas. Seega omandades kannatanu nõude teise solidaarvõlgniku vastu, tekib kindlustusvõtjal võimalus esitada tagasinõude teise solidaarvõlgniku või muu sellise võlgnikuga solidaarselt vastutava isiku, sealhulgas kohustusliku vastutuskindlustuse kindlustusandja vastu. Siiski vastutavad sel juhul teised solidaarvõlgnikud kahju hüvitanud solidaarvõlgniku ees osa-, mitte aga solidaarvõlgnikena.

¹⁹³ 3-2-1-49-02. – RT III 2002, 15, 184.

¹⁹⁴ Keller, S. 143.

2.2.2. Kahjustatud isiku nõudeõiguse ulatus

Õiguskirjanduse kohaselt vastutab kindlustusandja kahjustatud isiku ees viimasele soodsamatel tingimustel ainult kindlustusandja poolt võetud riski ulatuses. Kirjanduse kohaselt peetakse selle all silmas mitte ainult hüvitamise välistusi kitsamas mõttes, vaid kolmandale isikule laienevad kõik riski ülevõtmise territoriaalsed, ajalised ja sisulised piirid ulatuses, milles kahjustatud isik ei saa tugineda seadusega antud eriregulatsioonile, näiteks vana VVG §-le 158c [säte vastab uue VVG §-le 117]. Seega on vahetegu kohustuste, mille rikkumine kolmandat isikut ei kahjusta, ja objektiivsete kindlustusriski piirangute vahel kohustusliku vastutuskindlustuse seisukohalt olemusliku tähendusega. Riski territoriaalsed, ajalised ja esemelised piirid tuleb objektiivselt välja selgitada tavapärase tõlgendamismeetoditega. Seejuures on tähtsusetu lepingul või selle sõnastusel põhinev väline õigusnäivus.¹⁹⁵

Üheks taoliseks sisuliseks riski piiranguks, mis laieneb kolmandale isikule, on Saksa õiguskirjanduse kohaselt asjaolu, et kindlustatu on tahtlikult õigusvastaselt kutsunud esile asjaolu, mis on tema vastutuse aluseks kolmanda isiku ees. Sellisel juhul ei vastuta kindlustusandja ka kahjustatud isiku ees.¹⁹⁶

Ka Taanis kehtib põhimõte, et juhul, kui kahju tekitanud isikul – kindlustatul – puudub kehtiv nõue kindlustusandja vastu, nt ta on kahju tekitanud tahtlikult, ei saa ka kannatanu jõustada kindlustusandja vastu mingeid nõudeid.¹⁹⁷

Vastavalt VÕS § 521 lg-le 5 ei või kindlustusandja keelduda kahju kahjustatud isiku nõude täitmisest põhjusel, et ta on vabanenud täielikult või osaliselt vastutusest kindlustusvõtja ees. Sätte kommentaaride kohaselt on kindlustusandja kohustatud kannatanule kahju hüvitama isegi juhul, kui kindlustusvõtja põhjustas kahju tahtlikult.¹⁹⁸

Magistritöö autor nõustub taolise võlaõigusseaduse kommentaarides väljendatud seisukohaga üksnes osaliselt. Autor leiab, tuginedes Saksa õigusteooriale sarnase sisuga vana VVG § 158c tõlgendamise ja kohaldamise osas¹⁹⁹, et kindlustatu tahtlus võib olla paljudel juhtudel siiski üheks

¹⁹⁵ VVG-Kommentar, § 158c 9).

¹⁹⁶ VVG-Kommentar, § 158c 9).

¹⁹⁷ Denmark. – Insurance Contract Law. Vol. II. Issued by International Association for Insurance Law. Ed. M. Fontaine. Karlsruhe: VVW, 1992, p. 75.

¹⁹⁸ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne, § 521 komm. 3.5.

¹⁹⁹ Vt VVG-Kommentar, § 158c 9).

taoliseks sisuliseks riski piiranguks, mis laieneb kolmandale isikule ning vabastab kindlustusandja vastutusest ka kahjustatud isiku ees. Autor leiab, et see ei kehti üksnes juhul, kui õigusaktist, mis näeb ette vastutuskindlustuse kohustuslikkuse ja tingimused, tulenevalt vastutuskindlustus peab katma ka tahtlikust teost tuleneva vastutuse. Eesti õiguses on aga paljudel juhtudel sätestatud, et tahtlikust teost tulenevat vastutust kindlustama ei pea²⁰⁰. Autor leiab, et selline seadusega lubatud riskipiirang peaks kehtima ka kahjustatud isiku suhtes. Kui aga kohustuslikku vastutuskindlustust nõudev seaduses ei sätesta kindlustusriski süü vormide lõikes, tuleks eeldada, et kahjustatud isiku suhtes on kindlustatud on igasugune, sh tahtlikust teost tulenev vastutus. Ka neil juhtudel ei peaks jääma kindlustusandja siiski sisesuhtes kahju lõplikuks kandjaks. Ühtlasi on võimalik, et vastutuskindlustust nõudvas seaduses on otsesõnu sätestatud, et kindlustus katab ka tahtlikust teost tuleneva vastutuse. Nii on see näiteks liikluskindlustuse puhul²⁰¹. Selliselgi juhul on tahtlus kindlustatud suhtes kahjustatud isikuga, kuid siiski mitte kindlustuslepingu poolte vahelises sisesuhtes.

Ka E. Andresen on oma riigivastutust käsitlevas artiklis märkinud, et näiteks notaril ei ole võimalik end kindlustada ametikohustuste tahtliku rikkumise vastu, sest VÕS § 452 lg 1 kohaselt vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja, kindlustatud või soodustatud isik põhjustas kindlustusjuhtumi tahtlikult. Sellest kõrvalekalduv kokkulepe on tühine. Seejuures on E. Andresen leidnud, et olukord, kus kannatanul on võimalik notari ametikohustuste hooletu rikkumise korral saada kindlustuskaitset, kuid tahtliku rikkumise korral mitte, ei ole sisuliselt kuidagi põhjendanud.²⁰² Seega on viidatud autor samuti leidnud, et tahtlikust teost tuleneva vastutuse mittekindlustamine toob kaasa vastava kahju hüvitamata jäämise kindlustuse alusel ka kannatanule.

Kindlustusandja vastutuse ulatuse puhul kahjustatud kolmanda isiku ees on oluline ka küsimus kindlustuslepingu järgse omavastutuse staatusest. Saksa vanal VVG-l põhineva õiguskirjanduse kohaselt on omavastutuse kokkulepe üheks kindlustuskaitse piiramise võimaluseks. Taoliselt võidakse kokku leppida, et kindlustusvõtja osaleb iga kahjujuhtumi korral hüvitamises ka ise. Niisuguse klausli põhieesmärk on jagada kahjusumma kindlustussumma ulatuses põhiosaks, mille kindlustusandja võtab üle oma lepingukohase põhisoorituse raames, ning minimaalseks

²⁰⁰ Vt nt advokatuuriseaduse § 48 lg 1 p 2, kohtutäituri seaduse § 10 lg 2, notariaadiseaduse § 15 lg 2.

²⁰¹ Vt LKS § 3, 26 lg 2 ja § 48 lg 2.

²⁰² E. Andresen. Riigivastutus ilma riigi vastutusest: notari, kohtutäituri ja vandetõlgi isiklik ametivastutus Euroopa õiguse ja riigiõiguse vaatepunktist. – Juridica nr IX, 2006, lk 601-611.

osiseks, mille kannab kindlustusvõtja. See teenib muuhulgas kindlustusvõtja suurema hoolsuse ja kahju tekitamisest hoidumise huvi säilimise eesmärki.²⁰³

VVG § 114 analüüsis on märgitud, et varasemalt peeti omavastutusi kindlustatud riski piiranguteks ning need – nagu igasugused kindlustuskaitsepiirangud – kehtisid vastavuses vana VVG § 158c lg-ga 3 ka kolmanda isiku suhtes.²⁰⁴ VVG reformikomisjoni raportis on samuti leitud, et kuna varasemalt oli kindlustusandja kindlustusvõtja nõuetest vabastamiseks kohustatud vaid arvestades omavastutust, siis omavastutuse ulatuses kandis maksejõuetusrisiki kahjustatud isik. Reformikomisjon on märkinud, et uue VVG alusel saab kolmas isik oma otsenõude kindlustusandja vastu kogu ulatuses maksuma panna, nii et kehtivalt kokkulepitud omavastutuse ulatuses on kindlustusandjal võimalik esitada tagasinõue kindlustusvõtja vastu.²⁰⁵

Uue VVG § 114 2. lõike 2. lause kohaselt ei saa kindlustusvõtja omavastutust panna maksuma otsenõuet omava kolmanda isiku vastu ega kaaskindlustatud isiku suhtes. VVG § 114 analüüsis on märgitud, et see piirang kehtib nii isiku puhul, kellel on vastavuses VVG §-ga 115 otsenõue kahju tekitanud isiku kindlustusandja vastu, kui ka juhul, kui kolmas isik on lasknud kindlustusvõtja vabastusnõude kehtivalt endale pantida ja üle kanda. Seega ei ole VVG § 114 lg 2 kohaselt omavastutusel mõju kolmandale isikule. Samas analüüsis on siiski jõutud arusaamisele, et keeld panna omavastutust maksuma suhtes kolmanda isikuga ei ole absoluutne, vaid omavastutus võib kehtida ka kolmanda isiku suhtes juhul, kui eriseadusega on kindlaks määratud omavastutuse lubatud maksimaalne absoluutne või suhteline suurus. Analüüsi kohaselt on taoline seadusega kooskõlas kokkulepitud omavastutus kohaldatav ka kolmanda isiku suhtes.²⁰⁶

Tähelepanu väärib asjaolu, et omavastutuse maksmapaneku piirang kehtib nii siis, kui kahjustatud isikul on seaduse järgi vastutuskindlustusandja vastu otsenõudeõigus, kui ka juhul, kui kannatanul endal otsenõuet ei ole, kuid kindlustusvõtja on talle enda nõude üle andnud. Selline regulatsioon annab vaatamata otsenõudeõiguse piiratusele Saksa õiguses tunnistust tugevast kahjustatud isiku kaitse ideest. Sisuliselt näeb seadus ette, et kindlustusvõtjale kuuluv nõue modifitseerub selle üleandmise käigus kahjustatud isikule, laienedes ka omavastutuse

²⁰³ Produkthaftungshandbuch. Bd 1: Vertragliche und deliktische Haftung, Strafrecht und Produkt-Haftpflichtversicherung. Verf. U. Foerste u.a. Hrsg. Fr. Graf von Westphalen. München: Beck, 1989, § 53 Rdn. 52.

²⁰⁴ F. Dallwig. Deckungsbegrenzungen in Pflichtversicherungen – Die Bedeutung des § 114 VVG 2008 für Verträge über Pflichthaftpflichtversicherungen. – ZVersWiss Nr 98, 2009, S. 47-71. Im Internet. Vorhanden: <http://www.springerlink.com/content/456812150273k91k/fulltext.pdf>, am 28. Februar 2010.

²⁰⁵ Abschlussbericht der Kommission zur Reform des Versicherungsvertragsrechts, S. 83.

summale, mille osas kindlustusvõtjal endal nõuet kindlustusandja vastu ei olnud. Taoline regulatsioon ei saa kuidagi olla põhjendatav kindlustussuhte pooleks oleva kindlustusvõtja huvidega, vaid teenib ainuüksi kahjustatud isiku huve. Seejuures on sedavõrd ulatusliku kannatanu kaitse loomisel imekspandav ja mõnevõrra ebaloogiline, et Saksa õigus ei ole andnud kannatanutele üleüldist otsenõudeõigust kohustuslikus vastutuskindlustuses.

Olukorras, kus aga kindlustusandja saab F. Dallwig'i artikli kohaselt kolmanda isiku suhtes panna maksma kindlustusvõtjaga kokkulepitud omavastutuse, on kolmanda isiku kaitse märgatavalt nõrgem. Seega juhtumil, kus tuleb jaatada omavastutuse kehtivust ka kolmanda isiku suhtes, on kohustusliku vastutuskindlustuse kolmanda isiku kaitse eesmärk oluliselt nõrgemalt realiseerunud.

Eesti õiguses on kindlustustegevuse seaduse § 9 lg-s 3 sätestatud, et kohustuslikus vastutuskindlustuse lepingus kindlustusvõtja omavastutuse kohaldamise korral hüvitab kindlustusandja kahju täies mahus ning kindlustusvõtja tasub kindlustusandjale omavastutuse summa. Taolise regulatsiooniga tagatakse kahjustatud isiku huvide kaitse ja kahju hüvitamine talle, säilitades siiski kindlustusandja ja –võtja kui lepingupoolte vahelistes suhetes kindlustusele omase ning kindlustusvõtja hoolsuse säilimise eesmärgi täitva omavastutuse institutsiooni. Seejuures on oluline pidada silmas, et vastutuskindlustuse kohustuslikkust sätestavad seadused näevad küll vastavuses KTS § 9 lg-ga 2 ette näiteks kindlustussumma vähima suuruse, kuid ei sea piiranguid omavastutusele. Seega lähtudes Saksa õiguses kohaldatavast põhimõttest ei saa kohustusliku vastutuskindlustuse omavastutusi kolmandate isikute suhtes maksma panna. Ühtlasi on teoreetiliselt võimalik, et näiteks advokaadibüroo pidaja kui vastutuse kindlustamiseks kohustatud isik sõlmib vastutuskindlustuse lepingu kindlustussummaga üks miljon krooni ja samas ka sama suure omavastutusega. Taolisel juhul on kindlustusleping sõlmitud üksnes potentsiaalsete kahjustatud isikute kaitseks, kuid see ei loo mingeid tagatise kindlustusvõtjale või kindlustatule. Asjaolu, et kohustuslike vastutuskindlustuste korral ei ole seatud piiranguid omavastutusele ning samas lasub kindlustusandjal kohustus hüvitada kannatanule kahju ka kindlustusvõtja omavastutuse ulatuses, annab tunnistust sellest, et Eestis on seadusandja vastutuskindlustuslepingute sõlmimiseks kohustamisel lähtunud eelkõige kolmandate isikute huvidest, mitte niivõrd kindlustusvõtja enda suurte väljaminekute eest kaitsmise vajadusest.

²⁰⁶ F. Dallwig. Deckungsbegrenzungen in Pflichtversicherungen.

Mõningaseks erandiks siinkohal võib siiski pidada liikluskindlustust kui ühte kohustusliku vastutuskindlustuse liiki. Nimelt puudus liikluskindlustuse osas Eestis pikaajaliselt üldse omavastutuse kohaldamise praktika – omavastutuse kohaldamise võimaluse sätestav LKS § 15¹ lisati seadusesse alles 2004. aasta esimesel poolel²⁰⁷, nimetatud ajani omavastutusi liikluskindlustuses ei kohaldatud. Vastavalt LKS § 15¹ lg 1 1. lausele võivad pooled kindlustusvõtja taotlusel ja kindlustusandja nõusolekul lepingus kokku leppida kindlustusvõtjale omavastutuse kohaldamises. Tähelepanuväärne on aga sama lõike 2. lause, mis näeb ette, et kokku ei saa leppida tarbijast kindlustusvõtjale omavastutuse kohaldamises. Taolise piirangu puhul on ilmselt tegemist vastutuskindlustuse tarbijast kindlustusvõtja kaitsega ning eesmärgiga vabastada ta kolmanda isiku kahjunõudest. Sätte liikluskindlustuse seadusesse toonud muutmiseseaduse seletuskirja kohaselt on piirangu põhjuseks juriidiliste isikute²⁰⁸ parem suutlikkus võetud riski suurust hinnata.²⁰⁹ Seega on siinkohal vähemalt tarbijast kindlustusvõtja puhul tegemist väga selgelt lisaks kannatanu kaitse ideele ka eesmärgiga kaitsta kindlustatud kahju tekitajat tema vastu suunatud nõuete eest.

Inglise õiguses on kindlustusandja soorituskohustus seotud lisaks ennist käsitletuile veel mõningate täiendavate tingimustega. Õiguskirjanduses on kindlustusandja vastutuse eelduseks siiski, et talle oli õigeaegselt (7 päeva jooksul) teatatud menetluse alustamisest, mille tulemusena vastav kohtuotsus tehti. Samuti vabaneb kindlustusandja vastutusest muuhulgas juhul, kui ta ütles kindlustuslepingu üles enne juhtumi toimumist ja 14 päeva jooksul ülesütlemisest oli kindlustuspoliis tagastatud või kindlustusvõtja teatanud, et poliis on kadunud või hävinud. Lisaks vabaneb vastutuskindlustusandja soorituskohustusest ka juhul, kui menetluses, mis algatati mitte hiljem kui kolme kuu jooksul pärast protsessi, milles tehti kindlustatu vastutust tuvastav otsus, algust on ta saavutanud kinnituse, et tal on õigus öelda kindlustusleping üles olulise teabe mitteavaldamise või moonutamise tõttu. Taolise kinnituse saamiseks peab ta aga esitama

²⁰⁷ Liikluskindlustuse seaduse ja kindlustustegevuse seaduse muutmise seadus, 18. veebruar 2004.a. – RT I 2004, 14, 90.

²⁰⁸ Omavastutuse kohaldamisele üksnes juriidilistele isikutele viitab seletuskiri, kuid määratlus ei ole täpne, kuna seaduse (ka selle algversiooni) enda sõnastus välistab omavastutuse kohaldamise ainult tarbijale. Tarbija mõiste alt jäävad samas töö autori arvates lisaks juriidilistele isikutele välja ka majandus- või kutsetegevuses tegutsevad füüsilised isikud, näiteks füüsilisest isikust ettevõtjad, kes sõlmivad liikluskindlustuse lepingu oma majandustegevuses kasutatava sõiduki suhtes.

²⁰⁹ Liikluskindlustuse seaduse ja kindlustustegevuse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=032680013&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel1>, 7. märtsil 2010.

vastavasisulise teate hagejale toimivas menetluses 7 päeva jooksul selle algusest, avaldades ühtlasi teabe mitteavaldamise või moonutamise sisu, millele ta soovib tugineda.²¹⁰

Nagu ülal analüüsitud, ei pruugi kindlustusandja vabanemine kohustusest kindlustusvõtja kui tema lepingupartneri ees vabastada kindlustusandjat sooritusest kahjustatud kolmanda isiku ees. Samuti ei vabasta aga asjaolu, et vastutuskindlustusandja ei ole kohustatud hüvitamiseks kolmandale isikule, kahju tekitanud kindlustatut kahju hüvitamise kohustusest. Riigikohus on oma 31. oktoobri 2002.a otsuses E.-A. Sermi hagi asjas V. Šipovi vastu märkinud, et liikluskindlustuse seadus ei ole erisäte kahju tekitamisest tulenevaid õigussuhteid reguleerivatele seadustele ega välista kahju tekitaja vastutust ega piira seda juhul, kui kannatanu ei saa hüvitist kindlustusandjalt. Kui kannatanu ei saa mingil põhjusel hüvitist kindlustusandjalt, on tal õigus nõuda kahju hüvitamist kahju tekitajalt. Kuigi kuni 31.05.2005.a kehtinud LKS-i kohaselt oli liikluskindlustuse eesmärk tagada kannatanule liikluskahju hüvitamine võimalikult kiiresti ja täielikult, ei olnud eesmärk vabastada kahju tekitaja tsiviilvastutusest.²¹¹

Sarnasele seisukohale on Riigikohtu tsiviilkolleegium jõudnud 23. oktoobri 2002.a otsuses vaidluses ERGO Kindlustuse AS-i ja S. Kulnevi vahel, selgitades, et tsiviilõiguslike kahju hüvitamise sätete mõttega ei ole kooskõlas vabastada kahju tekitaja vastutusest liikluskahju kannatanu ees, kes ei ole saanud kiiret hüvitust kahju tekitanu kindlustusandjalt. Riigikohus on märkinud, et ei saa välistada kahju tekitaja vastutust, kes on oma vastutuse kindlustanud. Kui kannatanu ei ole saanud hüvitist kahju tekitanud kindlustusandjalt näiteks selle pankrotistumise või likvideerimise tõttu, oli kannatanul õigus esitada nõue kahju tekitanud isiku vastu vastavalt lepinguvälise kahju hüvitamise normidele.²¹²

Käesoleval ajal lahendab selle küsimuse üheselt ka VÕS § 521 lg 1, mille kohaselt võib kahjustatud isik nõuda kindlustusvõtja poolt talle tekitatud kahju hüvitamist nii kindlustusvõtjalt kui kindlustusandjalt. Samasuguse solidaarvastutuse näeb ette ka Saksa VVG § 115 lg 1.

Nagu käsitletud töö alajaotuses 2.1.4, kehtib vabatahtlikus vastutuskindlustuses reegel, et mitmete kahjustatud isikute olemasolu korral rahuldatakse nende nõuded võrdeliselt nõuete suurusega. Varasemalt kehtis Saksa õiguses sama säte ka kohustusliku vastutuskindlustuse puhul.

²¹⁰ MacGillivray & Parkington on Insurance Law, art. 2317.

²¹¹ 3-2-1-125-02. – RT III 2002, 29, 325.

²¹² 3-2-1-112-02. – RT III 2002, 29, 319.

Saksa uus VVG läheneb aga enam kaitseaspektist, nähes kohustusliku vastutuskindlustuse puhuks ette eriregulatsiooni nõuete täitmise järjekorra osas. Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et kõigi nõuete vastavas ulatuses vähendamise asemel lähtub uues VVG-s sisalduv nõuete rahuldamise järjekord nõude esitaja kaitsevajaduse astmest, kusjuures individuaalsed nõuded on prioriteetsemad kui avalikud hüvitisnõuded.²¹³ VVG § 118 lg 1 kohaselt hüvitatakse esimeses järjekorras isikukahjud, teises muud füüsiliste ja eraõiguslike juriidiliste isikute nõuded, mida ei saa esitada kahju tekitaja või muu kindlustusandja vastu, kolmandas nõuded, mis on eraõiguslikul alusel läinud üle kindlustusandjale või muule isikule, neljandas sotsiaalkindlustuse pakkujatele üleläänud nõuded ning viimases, viiendas järjekorras kõik muud, seega ka tavalised riigile või muule avalik-õiguslikele isikutele kuuluvad nõuded.

Eesti õiguses taolist järjestust ette nähtud ei ole ning nagu analüüsitud magistritöö alajaotuses 2.1.4, on Eesti õiguses erinevalt mitmetest muudest õiguskordadest reguleerimata ka olukord, kus peale kindlustushüvitise väljamaksmist selgub, et mõni kahjustatud isikust jäi kindlustushüvitise jagamisel arvestamata. Nagu eespool märgitud, võib vastava regulatsiooni puudumine Eesti õiguses olla õiguslikuks ja praktiliseks probleemiks eelkõige kohustusliku vastutuskindlustuse korral, millele üldnormina laieneb VÕS § 517 lg 4. Nimelt on ebaselge, kuidas peaks toimima kindlustusandja juhul, kui ta on kindlustussumma hüvitisena kannatanutele välja maksnud, kuid ilmneb veel mõne, eelnevalt arvestamata kannatanu olemasolu. Nagu kõigil muudelgi kahjustatud isikutel, on ka sellisel kannatanul kohustusliku vastutuskindlustuse korral kindlustusandja vastu otsenõudeõigus hüvitise saamiseks. Puhtalt VÕS § 517 lg 4 põhjal on taolisel kannatanul õigus tema nõudega võrdelisele osale kindlustushüvitisest ning kindlustusandja ei saa sellest keelduda ka juhul, kui ta ei pidanudki sellise kannatanu olemasoluga arvestama. Samas ei näe seadus otseselt ette kindlustusandja võimalust esitada taolisel juhul kindlustussummat ületavas osas kindlustusvõtja vastu tagasinõue. Vastav tagasinõudeõigus võiks sisalduda kindlustuslepingus; problemaatilisem võiks olla kohaldada ebaõiglase tulemuse vältimiseks alusetu rikastumise sätteid, kuivõrd taolise kindlustussummat ületava hüvitamise läbi väheneb õigusliku aluseta kindlustusvõtja täiendav vastutus kahjustatud isiku ees.

²¹³ Meixner/Steinbeck, § 3 Rdn. 34.

2.2.3. Kahjustatud isiku positsioon kindlustusandja õiguse korral vabaneda täitmisest kindlustusvõtja ees

Juhtudel, kui kindlustuslepingu sõlmimise kohustus on ette nähtud seadusega, on kindlustuse kannatanu huvide kaitse funktsiooni tõttu tagatud kannatanule eriline kaitse. Nimelt Saksa VVG § 117 lg 1 kohaselt ei või kindlustusandja keelduda kannatanu otsenõude täitmisest põhjendusel, et kindlustusandja ei vastuta või vastutab piiratult kahju hüvitamiseks kohustatud kindlustusvõtja ees. Ka vana VVG § 158c lg 1 nägi ette, et juhul, kui kindlustusandja on osaliselt või täielikult vabastatud täitmisest kindlustusvõtja suhtes, säilib tema kohustus kolmanda isiku suhtes. Koguni kindlustuslepingu lõppemisel säilib kahjustatud kolmanda isiku kaitse veel ühe kalendrikuu jooksul alates vastava teate edastamisest kindlustusandja poolt pädevale organile²¹⁴.

Vana VVG kommentaaride kohaselt on kahjustatud isiku kaitset reguleeriva § 158c näol seega tegemist fiktsiooniga – sedavõrd, kui see on vajalik kahjustatud kolmanda isiku rahuldamiseks, säilib kindlustusvõtja vabastusnõue kindlustusandja vastu. Muus osas jääb kindlustusvõtja nõue mittetekkinuks, kustunuks või lõppenuks. Sisuliselt on taolise regulatsiooni näol tegemist kolmanda isiku kaitse vajaduse ja vastutuskindlustusele omase eristusprintsibi ühitamisega. Kommentaarides oli ka leitud, et kuigi praktiline oleks taolisel juhul kolmandale isikule otsenõude võimaldamine, on sellise nõude olemasolu siiski *de lege lata* kaheldav.²¹⁵

Ka Eesti õiguses ei vabasta kohustuse mittetekkimine või lõppemine kindlustusvõtja ees kindlustusandjat soorituskohustusest kahjustatud isiku suhtes. VÕS § 521 lg-s 5 on sätestatud, et kindlustusandja ei või keelduda kahjustatud isiku nõude täitmisest põhjusel, et ta on vabanenud täielikult või osaliselt vastutusest kindlustusvõtja ees. Sama paragrahvi 3. lõike kohaselt võib kindlustusandja esitada kahjustatud isiku nõudele samu vastuväiteid nagu kindlustusvõtja.

Seega astub vastutuskindlustusandja kahjustatud isiku suhtes sisuliselt kindlustusvõtja positsiooni, mistõttu tal on kannatanu nõudele üksnes vastuväited, mis seonduvad kindlustusvõtja poolt kahju tekitamisest tuleneva õigussuhtega, ning ta ei saa esitada kindlustuslepingulisest suhtest tulenevaid vastuargumente.

²¹⁴ Vana VVG § 158c lg 2.

²¹⁵ VVG-Kommentar, § 158c 2).

Seejuures on küsitav kindlustusvõtjale kannatanu vastu kuuluva nõude tasaarvestamine kindlustusandja poolt kannatanu hüvitusnõudega. Selle kasuks räägib ülaltoodud põhimõte, et kindlustusandja võib esitada kahjustatud isiku nõudele samu vastuväiteid nagu kindlustusvõtja. Samas eksisteerib kohustusliku vastutuskindlustuse korral (erinevates õiguskordades küll ainult teatud kindlustusliikide puhul) kindlustusandjal tema enda soorituskohustus kolmanda isiku ees²¹⁶. Teatud juhtudel, nt tervise kahjustamisest, surma põhjustamisest või kahju tahtlikust tekitamisest tulenevate nõuete tasaarvestamine on piiratud seadusega (VÕS § 200), kuid muude nõuete tasaarvestamine ei ole iseenesest piiratud. Samas on kirjeldatud juhtumil vastuväide seotud ainult kindlustusvõtjaga. Siiski on käesoleva töö autor siinkohal arvamisel, et kindlustusandja ei või kannatanu hüvitise nõuet tasaarvestada kahju tekitajal kannatanu vastu oleva nõudega. Taolise seisukoha kasuks räägivad nii VÕS § 197 lg 1, mille kohaselt võib oma nõude teise poole nõudega tasaarvestada, kindlustuslepingu mõtteks olev vastutuskindlustusandja kohustus vabastada kindlustatud kahju tekitaja kohustuse täitmisest kolmanda isiku ees kindlustatu varalist seisut seeläbi halvendamata kui ka kahjustatud isikule reaalse hüvitise tagamise idee.

Saksa õiguses on reguleeritud ka juhtumit, mil kohustusliku vastutuskindlustuse leping ei ole kehtima hakanud või ei kehti enam. VVG § 117 lg-s 2 on sätestatud, et kindlustusandja saab asjaolu, mis toob kaasa kindlustussuhte mitteeksisteerimise või lõppemise, panna kolmanda isiku otsenõude (kui see eksisteerib) suhtes maksma üksnes juhul, kui kahjujuhtum on toimunud enam kui ühe kuu möödumisel ajast, mil kindlustusandja teavitas sellisest asjaolust pädevat isikut. Analoogne regulatsioon sisaldus ka vana VVG § 158c lg-s 2. Vana VVG kommentaaride kohaselt loetakse ka juhtudel, kus leping ei ole kehtima hakanud või enam ei kehti, seaduse huvides kõik – ka kaudselt – kindlustusandja sooritust määratlevad seaduse ja lepingu sätted kehtivaks. Siiski ei ole kindlustusvõtjal nõuet (ka mitte õigusabi osas) ning ka kindlustusandja ei saa nõuda kindlustusvõtjalt kaasaaitamiskohustuse täitmist. Muus osas toimub kahju käsitlemine tavalises korras. Nimetatud juhul on nõude esitamiseks õigustatud üksnes kolmas isik, mitte aga kindlustatu. Viimasel puudub ka õigus nõude esitamiseks kindlustusandja vastu täitmise saavutamiseks kolmandale isikule.²¹⁷

²¹⁶ Vt lähemalt käesoleva töö punkt 2.2.1.

²¹⁷ VVG-Kommentar, § 158c 2).

Magistritöö autor juhib tähelepanu asjaolule, et taoline eriline kaitse on kannatanule loodud ainult juhtudel, kui tal on seaduse järgi vastutuskindlustusandja vastu otsenõudeõigus. Kui aga otsenõuet ei eksisteeri ja kindlustusvõtja on enda nõude kahjustatud isikule üle andnud, siis kahjustatud isik kindlustusandjalt hüvitist nõuda ei saa. Nagu eespool märgitud, oleks näiteks omavastutuse maksmapanek taolise kahjustatud isiku suhtes piiratud. Seega on seadusandja pidanud kindlustusandja täitmist kohustust juhtudel, kui kindlustusleping ei kehti, ilmselt äärmuslikuks meetmeks, mis on ette nähtud vaid juhtudeks, mil kannatanu vajab eriti intensiivset kaitset.

VVG § 117 lg 3 alusel on kindlustusandja kolmanda isiku ees soorituseks kohustatud juhtudel, kui ta on vastavalt VVG § 117 lg-le 1 või 2 kindlustusvõtja ees soorituskohustusest vabastatud, ainult ettenähtud miinimumkindlustussumma ja tema poolt võetud riski raames. Samasugune regulatsioon sisaldus ka vana VVG § 158c lg-s 3. Vana VVG vastava sätte kommentaaride kohaselt juhul, kui on kokku lepitud suuremas kindlustussummas, ei kehti vastavas paragrahvis kannatanu kaitseks ettenähtud eriregulatsioon.²¹⁸

Kahtlemata on siinkohal silmas peetud, et kahjustatud isiku õigusi kaitsev eriregulatsioon puhkudeks, kui kindlustusandjal oma lepingupartneri – kindlustusvõtja – ees lepingu mittekehtimise tõttu kohustust ei ole, ei kohaldu ulatuses, milles nõue ja selle täitmist võimaldav kindlustussumma ületavad õigusaktides kehtestatud miinimumkindlustuskatet. Kohaldamise piirang kehtib siiski ainult juhtudel, mil kindlustusandjal on kindlustusvõtja ees soorituskohustusest vabastatud. Muus osas kohaldatakse VVG § 113 lg 3 ning ka vana VVG § 158k alusel kohustusliku vastutuskindlustuse sätteid kindlustuslepingule ka osas, milles see näeb ette nõutud miinimumkattest suurema kindlustussumma.

Kuigi võlaõigusseaduse 24. peatüki 3. jao 2. jaotise ehk kohustuslikku vastutuskindlustust reguleerivad sätted ei sisalda kahjustatud isiku kaitse piirangut juhtudel, kui kindlustusandja on kindlustusvõtja ees soorituskohustusest vabanenud, tuleb asuda seisukohale, et see on kohaldatav ka Eesti õiguses. Nimelt on kindlustuslepingu näol tegemist kohustusliku vastutuskindlustuse lepinguga ulatuses, milles sellise lepingu sõlmimine on seaduses ette nähtud. Taolise seisukoha kasuks räägivad kindlustustegevuse seaduse (KTS)²¹⁹ § 9 lg-d 1 ja 2. Nimelt on KTS § 9 lg 1 kohaselt kohustuslik kindlustus, mille puhul isik on seadusega sätestatud korras kohustatud

²¹⁸ VVG-Kommentar, § 158c 8).

sõlmima kindlustuslepingu. Sama paragrahvi 2. lõikest nähtuvalt sätestatakse kohustusliku kindlustuse kehtestamisel seadusega kindlustuslepingu sõlmimiseks kohustatud isik, kindlustatud isik, kindlustussumma ja kindlustusjuhtum. Seega ulatuses, milles kindlustusleping ületab nõudeid ükskõik millise eelnimetatud kriteeriumi osas, on kindlustus vabatahtlik. Selline tõlgendus viib aga probleemini, et mingid kohustusliku vastutuskindlustuse sätted (sh kahjustatud isiku otsenõue) ei kehti kindlustuslepingu suhtes seaduses nõutud miinimumkindlustussummat ületavas osas.

²¹⁹ RT I 2004, 90, 616; RT I 2010, 7, 30.

III. Kindlustusandja õigused suhetes kindlustusvõtja ja kindlustatuga

3.1. Nõuete üleminek ja kindlustusandja regressiõigus

3.1.1. Regressiõigus kahju tekitanud isiku vastu

Vastutuskindlustusandja regressiõigus kahju tekitanud isiku vastu, kes ei ole kindlustusvõtja ega kindlustatu, võib kõne alla tulla juhtumil, mil kindlustusvõtja vastutab teise isiku poolt põhjustatud kahju eest. Taoline situatsioon tekiks näiteks juhtumil, mil kinnistu omanik vastutab küll kannatanu ees, kelle sõidukile on kukkunud kinnistul asuva hoone katuselt lumi, kuid samas on kinnistu omanikul omakorda nõue kinnistu hooldamise teenust osutava isiku vastu. Sel juhul peaks kindlustusandja kinnistu omaniku poolt sõlmitud vastutuskindlustuslepingu alusel kahju küll kannatanule hüvitama, kuid tal tekiks omakorda huvi kulude nõudmiseks isikult, kellega kinnistu omanikul oli kinnistu hooldamiseks sõlmitud leping.

Šveitsi õiguskirjanduses on selles osas leitud, et kuna vastutuskindlustusandja ei kuulu hüvitamiseks kohustatud isikute ringi, ei ole tal ka regressiõigust hüvitamiseks kohustatud isiku vastu. Kui aga vastutuskindlustusandja hüvitab kahju tekitaja asemel otse kahjustatud isikule (otsenõude olemasolul), läheb kindlustatu regressinõue vastutuskindlustusandjale üle. Siiski tuleb aga silmas pidada asjaolu, et taolisel juhul ei kuulu kindlustusandjale iseseisev õigus, vaid ta saab panna kehtima üksnes kindlustatud isiku regressiõiguse. Selleks lasevad kindlustusandjad sageli kõik kindlustusvõtja regressinõuded endale lepinguliselt üle anda. Seejuures kindlustusandja positsioon, sealhulgas võimalik kindlustusandja tagasinõue kindlustatu vastu, rajaneb kindlustuslepingul.²²⁰

Refereeritud Šveitsi õiguskirjandusest nähtub, nagu toimuks taolise tagasinõudeõiguse üleminek vastutuskindlustusandjale ainult juhul, kui kahjustatud isikul oli otsenõue kahju hüvitamiseks vastutuskindlustusandja vastu. Käesoleva töö autor leiab, et regressiõigus võiks siinkohal olla ka laiem. Nimelt ei tohiks kindlustuslepingu olemasolu kahju eest kolmanda isiku ees vastutava isiku ja vastutuskindlustusandja vahel mõjutada tegeliku kahju tekitaja, kes ei ole kindlustusvõtja

ega kindlustatu, õigusi ja kohustusi ega seada teda soodsamasse positsiooni, võrreldes kõigi muude kahju tekitajatega. Kindlasti oleks üheks – parimaks – lahenduseks kindlustusvõtja vastavate nõuete loovutamine kindlustusandjale kindlustuslepinguga. Samas ei pruugi kindlustuslepingus taolist loovutuse kokkulepet sisalduda. Töö autor leiab, et Eesti õiguses võiks juhtumil, kus kindlustatul on omakorda tagasinõue tegeliku kahju tekitaja vastu, tulla vastutuskindlustuse kui ühe kahjukindlustuse liigi puhul kõne alla VÕS § 492 lg 1 kohaldamine, mille kohaselt kindlustusandjale läheb tema poolt hüvitatava kahju ulatuses üle kindlustusvõtjale või kindlustatud isikule kolmanda isiku vastu kuuluv kahju hüvitamise nõue. Seega juhul, kui kindlustatul, kellele või kelle eest on vastutuskindlustusandja kahju hüvitanud, on omakorda samast kahju tekitamisest tulenev nõue kolmanda isiku vastu, peaks taoline nõue kindlustusandjapoolse sooritusega minema üle kindlustusandjale. Kui aga ka isik, kelle vastu kindlustusvõtjal on tagasinõue, on ka iseseisvalt vastutav kahjustatud isiku ees, siis on kindlustusvõtja ja sellise isiku näol tegemist solidaarvõlgnikega ning kindlustusvõtja asemel kahju hüvitanud kindlustusandja saaks oma nõude maksma panna solidaarvõlgniku tagasinõudena VÕS § 69 lg 2 alusel.

Võlaõigusseaduse kommentaarides on märgitud, et vabatahtliku vastutuskindlustuse korral nõude ülemineku ja tagasinõude esitamisega seonduvad küsimused tavaliselt tõusetuda ei tohiks, kuna juhul, kui kindlustusvõtjapoolne rikkumine annab kindlustusandjale õiguse täitmisest keelduda, ei pea ta hüvitama ka kannatanule tekitatud kahju. Regressiõiguse küsimus võib tekkida vaid siis, kui lisaks kindlustusvõtjale vastutab kannatanule tekitatud kahju eest ka kolmas isik. Kommentaaris on leitud, et sellisel juhul oleks vajalik lepingutingimus, millega kindlustusandja omandaks kindlustusvõtjale kuuluvad solidaarkohustuse täitnud võlgniku õigused, ning taolise tingimusega on keeruline kindlustusandjal kolmanda isiku vastu nõuet esitada. Kommentaaris on soovitatud ebaõiglase olukorra vältimiseks kaaluda § 492 kohaldamist.²²¹

3.1.2. Regressiõigus kindlustusvõtja vastu

Kindlustusandja regressiõiguse seisukohalt kindlustusvõtja vastu on oluline eristada vabatahtlikku ja kohustuslikku vastutuskindlustust. Nagu käesolevas töös varasemalt

²²⁰ Keller, S. 141-142.

²²¹ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne, § 492 komm. 3.5.3.

analüüsitud²²², eksisteerib kindlustusandja hüvitamiskohustus kahjustatud kolmanda isiku ees reeglina ainult kohustuslikus vastutuskindlustuses, kui sealgi, erandiks on mitmetes õiguskordades üksnes juhtum, kui vabatahtliku vastutuskindlustuse alusel kindlustatud isik on pankrotistunud või likvideeritud.

Eesti õiguses kindlustusandja tagasinõudeõigust käsitleva VÕS § 492 kommentaarides on leitud, et vastutuskindlustuse korral kannatanu nõue kindlustusandjale pärast viimase poolt kahju hüvitamist § 492 lg 1 alusel üle minna ei tohiks, kuivõrd viidatud säte käsitleb üksnes kindlustusvõtjale või kindlustatule kuuluvat nõuet. Kohustusliku vastutuskindlustuse korral vastutavad kindlustusvõtja ja kindlustusandja kannatanu ees solidaarselt ning seega saab kindlustusandjale nõue üle minna solidaarvõlast tulenevalt. Samas kindlustusandja seoses VÕS § 521 lg 2 2. lausega selliselt omandatud nõuet reeglina siiski kindlustusvõtja vastu maksma panna ei saa. See on iseenesestmõistetav, sest vastutuskindlustuse eesmärk ongi see, et kindlustusandja hüvitaks kindlustusvõtja poolt tekitatud kahju.²²³

Töö autor nõustub eeltoodud seisukohaga sellest, et reeglina ei peaks kindlustusandja saama kindlustusvõtja vastu maksma panna kindlustusandjale üleläänud kannatanu nõudeid. Seejuures tuleb siiski arvestada, et seadusandluses on põhjendatult tehtud sellest põhimõttest erandeid juhtudel, kui kindlustusandja peab tulenevalt kannatanu kaitse ideest hüvitama ka kindlustatu tahtluse või raske hooletuse tõttu tekitatud kahju. Sellisteks juhtudeks on näiteks liikluskindlustuse seaduses sätestatud hüvitamiskohustus ja regressiõigus (§ 48). Lisaks peab magistritöö autor kohustusliku vastutuskindlustuse kindlustusandja regressiõigust veelgi laiemaks. Nimelt kõigil juhtudel, kui kindlustusandjal on kindlustuslepingu alusel õigus vabaneda täitmisest kohustusliku vastutuskindlustuse kindlustatu ees, jääb ta endiselt kahjustatud isiku eest VÕS § 521 lg 5 alusel vastutavaks. Seega neil juhtudel saab kindlustusandja oma täitmisest vabanemise kohustust realiseerida ainult kindlustusvõtja ees ja ainult regressiõiguse näol. Sellest tulenevalt on magistritöö autori arvates VÕS § 492 kommentaarides märgitu kohaldatav üksnes vabatahtliku vastutuskindlustuse korral. Kohustusliku vastutuskindlustuse korral aga võiks VÕS § 492 kohaldamine tulla kõne alla, kui kindlustusandja on kolmandale isikule kahju hüvitanud, kuid sisesuhtes kindlustusvõtjaga ta kahju eest ei vastuta.

²²² Vt magistritöö II peatükk.

²²³ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 492 komm. 3.5.3.

Saksa vana VVG §-s 158f oli sätestatud, et ulatuses, milles kindlustusandja kolmanda isiku nõude rahuldab, läheb talle kolmanda isiku nõue kindlustatu vastu üle. Üleminekut ei või maksma panna kolmanda isiku kahjuks. Vastavalt saksa õiguse kommentaaridele on nõude ülemineku eelduseks asjaolud, et kindlustusandja oli objektiivselt vastavalt seadusele kohustatud soorituseks ning teisalt oli subjektiivselt soorituse teostanud. Seega ei toimu nimetatud sätte kohast nõude üleminekut, kui kindlustusandja on teostanud hüvitamise, kui ta seaduse kohaselt ei olnud selleks kohustatud.²²⁴

Uues VVG-s ei ole regressiõigust ettenägev säte säilinud samasugusel kujul, kuid VVG § 115 lg-s 1 on juhtudeks, kui kahjustatud isikul on kindlustusandja vastu otsenõudeõigus, ette nähtud kindlustusandja ja kindlustusvõtja solidaarvastutus. VVG § 116 lg-s 1 on sätestatud, et solidaarvõlgnike sisesuhtes VVG § 115 lg 1 4. lause järgi on kohustatud isikuks ainult kindlustusandja, niivõrd kui ta on soorituseks kohustatud. Kui soorituskohustust ei eksisteeri, on sisesuhtes vastutavaks isikuks ainult kindlustusvõtja. Kindlustusandja võib nõuda kulude, mida ta vastavalt asjaoludele võis pidada mõistlikuks, hüvitamist. Seega läheneb uus VVG kindlustusandja võimalikule regressiõigusele solidaarvõlgnike vastutuse kaudu.

Saksa õiguses on piiratud nõuete üleminekut vastutuskindlustusandjale juhtumil, kui ta on kahju hüvitanud suuremates piirides kui seadusega vastava kohustusliku kindlustuse puhul nõutud. Kui muul juhul läheb kindlustusandjale tema poolt hüvitatud osas üle kolmanda isiku nõue kindlustatu vastu, siis vastavalt vana VVG § 158c kommentaaridele ei lähe kindlustusandjale üle nõue ulatuses, milles kindlustusandja teostas hüvitamise miinimumkindlustussummat ületavas osas.²²⁵ Nähtavasti on taolise põhimõtte ajendiks asjaolu, et ulatuses, milles hüvitis ületab miinimumkindlustussummat, on tegemist vabatahtliku vastutuskindlustusega ehk ainuüksi kindlustatu vabastamiseks vastutusest sõlmitud lepinguga, mistõttu lepingu eesmärk ei oleks täidetud, kui kindlustusandja saaks lepinguvabaduse alusel kokku lepitud tingimustele vastaval hüvitamisel esitada kindlustusvõtja vastu tagasinõudeid.

Ka inglise õiguskirjanduses on märgitud liikluskindlustuse [kui ühe põhilise kohustusliku vastutuskindlustuse] kohta, et juhul, kui kindlustusandja on kohustatud hüvitama summa, mis ületab tema ja kindlustusvõtja vahelises kindlustuslepingus talle ettenähtud vastutuse ulatust, on

²²⁴ VVG-Kommentar, § 158f 2).

²²⁵ VVG-Kommentar, § 158c 8).

tal õigus nõuda selle tagastamist kindlustusvõtjalt.²²⁶ Inglise õiguskirjanduses on aga ka leitud, et juhul, kui seaduse alusel on kindlustusandja kohustatud hüvitamiseks kolmandale isikule, kuid võib vabaneda vastutusest tema ja kindlustusvõtja õigussuhte alusel, otsustab aga seda võimalust mitte kasutada, on kindlustusandjal õigus nõuda kolmandale isikule makstud summa hüvitamist kindlustusvõtjalt.²²⁷

Nähtuvalt õigusteooriast tuleb regressiõiguse ulatuse osas asuda seisukohale, et juhtudel, kui kindlustusandjal on kindlustusvõtja vastu tagasinõue, hõlmab see nii kindlustusandja poolt kahjuhüvitisena kui õigusabikuludena väljamakstud summasid. Vastutuskindlustusandjal ei ole aga (tagasi)nõuet tema enda kulutuste, sh oma õigusabikulude osas.²²⁸

Eesti kohtupraktikas on käsitletud kahjukindlustusandja nõudeõiguse ulatust kahju tekitanud isiku vastutuskindlustusandja vastu. Tallinna Ringkonnakohtu 18. jaanuari 2005.a otsuses vaidluses Nordicum Kindlustuse Eesti AS-i ja ERGO Kindlustuse AS-i vahel on kohus leidnud, et kahju hüvitanud muule kindlustusandjale läheb kahju tekitaja kohustusliku vastutuskindlustuse kindlustusandja vastu üle kogu nõue, sh VÕS § 167 lg 3 alusel võimalikud viivisenõuded, milleks vastutuskindlustusandja on seaduse (konkreetsel juhul LKS) alusel kohustatud. Kohus on märkinud, et nõude loovutamisel või ka seadusjärgsel üleminekul uuele võlausaldajale lähevad üle ka kõik kõrvalnõuded, kuna võlgnik ei peaks nõude üleminekust saama privilegieeritud.²²⁹

Töö autor leiab, et analoogia alusel peaks sarnased põhimõtted kohalduma ka kindlustusandja tagasinõudeõiguse korral kindlustusvõtja vastu. Seega kui kolmandal isikul oli kindlustusvõtja vastu lisaks kahju hüvitamise nõudele sellega seonduvaid kõrvalnõudeid, nt VÕS §-l 113 põhinev viivisenõue, läheb seegi samas korras analoogia alusel üle kindlustusvõtja asemel kahju hüvitanud vastutuskindlustusandjale.

Vastutuskindlustusandja regressiõiguse regulatsioon suhtes kindlustusvõtjaga on üks näitaja, mis annab oluliselt määral teavet selle kohta, kelle kaitse on teatud kohustusliku vastutuskindlustuse eesmärgiks ja millises ulatuses. Nii on tagasinõudeõigus Eesti kohustuslikus mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustuses reguleeritud LKS §-s 48. Näiteks on viidatud sätte kohaselt kindlustusandjal või Garantiifondil (kes samuti täidab seaduses sätestatud juhtudel

²²⁶ MacGillivray & Parkington on Insurance Law, art. 2317.

²²⁷ J. Birds. Modern Insurance Law. 4th Ed. London: Sweet & Maxwell, 1997, p. 378.

²²⁸ VVG-Kommentar, § 158f 2).

²²⁹ 2-2/131/05.

kindlustusandja ülesandeid²³⁰) õigus esitada tagasinõue kahju tekitanud sõiduki valdaja vastu, kui kahju tekitati tahtlikult, joobeseisundis, omamata vastava kategooria sõiduki juhtimise õigust, samuti kui sõiduk on sellise isiku kasutusse antud, aga ka kindlustusandja teavitamise kohustuste rikkumisel jms. Seega tuleb asuda seisukohale, et seadusandja, kohustades ka taolistel juhtudel kindlustusandjat hüvitama kolmandale isikule kahju, on seadnud prioriteediks kahjustatu huvide kaitse ning talle kiire hüvitamise tagamise. Kuivõrd neil juhtudel võib kindlustusandja esitada kindlustatu vastu regressinõude nii väljamakstud hüvitise osas kui vastavuses LKS § 48 lg-ga 3 ka juhtumi käsitlemise põhjendatud kulude ulatuses (seega erinevalt Saksa õigusteoorias levinud seisukohast, et kindlustusandja kulud jäävad tagasinõude korral siiski tema enda kanda²³¹), ei ole kindlustatule tagatud kindlustuskaitset ning seega ei ole siinkohal liikluskindlustuse eesmärk kaitsta kahju tekitajat varalise vastutuse eest, mis tal kaasnes suurema ohu allika valdamise ja sama ajal enda süütegudega. Samas ei näe LKS § 48 ette kindlustusandja tagasinõudeõigust lihtsalt kindlustatu süü esinemisel kahju tekitamises, mistõttu võib väita, et seaduse eesmärgiks on olnud mitte ainult tagada kaitse kahjustatud kolmandale isikule, vaid vabastada kindlustatu suurema ohu allikaga kahju tekitamisega kaasnevatest suurtest hüvitistest juhul, kui tema käitumises ei esinenud jämedaid õigusrikkumisi ega tõsist kohustuste täitmata jätmist kindlustusandja ees.

Vastutuskindlustusandja tagasinõue kindlustusvõtja vastu tuleb kõne alla ka võõra riski kindlustamise korral juhul, kui kindlustusvõtja on kindlustuslepingu kohaselt küll vabastatud täitmisest kindlustusvõtja ees, kuid kindlustatu (kes ei ole kindlustusvõtja) ees on tal täitmise kohustus säilinud. VÕS § 525 lg 2 kohaselt on kindlustusandjal, kui tal peab sama paragrahvi 1. lõikes nimetatud asjaoludel täitma kohustuse kolmanda isiku ees, õigus nõuda kohustuse täitmiseks tehtud kulutuste hüvitamist kindlustusvõtjalt. Säte kohaldub juhtumitele, kui kindlustusandja ei saa täitmisest keeldumist panna maksma kindlustatu suhtes, kuna keeldumise alused ei ole seotud kindlustatust tulenevate asjaoludega ega olnud kindlustatule ka teada ega pidanudki teada olema. Seega kuivõrd kindlustusandja on küll kohustatud kindlustatu ees ning ühtlasi peab hüvitamisega kaitsma kahjustatud isikut, kuid on vabanenud sooritusest kindlustusvõtja kui lepingupartneri ees, kuulub kindlustusandjale taolisel juhul hüvitamise teostamise korral regressiõigus kindlustusvõtja suhtes, kelle ees tal soorituskohustus puudus. Töö autor leiab, et taolise regressinõude ulatuse osas tuleb siiski lähtuda ka sellest, millises ulatuses

²³⁰ Vt LKS § 6.

oli vastutuskindlustus kohustuslik. Kuivõrd VÕS § 525 kohaldub ainult kohustuslikule vastutuskindlustusele, ei ole kindlustusandja kindlustatu ees täitmiseks kohustatud ega kindlustusvõtja vastu regressiks õigustatud ulatuses, milles nõue väljub kindlustuse kohustuslikkusest. Seega näiteks kohustuslikku kindlustussummat ületavas, kuid vabatahtlikult kindlustatud summa ulatuses hüvitamisel peaks kindlustusandja tagasinõudeõigus kindlustusvõtja vastu piirduma kohustusliku kindlustussummaga, nagu ka tema vastutus nii kahjustatud isiku kui ka kindlustatu ees.

3.1.3. Regressiõiguse piirangud suhtes kindlustatuga

Eraldi käsitlemist vajab küsimus vastutuskindlustusandja regressiõigusest kindlustatu vastu, kui kindlustusvõtja ja kindlustatu ei ole üks ja sama isik.

Saksa õiguses on piiratud kindlustusandja õigust kohustusliku kindlustuse korral esitada regressinõudeid kindlustatud isiku vastu. VVG § 123 lg-s 1 on ette nähtud, et kui võõra riski kindlustamise korral kindlustusvõtja suhtes viimase poolt kohustuse rikkumise tõttu sooritusest vabastatud, võib ta kolmandale isikule makstud hüvitise tõttu esitada kindlustatu vastu, kellel on iseseisvad õigused kindlustuslepingust, tagasinõude üksnes juhul, kui kindlustusandja poolt sooritusest vabanemise põhjused on seotud kindlustatu isikuga. Sama paragrahvi 2. lõike alusel võib taolisel juhul kahju hüvitanud kindlustusandja esitada tagasinõude kindlustusvõtja vastu. Eelnimetatuga samasugune regulatsioon sisaldus ka vana VVG §-s 158i. Sätte kommentaaride kohaselt on taolise regulatsiooni näol tegemist piiranguga põhimõttele, et võõra riski kindlustamise korral mõjutab kindlustusvõtja käitumine ka kindlustatu nõudeid. Taoline täpsustus peab välistama olukorra, kus kindlustusvõtjapoolse kohustuste rikkumise tõttu peab lepingule vastavalt käitunud kindlustatu alluma ülalkirjeldatud kindlustusandja regressiõigusele.²³²

Ka Eesti õiguses, nimelt VÕS § 525 lg-s 1 on ette nähtud, et juhul, kui kindlustusandja vabaneb kolmanda isikuga seotud kindlustusriski kindlustamise puhul oma täitmise kohustusest kindlustusvõtja suhtes, vabaneb ta täitmise kohustusest kolmanda isiku suhtes üksnes juhul, kui täitmisest vabanemise aluseks olevad asjaolud tulenevad kolmandast isikust või kui kolmas isik

²³¹ VVG-Kommentar, § 158f 2).

²³² VVG-Kommentar, § 158i 2).

neist asjaoludest teadis või pidi teadma. Vastavalt sätte kommentaaridele on regulatsiooni eesmärgiks, et heauskse kolmanda isiku ehk kindlustatu varalisse sfääri ei kanduks kindlustusjuhtumi negatiivsed tagajärjed.²³³ Seega tekib situatsioon, kus kindlustusandja on sisesuhtes kindlustusvõtjaga täitmisest vabastatud, kuid tal on säilinud täitmiskohustus kindlustatu ees.

Töö autor peab vajalikuks märkida, et VVG § 123 lg-st 1, vana VVG §-st 158i ja VÕS §-st 525 nähtub kohustusliku vastutuskindlustuse eesmärk kaitsta mitte ainult kahjustatud kolmandat isikut, vaid ka kindlustatut. Kuigi kindlustusandjal võib puududa kohustus kindlustusvõtja ees, säilib tal siiski vastutus kindlustatu ees ning kindlustusandja peab kindlustatu vabastama viimasele enda vastutusest tekkivad negatiivsed tagajärjed.

Õiguskirjanduses on täpsustatud kindlustatu taolise kaitse eeldusi. Nimelt peab kindlustatu olema õigustatud ise oma kindlustuslepingust tulenevate õiguste kehtestamiseks. Lisaks peab kindlustusvõtja olema rikkunud lepingu või seadusega talle pandud kohustust, näiteks teavitamiskohustust või kindlustusrisi suurendamise keeldu. Seejuures puudub kindlustatul kaitse regressinõuete eest juhul, kui kindlustusvõtja on rikkunud nn konstitutiivset kohustust [*Rechtspflicht*], näiteks kindlustusmakse tasumise nõuet. Samuti on kaitse tekkimise eelduseks asjaolu, et kohustuse pidi täitma kas ainult kindlustusvõtja, kuid mitte kindlustatu, või kohustuse pidid täitma nii kindlustusvõtja kui kindlustatu ning kindlustatu on kohustuse täitnud, kuid kohustuse on jätnud täitmata kindlustusvõtja või isik, kelle eest kindlustusvõtja vastutab. Vana VVG § 158i kohaldumise eeltingimuseks on ka see, et taoline kindlustusvõtjapoolne rikkumine toob iseenesest kaasa kindlustusandja vabanemise hüvitamiskohustusest, sealhulgas näiteks lepingu ülesütlemise õiguse.²³⁴

Saksa õiguskirjanduses on leitud, et taoline kindlustatu soodsam positsioon ehk piiratud regressiõigus tema vastu eksisteerib ka juhul, kui kindlustusandja on kindlustusvõtja suhtes hüvitamisest vabastatud vaid piiratult, samuti analoogia alusel siis, kui kindlustusandja on sooritusest vabastatud kindlustusvõtja tahtluse tõttu, kindlustatu teos esines aga (ainult) raske hooletus.²³⁵ Käesoleva töö autor leiab, et seisukoht, et tagasinõuet kindlustatu vastu ei ole juhtumil, kui kindlustusandja vastutusest vabanemine põhineb kindlustusvõtja tahtlusel, on

²³³ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne, § 525 komm. 1.

²³⁴ VVG-Kommentar, § 158i 3).

²³⁵ VVG-Kommentar, § 158i 4).

põhjendatud ja kajastatud ka Eesti õiguses VÕS § 525 näol. Siiski on küsitav taoliselt juhul kindlustusandja soorituskohustuse tekkimine, kuna nii VVG §-s 103, vana VVG §-s 152 kui VÕS §-s 513 on kindlustusandja vabastatud täitmisest juhul, kui kahjujuhtumi põhjustas kindlustusvõtja oma tahtliku õigusvastase teoga. Siiski võib eriseadustega olla ette nähtud ka tahtlusest tuleneva vastutuse kindlustamine, nt kohustuslikus mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustuses²³⁶, millistel juhtudel eelkirjeldatud põhimõte on seega kohalduv.

Üks juhtumeist, mil kindlustusandjal võib teatud ulatuses tekkida kolmandale isikule hüvitatud kahju osas tagasinõue, on kindlustuslepingus kokku lepitud omavastutus. Uue VVG § 114 2. lõike 2. lause kohaselt ei saa kindlustusvõtja omavastutust panna maksma otsenõuet omava kolmanda isiku vastu ega kaaskindlustatud isiku suhtes. Seega lisaks sellele, et kindlustusandja peab hüvitama kannatanule kogu kahju, ka ulatuses, milles see tegelikult on kaetud kindlustuslepingujärgse omavastutusega, ei saa ta omavastutuse summat sisse nõuda kindlustatult. Et omavastutus on kokku lepitud kindlustusvõtjaga ning kindlustusvõtja on võtnud lepinguga kohustuse see kanda, tuleb asuda seisukohale, et kindlustusandja saab vastava nõude panna maksma kindlustusvõtja vastu solidaarvõlgnike tagasinõude põhimõtetest lähtuvalt.

Samuti on võimalik olukord, kus kindlustusandja on sooritusest vabastatud küll kindlustatu, kuid mitte kindlustusvõtja suhtes. Õiguskirjanduse kohaselt tuleb taolisel juhul kahtluse korral sooritus teostada ka kindlustatu suhtes, kuid kindlustusandjale läheb üle kahjustatud isiku nõue kindlustatu vastu. Kui kindlustatu ja kindlustusvõtja vastutavad kolmanda isiku ees solidaarselt, läheb teise seisukoha alusel kindlustusandjale üle ainult kindlustusvõtja hüvitusnõue. Vana VVG § 158f rakendamisel lõpeb kindlustusandja sooritusega kindlustusvõtja tagasinõue kindlustatu vastu, samas kui kolmanda isiku nõue (kindlustusandjale ülelänuna) säilib. Kindlustatul omalt poolt on aga summa ulatuses, mis ületab tema vastutuse määra sisesuhtes, kindlustusvõtja vastu tagasinõue, mille ta saab vastuväitena esitada kindlustusandjale. Kui kindlustusandja vabaneb vastutusest nii kindlustusvõtja kui kindlustatu suhtes, kes vastutavad kahjustatud isiku ees solidaarselt, vastutavad nimetatud isikud ka kindlustusandja tagasinõude eest solidaarvõlgnikena.²³⁷

Lisaks on Saksa õiguskirjanduses käsitletud regressiõigust väljaspool eelviidatud vana VVG § 158f, mis nägi ette kindlustusandja tagasinõudeõiguse. Paragrahvi 158f kohaldatavuse korral

²³⁶ Vt LKS § 3 ja 26 lg 2.

puudub kindlustusandjal kindlustusvõtja või kindlustatu vastu kahju hüvitamise nõue tsiviilõiguse alusetu rikastumise sätete alusel, samuti ei saa sel juhul kindlustusandja tugineda tagasinõudes kaaskahjutekitajate vastu alusetule rikastumisele. Kui aga kindlustusandja pidas end ekslikult hüvitamiseks kohustatuks, ei kohaldu kindlustusandjale nõude ülemineku sätted ning tal on kindlustusvõtja vastu nõue tulenevalt alusetust rikastumisest. Samal alusel on kindlustusandjal eksliku täitmise korral regressiõigus ka kindlustatu vastu. Kindlustamata kaaskahjutekitaja vastu puudub kindlustusandjal aga nõue ka alusetu rikastumise alusel, küll aga läheb kindlustusandjale üle solidaarvõlgnike sisesuhtes tulenev tagasinõue.²³⁸ Viimati nimetatud on käsitletud magistritöö alajaotuses 3.1.1.

3.2. Kindlustusvõtja ja kindlustusandja tegutsemine kahjustatud isiku nõude esitamise korral

3.2.1. Nõuete tunnustamine kindlustusvõtja poolt

Sageli on kindlustuslepingute tingimustes piiratud kindlustusvõtja õigust enda vastutuse tunnustamiseks. Näiteks Salva Kindlustuse AS-i üldise ja toote vastutuskindlustuse üldtingimuste VII peatüki p 3 1. lauses on ette nähtud, et „[k]indlustatu ei võta [k]indlustusseltsi kirjaliku nõusolekuta endale mingisugust vastutust, ei tee ega luba teha mingisuguseid väljamakseid.“²³⁹ Silmas tuleb muidugi pidada asjaolu, et nimetatud kindlustustingimused pärinevad 1997. aastast ehk ajast enne võlaõigusseaduse kehtima hakkamist. Viidatud kindlustustingimustes ei ole siiski ette nähtud kohustuse rikkumise tagajärge. ERGO Kindlustuse AS-i 2002. aastast kehtivate üldise tsiviilvastutuskindlustuse tingimuste punktis 17.3 on sätestatud: „Kui kindlustusvõtja on jõudnud kokkuleppele nõude esitajaga või juba hüvitanud osa või kogu nõudest, siis ei loe kindlustusandja seda endale siduvaks, kui tegelik nõude suurus pole tõestatud ja/või kindlustusvõtja hüvitamiskohustus on vaieldav.“²⁴⁰

²³⁷ VVG-Kommentar, § 158f 4).

²³⁸ VVG-Kommentar, § 158f 5).

²³⁹ Salva Kindlustuse AS-i Üldise ja toote vastutuskindlustuse üldtingimused, VII ptk p 3. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.salva.ee/public/files/Yldise_ja_toote_vastutuskindlustuse_tingimused.pdf, 6. märtsil 2010.a.

²⁴⁰ Ergo Kindlustuse AS-i Üldise tsiviilvastutuskindlustuse tingimused T500*2002, p 17.3. Arvutivõrgus. Kättesaadav: [http://www3.ergo-kindlustus.ee/HtmlPages/yldisetsiviilvastutusetingimused/\\$file/Yldise_tsiviilvastutuse_tingimused.pdf](http://www3.ergo-kindlustus.ee/HtmlPages/yldisetsiviilvastutusetingimused/$file/Yldise_tsiviilvastutuse_tingimused.pdf), 6. märtsil 2010.

VVG-s § 105 on sätestatud, et kokkulepe, mille kohaselt ei ole kindlustusandja hüvitamiseks kohustatud, kui kindlustusvõtja rahuldab kolmanda isiku nõude või tunnustab seda ilma kindlustusandja nõusolekuta. Ka vana VVG § 154 lg 2 kohaselt oli kehtetu kokkulepe, mille kohaselt kindlustusandja vabanes vastutusest, kui kindlustusvõtja rahuldab kolmanda isiku nõude või tunnistas seda nõuet kindlustusandja nõusolekuta, kui kindlustusvõtja ei saanud ilmse ebaõiglusega keelduda nõude täitmisest või tunnustamisest. Vastavalt kommentaaridele on tegemist poolimperatiivse sättega ning tüüptingimus, mille kohaselt on vastutuse ekslik omaksvõtt relevantne kohustuse olemasolu seisukohalt, on tühine.²⁴¹ Uus VVG annab tühisuse tagajärje kõigile taoliste kokkulepetele. W. Römeri artiklis Saksa kindlustuslepinguõiguse reformi kohta on märgitud, et regulatsiooni muutmise idee on lasunud selles, et nõude tunnustamine või rahuldamine kindlustusvõtja poolt koormab kindlustusandjat ainult ulatuses, milles kolmanda isiku nõue tegelikult eksisteerib.²⁴²

Seejuures on VVG reformikomisjoni lõppraportis märgitud, et on iseenesestmõistetav, et kindlustusvõtja ei saa tunnustamise või rahuldamisega panna kindlustusandja suhtes maksma mitteeksisteerivat kolmanda isiku nõuet ega kutsuda seega ise esile kindlustusjuhtumit. Ei nõude tunnustamine ega rahuldamine ei saa mõjutada kindlustusvõtja vabastusnõuet kindlustusandja vastu. Kui kindlustusvõtja lubab kahjustatud isikule enamat, kui viimasel on õigus seaduse alusel, koormab enam lubatu üksnes kindlustusvõtjat. Kindlustusandja peab kindlustusvõtja vabastama üksnes nõudest, mis oleks kahjustatud isikule kuulunud ka ilma tunnustamiseta.²⁴³

Nõude tunnustamiseks loetakse igasugust kindlustusvõtja või kindlustatu või nendega võrdsustatud isiku tegu või väljendust kahjustatud isiku või tema esindaja suhtes, millest nähtub üheselt teadmine nõude olemasolust. Nõude rahuldamisena on käsitletav iga sooritus, mis kolmanda isiku nõude osaliselt või täielikult täidab, kuid selleks ei ole kolmanda isiku poolne tasaarvestus ilma selle heakskiitmiseta kindlustusvõtja poolt.²⁴⁴

Saksa varasemas õiguskirjanduses on leitud, et nõude tunnustamisel kindlustusvõtja poolt hooletuse tõttu säilib vastutuskindlustusandja hüvitamiskohustus, kuid raske hooletuse korral kehtib kindlustusandja vastutuse kindlaksmääramiseks kausaalsuse põhimõte.²⁴⁵ Sarnasest

²⁴¹ VVG-Kommentar, § 155 6).

²⁴² W. Römer. HFR 2009, S. 176-196.

²⁴³ Abschlussbericht der Kommission zur Reform des Versicherungsvertragsrechts, S. 79.

²⁴⁴ VVG-Kommentar, § 155 3).

²⁴⁵ VVG-Kommentar, § 155 4).

põhimõttest lähtuvad ka kõigile kindlustuslepingutele kohalduva VÕS § 452 lg 2 punktid 3 ja 4, mis seovad kindlustusjuhtumi toimumise järgselt täitmisele kuuluva kohustuse rikkumise tagajärje sõltuvuse süü vormist kohustuse rikkumisel ja rikkumise mõjust kindlustusandja täitmise kohustusele. Punkti 3 kohaselt ei või kindlustusandja tugineda kokkuleppele, mille kohaselt ta vabaneb täitmise kohustusest kindlustusvõtja rikkumise tõttu, kui kohustus tuli kindlustusandja suhtes täita pärast kindlustusjuhtumi toimumist ja kindlustusvõtja ei rikkunud kohustust tahtlikult. Punkti 4 kohaselt kehtib samasugune tuginemise piirangu juhul, kui kohustus tuli kindlustusandja suhtes täita pärast kindlustusjuhtumi toimumist ja kindlustusvõtja rikkus kohustust raske hooletuse tõttu, kuid rikkumisel ei olnud mõju ei kindlustusjuhtumi kindlakstegemisele ega kindlustusandja täitmise kohustusele. Lisaks on vastutuskindlustust reguleerivates sätetes kehtestatud eriregulatsioon nõuete tunnustamisele kindlustusvõtja poolt. Vastavalt VÕS § 515 lg-le 2 on tühine kindlustusandja ja kindlustusvõtja vaheline kokkulepe, mille kohaselt kindlustusandja vabaneb täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja rahuldab kahjustatud isiku nõude või tunnustab seda ilma kindlustusandja nõusolekuta, kui selle nõude rahuldamata või tunnustamata jätmine on kahjustatud isiku huvisid arvestades ilmselt vastuolus hea usu põhimõttega. Seega erinevalt uue VVG regulatsioonist võib kindlustusandja soorituskohustuse välistamine kindlustusvõtjapoolse nõude tunnustamise puhuks olla kehtiv, kui nõude tunnustamist ei nõudnud hea usu põhimõte. Vastavalt võlaõigusseaduse kommentaaridele ei vabane kindlustusandja täitmise kohustusest juhul, kui kindlustusvõtjale on täiesti selge, et tema on kannatanule tekitatud kahju eest vastutav ja ta seetõttu kahju hüvitab või nõuet tunnustab. Küll aga on lubatud kokkulepe vastutusest vabanemise kohta juhul, kui kindlustusvõtja hüvitab kahju või tunnustab nõuet olukorras, kus kindlustusvõtja vastutus või selle ulatus pole selge.²⁴⁶

Töö autor põhimõtteliselt nõustub sellega, et kindlustusandja ei tohiks vabaneda täitmiskohustusest vaid sel põhjusel, et kindlustatu on tema nõusolekuta tunnustanud nõuet, mille eest ta vaieldamatult vastutab. Siiski tekitab § 515 lg 2 osas küsitavusi sõnastus “kahjustatud isiku huvisid arvestades”. Kindlustatu kas vastutab või ei vastuta kolmandale isikule kahju tekitamise eest – vastutuse olemasolu ei sõltu kahjustatud isiku huvidest. VÕS § 515 lg 2 sõnastus võib põhjustada järeldusi, nagu tuleks nõude tunnustamise õiguse hindamisel tuleb arvestada, kas nõude tunnustamine vastab kahjustatud isiku huvidele. Seejuures vastab nõude

²⁴⁶ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 515 komm. 3.2.

tunnustamine ilmselt alati kahjustatud isiku huvidele, säästes teda vastutuse tõendamisest kohtumenetluses. Selgust selles, mida seadusandja on pidanud silmas kahjustatud isiku huvide arvestamise all, ei too ka võlaõigusseaduse algne eelnõu koos seletuskirjaga²⁴⁷. Pigem loob eelnõus kasutatud sõnastus nõude tunnustamise “kahjustatud isiku suhtes ilmselt ebaõiglane” oleku kohta veelgi enam mitmetimõistetavusi ning võib tekitada küsimuse seadusandja prioriteedist vastutuskindlustuses. Töö autor leiab siiski, et arvestades vastutuskindlustuse lepingulist olemust kahe lepingupoole – kindlustusandja ja kindlustusvõtja – vahel, ei ole viide kahjustatud isiku huvidele (ei algses eelnõus ega võlaõigusseaduse kehtivas redaktsioonis eksisteerivas sõnastuses) kuidagi põhjendatud. Ilmselt vajaks taoline ebaselge sõnastus korrigeerimist, vältimaks vastutuskindlustuse olemusega vastuolus olevaid vaidlusi, milles vastutuskindlustusandja ja kindlustusvõtja potentsiaalselt vaidlevad kahjustatud isiku huvide üle. Magistritöö autor leiab, et otstarbekas oleks küsimuse lahendamine analoogselt uue VVG §-ga 105.

Nagu eespool märgitud, ei loo nõude tunnustamine kindlustusandjale kohustusi, kui nõue tegelikult ei ole põhjendatud. Samas tuleb arvestada, et nõude tunnustamine, kui see on käsitletav konstitutiivse võlatunnistusena VÕS § 30 mõttes, loob kindlustusvõtjale endale hüvitamiskohustuse kahjustatud isiku ees. Saksa õiguskirjanduses on seoses sellega leitud, et võlatunnistus muudab oluliselt kindlustusvõtja protsessuaalset rolli. Kuna kindlustusandja ei ole seotud kindlustusvõtjapoolse nõude tunnustamisega, on tal õigus lasta selle õigsust kontrollida. Taolisel juhul on kindlustusvõtjal nõude olemasolu toetavate asjaolude osas tõendamiskoormus, kuna ta peab näitama, et nõue tõepoolest eksisteerib. Kindlustusandjal on aga tõendamiskoormus nõude olemasolule esitatavate vastuväidete osas. Seega astub kindlustusvõtja protsessuaalselt samasugusesse positsiooni, nagu on muidu kahjustatud isikul ehk hüvitise nõudjal.²⁴⁸

Sellest tulenevalt tuleb asuda seisukohale, et kuigi kahjustatud isiku nõude tunnustamine ei võta kindlustusvõtjalt kindlustuskaitset, muudab see siiski tema kohustusi kahjustatud isiku nõude põhjendatuse tõendamisel, mistõttu kindlustusvõtja peaks näitama üles hoolsust nõuete tunnustamisel.

²⁴⁷ Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991610001&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 7. märtsil 2010.

²⁴⁸ Meixner/Steinbeck, § 3 Rdn. 13.

3.2.2. Kindlustusvõtja esindamine ja kindlustusandja hoolsuskohustus

Vastutuskindlustuse lepingud sisaldavad tavapäraselt sätet, et kõik kindlustatu vastu esitatud nõuded (kohtuväliselt või algatatud kohtumenetluste raames) tuleb viivitamatult edastada kindlustusandjale, kes on õigustatud vaidlustes kindlustatut esindama ning sõlmima kokkuleppeid või rahuldama kindlustatu vastu esitatud nõudeid.²⁴⁹ Reeglina on kindlustuslepingus kokku lepitud, et vastutuskindlustusandja hüvitab kindlustatule kulud seoses vaidlusega kolmanda isiku nõude osas.²⁵⁰ Ka Eesti õiguskorras näeb juba VÕS §-s 510 sätestatud vastutuskindlustuse definitsioon ette õigusabile tehtud kulude kandmise kindlustusandja poolt. Samuti nähtub Saksa õiguses VVG §-s 100 sätestatud definitsioonist, et kindlustusandja soorituskohustus sisaldab nii kindlustusandja kohustust vabastada kindlustusvõtja kolmanda isiku nõuetest kui ka kohustust põhjendamatute kohustuste tõrjumiseks.

Seega on kindlustusandjal esindusõigus ja õigusabikulude kandmise kohustus, millele üheskoos viitab töö autor allpool kui kaitsekohustusele. Taoline vastutuskindlustusandja kaitsekohustus võib olla üheks elemendiks, mis räägib väite kasuks, et vastutuskindlustuse eesmärk on kaitsta kindlustusvõtjat ennast. Nimelt õigusabi vaidluses kahjustatud kolmanda isiku nõude üle ei ole mingil määral seotud kolmanda isiku õigustega. Pigem võib ju õigusabi kasutamine, vaidlemaks vastu kolmanda isiku nõudele, leida resultaadi isiku nõude rahuldamatajäämises. Seega esmapilgul tundub loogiline järeldada, et kindlustusandja kaitsekohustus on puhtalt kindlustusvõtjat kaitsev lepingutingimus, mis annab tunnistust vastutuskindlustuse lepingu kindlustusvõtja kaitse eesmärgist.

Samas ei pruugi eelnimetatud eeldus olla paikapidav, kuivõrd edukast vastuvaidlemisest kahjustatud isiku nõudele sõltub vastutuskindlustusandja enda hüvituskohustuse olemasolu ja ulatus.

Kaitsekohustuse samaaegsele vastutuskindlustusandja huvide teenimisele on muuhulgas viidatud näiteks Euroopa Ühenduste Nõukogu direktiivis nr 87/344/EMÜ õigusabikulude kindlustusega seotud õigusnormide kooskõlastamise kohta, mille preambulas on märgitud, et direktiivi kohaldusalast tuleks välistada kindlustusandja tegevus, kes osutab kindlustatu kaitsmise teenuseid

²⁴⁹ MacGillivray & Parkington on Insurance Law, art. 2254.

²⁵⁰ Colinaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-10.

või kannab vastavad kulud seoses tsiviilvastutuslepinguga, kui selline tegevus toimub samaaegselt kindlustusandja enda huvides.²⁵¹

Alljärgnevalt analüüsib töö autor õiguskirjanduses ja praktikas väljendatud seisukohti seoses vastutuskindlustusandja kaitsekohustuse sisuga, veendumaks, millist eesmärki taoline kaitsekohustus pigem täidab.

Nagu ülal refereeritud, sisaldavad vastutuskindlustuse lepingud nõuet, et kõik kindlustatu vastu esitatud nõuded tuleb viivitamatult edastada kindlustusandjale, kes on õigustatud vaidlustes kindlustatut esindama ning sõlmima kokkuleppeid või rahuldama kindlustatu vastu esitatud nõudeid. Kui kindlustusandja keeldub üle võtmast kindlustatu esindamist, ei ole kindlustusandjal õigust vaidlustada hiljem kindlustatu ja kahjustatud isiku heas usus sõlmitud kokkuleppeid või rahuldatud nõudeid. Siiski ei vabasta eelnimetatud asjaolu kindlustatut tõendamast temal vastutuse olemasolu. Samuti peab kindlustatu juhul, kui talle jäetakse õigus ise end esindada või valida endale esindajaid, käituma nõutava hoolega ning nimetatud kohustuse rikkumisel võib kindlustusandja vabaneda kindlustuspoliisist tulenevast vastutusest.²⁵²

Viidatud seisukoht lubab üsna üheselt pidada vastutuskindlustusandja kaitsekohustust hoopis kindlustusandja kaitsmise instrumendiks. Nii kaitsekohustuse mitterealiseerimise tagajärjed kindlustusandja poolt (heas usus sõlmitud kokkulepete ja rahuldatud nõuete vaidlustatamatus) kui kindlustatu kohustus esindaja hoolikaks valimises annavad tunnistust sellest, et kaitsekohustuse eesmärk on võimaldada vastutuskindlustusandjal kasutada parimat kaitset nõude vastu, välistamaks või vähendamaks enda hüvituskohustust.

Inglise õiguskirjanduses on selgitatud, et kuna kindlustusandja ei saa kasutada oma regressiõigust, vaidlustamaks kindlustatu vastutust kolmanda isiku ees, ilma et ta hüvitaks kindlustatule esmalt tema eeldatavad kulud, annab kindlustusleping tavaliselt kindlustusandjale õiguse alustada menetlust kindlustatu vastutuse kindlakstegemiseks viimase nimel. Kui

²⁵¹ Council Directive of 22 June 1987 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to legal expenses insurance. Online. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31987L0344:EN:NOT>, on 6 March 2010.

²⁵² MacGillivray & Parkinson on Insurance Law, art. 2254.

kindlustusandja võtab üle kontrolli kohtumenetluse üle, teeb ta seda kindlustatu ja mitte enda nimel.²⁵³

Kui kindlustusandja keeldub hüvitamisest kindlustuslepingu alusel, on kindlustatu vaba vaidlema ise vastu kannatanu nõudele või selle osas kokku leppima ning hiljem jätkata menetlust kindlustusandja vastu. Samuti on inglise kohtupraktikas kaasuses *Barrett Bros. v. Davies* leitud, et kui ka kindlustatu ei teavitanud kindlustusandjat kõigist nõude asjaoludest kirjalikult, milline kohustus oli ette nähtud kindlustuslepingus, kuid kindlustusandja tegelikult oli neist teadlik, oli kindlustusandja ise loobunud oma esindusõigusest vajalikke dokumente mitte küsides. Nimetatud asjas märkis kohus, et seadus ei saa nõuda, et isik teeks midagi kasutut ja ebavajalikku.²⁵⁴

Eelnevad näited Inglise õigusteooriast ja –praktikast lubavad pigem väita, et vähemalt esinduse ülevõtmise õigus peab tagama kindlustusandjale kohase kaitse nõude vastu. Seega taoliste seisukohtade põhjal tuleb asuda seisukohale, et esinduse ülevõtt toimub reeglina kui mitte eelkõige, siis vähemalt osalt ka vastutuskindlustusandja huvides.

Tavapäraselt on kindlustuslepingus kokku lepitud, et vastutuskindlustusandja hüvitab kindlustatule kulud seoses vaidlusega kolmanda isiku nõude osas. Kui kindlustusandja võtab esindamise üle, konsulteerimata kindlustatuga, on ta igal juhul kohustatud vastavate kulude hüvitamiseks. Kui kindlustusandja õigusvastaselt keeldub oma vastutusest, on kindlustatul õigus tema poolt kantud mõistlike kulude hüvitamisele seoses nõudele vastuvaidlemisega.²⁵⁵

Inglise õiguskirjanduses on seoses esinduse või õigusabikulude ülevõtmisega vastutuskindlustusandja poolt kirjeldatud kaasust *British General Insurance Co. Ltd. v. Mountain*, milles Lordide Koda leidis, et kolmanda isiku poolt kindlustatu vastu nõude esitamise korral eksisteerib kaks võimalust: esiteks võib kindlustatu kaitsta ise oma õigusi ning sel juhul on tal õigus õigusabikulude hüvitamisele vastutuskindlustuse kindlustusandja poolt; teiseks võib kindlustusandja võtta üle kindlustatu esindamise ning sellisel juhul võib kindlustusandjal tekkida kohustus hüvitada õigusabikulud nii kahjustatud isikust nõudjale (nõude edukuse korral) ja lisaks

²⁵³ Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-09, 19-11.

²⁵⁴ Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-09.

²⁵⁵ Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-10.

kanda enda menetluskulud. Kuivõrd tegemist on kindlustuslepingu järgse vastutusega, peab samad kulud kindlustusandjale omakorda hüvitama edasikindlustusandja.²⁵⁶

Viimati õiguskirjanduse põhjal refereeritud kohtulahend rõhutab eelkõige kindlustatu õigust kulude hüvitamisele. Seega räägib see otseselt kindlustusvõtja nõudeõigusest ning seega kindlustusvõtja huvide järgimisest.

Samuti nähtub Saksa õiguses VVG §-s 100 sätestatud definitsioonist, et kindlustusandja soorituskohustus sisaldab nii kindlustusandja kohustust vabastada kindlustusvõtja kolmanda isiku nõuetest kui ka kohustust põhjendamatute kohustuste tõrjumiseks. VVG nimetatud sättest nähtub kindlustusandja kohustus aidata kindlustusvõtjat kaitsel alusetute nõuete vastu, mitte ainult kanda vastavad kulud. Vana VVG §-s 149 sätestatud kindlustusandja vastutuse definitsioonist ega ka õigusabikulude kandmist reguleerivast §-st 150 taolist kaitsekohustust ei tulenenud. Samas Saksa kindlustusandjate ühenduse GDV poolt kinnitatud vastutuskindlustuse näidistingimuste AHB punktist 5.1 nähtuvalt hõlmab vastutuskindlustuse kaitse vastutuse küsimuse kontrollimist, õigustamatute hüvitusnõuete tagasilükkamist ja kindlustusvõtja vabastamist põhjendatud kahju hüvitamise kohustustest.²⁵⁷ Nimetatud tingimused kehtisid seejuures juba enne uue VVG jõustumist. Lähtuvalt sellest peetakse Saksa õiguses kindlustatu esindamise ülevõtmist üheks osaks kindlustuskaitsest ja seega kindlustusandja kohustuseks.

Nimetatud küsimust on Saksa õiguspraktikas käsitletud ka kõrgeim kohus *Bundesgerichtshof*, kes on oma 14. veebruari 2007.a lahendis nr IV ZR 54/04 leidnud, et kindlustatu vastutuse küsimuse üle toimuva protsessi juhtimine on kindlustusandja ülesanne. Kindlustusandja, nõudes kindlustatult ise advokaadi võtmist ja viimase nõuannete järgmist protsessis, rikub taolist kohustust. Kindlustustingimused ei võimalda panna kindlustusandjal protsessiga seonduvad kulud, vaev ja riskid üksnes kindlustusvõtjale. Kui kindlustusvõtja taolisel juhul juhib ise protsessi enda vastutuse küsimuse lahendamiseks, on vastutuskindlustusandja sellise protsessi tulemustega seotud ega saa vabaneda hüvitamiskohustusest viitega menetluses tehtud vigadele või juhiste mittejärgimisele kindlustatu poolt.²⁵⁸

²⁵⁶ MacGillivray & Parkington on Insurance Law, art. 2262.

²⁵⁷ Allgemeine Versicherungsbedingungen für die Haftpflichtversicherung (AHB). Stand: Januar 2008.

²⁵⁸ IV ZR 54/04. – Im Internet. Vorhanden: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=bbd137abe182a675074ef377b29aae17&Seite=1&clien t=3&nr=39332&pos=47&anz=230>, am 7. März 2010.

Seega Saksa õiguses lasub vastutuskindlustusandjal mitte ainult kindlustatule õigusabikulude hüvitamise, vaid ka kindlustusandja kaitsmise kohustus. Seejuures ei ole esindamise ülevõtmine mitte ainult kindlustusandja õigus, mis tagab kindlustusandjale võimaluse mõjutada menetlust, vaid ka tema ülesanne. Taolisest regulatsioonist ja praktikast nähtuvalt tuleb asuda seisukohale, et Saksa õigus seab olulist rõhku kindlustatu kaitse aspektile vastutuskindlustuses.

Võlaõigusseaduse §-s 510 on osana vastutuskindlustuse olemusest nimetatud ainult kindlustusandja kohustust kanda õigusabile tehtud kulud. VÕS §-s 511 on ette nähtud, et kindlustus katab kindlustusvõtja, kelle vastu on esitatud nõue, kulud õigusabile ulatuses, milles kindlustusvõtja võis selliseid kulusid pidada vajalikuks oma õiguste kaitseks kohtus ja kohtuväliselt, isegi juhul, kui esitatud nõue osutub alusetuks. Sätte kommentaaride kohaselt on regulatsiooni eesmärk tagada, et kindlustusvõtja varalist olukord ei mõjutaks ka need tema vastu esitatavad nõuded, mis osutuvad küll alusetuks, kuid mille tõrjumiseks on tarvis kasutada õigusabi teenust. Kommentaaride kohaselt on sellisel juhul kindlustusvõtja ja kindlustusandja huvid ühesuunalised, kuivõrd mõlemad peaks olema huvitatud kindlustusvõtja vabanemisest kahju hüvitamise kohustusest kannatanu ees.²⁵⁹ VÕS §-de 510 ja 511 sõnastusest ja kommentaaridest võib siiski järeldada, et erinevalt Saksa õigusest piirdub Eestis kindlustusandja kohustus õigusabikulude hüvitamisega, kuid kohustust kindlustusvõtjat nõuete vastu kaitsta ei ole. Magistritöö autor leiab siiski, et mõttekas oleks kaaluda Eestis Saksa kehtiva õigusega analoogse kaitsekohustuse kehtestamist. See haakuks ühtlasi ka VÕS-is kajastatud vabastusnõude ideega.

Eesti seadused ei sätesta ka kindlustusvõtja esindamise õiguse kuulumist vastutuskindlustusandjale, küll aga on taoline tingimus tavaline kindlustuse tüüptingimustes²⁶⁰.

Kui kindlustusandja võtab üle kindlustatu esindamise tema vastu esitatud nõudes ning määrab juristid kindlustatu esindamiseks, säilib kindlustatul õigus tutvuda kõigi menetlusedokumentidega. Kindlustusandja ja tema poolt valitud esindajad peavad tegutsema vajaliku hoolega lähtuvalt kindlustatu huvidest. Selle kohustuse rikkumisel on kindlustatul kindlustusandja vastu kahju hüvitamise nõue.²⁶¹ Siinjuures tuleb silmas pidada, et kindlustusandja on nagunii kohustatud lepingu alusel hüvitama kindlustatule viimase kulutused tulenevalt kahjustatud isikule kahju

²⁵⁹ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. § 511 komm. 1.

²⁶⁰ Vt nt Salva Kindlustuse AS-i Üldise ja toote vastutuskindlustuse üldtingimused, VII pkt p 3.

²⁶¹ MacGillivray & Parkinson on Insurance Law, art. 2261.

hüvitamisest. Hoolsuskohustuse rikkumisel võivad aga lisanduda muud kindlustatupoolsed kahjunõuded, kui kindlustatule tekib muu kahju tulenevalt asjaolust, et kindlustusandja esinduse tõttu rahuldati õigustamatu nõue või nõue õigustatust suuremas ulatuses.

Kirjanduses ongi rõhutatud kindlustusandja laialdast diskretsiooniõigust kindlustatu nõude vastu kaitsmise või nõudes kokkuleppimise osas. Nagu ülalgi märgitud, on kindlustusandja oma tegevuses siiski seotud kindlustatu huvide arvestamise kohustusega. Kindlustusvõtjal puudub õigus vastu vaielda, kui kindlustusandja nõudele vastuvaidlemise asemel sõlmib heas usus kokkuleppe, küll aga on kindlustusvõtjal õigus võimalikeks nõueteks, kui kindlustusandja põhjendamatult tunnistab vastutust.²⁶²

Samuti peab kindlustusandja kolmanda isiku nõude vaidlustamisel arvestama, et juhul, kui ta jätkab taolist tegevust ja kindlustatu nimel tegutsemist peale asjaolude, mis annavad alust tal hüvitamisest keelduda, teatavakssaamist, võib tal hiljem puududa õigus kindlustatule kahju hüvitamisest keeldumiseks. Lisaks kui ka kindlustusandja edukalt vaidleb järgnevalt vastu kindlustatu nõudele, võib ta siiski olla vastutav kindlustatule tekitatud kahju eest, kui kindlustusandja ei näidanud kindlustusvõtja esindamisel vaidluses kolmanda isikuga üles vajalikku hoolt.²⁶³

Õiguskirjanduses on leitud, et juhul, kui kindlustatu vastu on esitatud hagi kahju hüvitamiseks, on asjakohane kaasata kindlustusandja protsessi kolmanda isikuna.²⁶⁴ Taolisele põhimõttele vastab Eesti tsiviilprotsessiõigus – tsiviilkohtumenetluse seadustiku²⁶⁵ § 213 lg 1 näeb ette iseseisva nõudeta kolmanda isiku protsessi astumise juhul, kui tal on õiguslik huvi selle suhtes, et vaidlus lahendataks ühe poole kasuks. Ühtlasi võib kooskõlas TsMS § 216 lg-ga 1 taotleda kolmanda isiku menetlusse kaasamist pool, kes kohtuvaidluse lahendamise korral tema kahjuks võib kolmanda isiku vastu esitada enda arvates lepingu rikkumisest tuleneva või kahju hüvitamise või hüvitamiskohustusest vabastamise nõude või kellel on alust eeldada kolmanda isiku sellise nõude esitamist tema vastu.

²⁶² Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-11.

²⁶³ Colinvaux's Law of Insurance, marg.ref. 19-12.

²⁶⁴ MacGillivray & Parkington on Insurance Law, art. 2268.

²⁶⁵ RT I 2005, 26, 197; 2010, 8, 35.

Lõppsõna

Tänapäevast vastutuskindlustuse regulatsiooni mõjutab vastutuskindlustuse dualistlik eesmärk – ühtaegu pakkuda kaitset nii kindlustusvõtjale kui ka isikutele, kellele kindlustusvõtja võib kahju tekitada. Sõltuvalt vastutuskindlustuse liigist võib prevaleerida neist üks või teine.

Saksa õigus, millele põhineb ka Eesti vastutuskindlustuslepingute regulatsioon, on praktikas tunnustanud ning alates 2008. aastast ka seaduses otsesõnu määratlenud, et kindlustusvõtjal on vastutuskindlustuse korral kindlustusandja vastu mitte kahju hüvitamise, vaid tema vastu esitatud nõuetest vabastamise nõue. Ka võlaõigusseaduses sätestatud vastutuskindlustuse definitsioon lähtub samast ideest. Taolise vabastusnõude jaatamine teenib kindlustusvõtjate huve, võimaldades neil enda vastu esitatud nõuded suunata omakorda edasi kindlustusandjale. Siiski ei ole Eesti õigus taolist lähtekohta lõpuni realiseerinud. Saksa õiguses on nimelt alates 1. jaanuarist 2008.a kehtiva kindlustuslepinguseadusega ette nähtud, et kindlustusandjal on ühtlasi kohustus kindlustusvõtja kaitsmiseks põhjendamatute nõuete vastu. Eesti, aga ka Anglo-Ameerika õiguskordades on küll jaatatud kindlustusandja esindusõigust ja kulude kandmise kohustust nõude esitamisel kindlustusvõtja vastu, kuid see ei ole muutunud vastutuskindlustuse mõistesse kuuluvaks kaitsekohustuseks kindlustusvõtja ees. Magistritöö autor on seisukohal, et kindlustusvõtja huvide efektiivseks tagamiseks oleks mõttekas sätestada Saksa õigusele sarnane kaitsekohustus ka Eesti õiguses. Eesti kehtiv seadus paneb vastutuskindlustusandjale küll kohustuse kanda nõude tõrjumise kulud, kuid mitte astuda ise kindlustusvõtja vastu esitatud nõuetele vastu.

Kindlustusvõtja ehk vastutuskindlustuslepingu poole kõrval on nii Eesti kui välisriikide õiguse kohaselt sageli vastutuskindlustusega kaitstud ka ring muid isikuid. Eestis näeb taolise kindlustatud isikute ringi laienduse ette VÕS § 512 lg 1. Samas seob nimetatud sätte sõnastus kindlustuskaitse laienemise muudele isikutele sõltuvusse kindlustusvõtja esindamisest või juhtimis- või järelevalvefunktsiooni täitmisest. Kuivõrd kindlustusvõtja vastutab kõigi isikute eest, keda ta püsivalt oma majandus- või kutsetegevuses kasutab, lasub kindlustusandjal küll kohustus hüvitada ka selliste isikute tekitatud kahju, kuid juhul, kui need isikud ei täida esindamis-, juhtimis- või järelevalvefunktsiooni, säilib kindlustusandjal nende isikute vastu tagasinõudeõigus. Kuigi see ei mõjuta kindlustusvõtja enda majanduslikku sfääri, peab

magistritöö autor mõttekaks VÕS § 512 lg-s 1 nimetatud kindlustatud isikute ringi laiendada kõigile isikutele, keda kindlustusvõtja püsivalt kasutab oma majandus- või kutsetegevuses. Taolist lähenemist rakendab ka Saksa uus, alates 2008. aastast kehtiv kindlustuslepinguseadus.

Eesmärgiga kaitsta kindlustusvõtjat on nii välisriikide kui Eesti õiguses ette nähtud kokkulepete, mille kohaselt kindlustusandja vabaneb oma soorituskohustusest nõude iseseisval tunnustamisel või rahuldamisel kindlustusvõtja poolt, tühisus. Saksa kehtiva kindlustuslepinguseaduse järgi on taolised kokkulepped igal juhul tühised. Eestis seob VÕS § 515 lg 2, sarnaselt Saksa varasema kindlustuslepinguseadusega, selliste kokkulepete kehtivuse sõltuvusse sellest, kas nõude rahuldamata või tunnustamata jätmine olnuks kahjustatud isiku huvisid arvestades ilmselt vastuolus hea usu põhimõttega või mitte. Taoline sõnastus on siiski ebaselge ning magistritöö autor leiab, et mõttekas oleks selle lihtsustamine selliselt, et kindlustusvõtja poolt nõude rahuldamisel või tunnustamisel kindlustusandja soorituskohustust välistavad kokkulepped oleksid mööndusteta tühised. Seejuures peaks mõistagi säilima põhimõte, et juhul, kui kindlustusvõtja on tunnustanud või rahuldanud kolmanda isiku nõude, mis tegelikkuses on osaliselt või täielikult põhjendamatu, piirdub kindlustusandja soorituskohustus kolmanda isiku tegelikult põhjendatud nõude ulatusega. Siiski tuleb kindlustusvõtjal kolmanda isiku nõude tunnustamisel arvestada, et tunnustamisega võib ta võtta endale hüvitamiskohustuse kahjustatud isiku ees, kuid kuna see ei ole kindlustusandjale siduv, võib tõendamiskoormus muutuda ning kohustus tõendada kindlustusandja ees nõude aluseks olevaid asjaolusid langeda kindlustusvõtjale.

Nagu märgitud eespool, kuulub kindlustusvõtjale vastutuskindlustuses vabastusnõue kindlustusandja vastu. Eestis on nimetatu realiseeritud VÕS §-s 510. Vabastusnõuet ettenägeva sätte sõnastus võib tekitada küsimuse kahjustatud kolmanda isiku õigusest esitada oma nõuded otse kahju tekitaja vastutuskindlustusandja vastu. Arvestades siiski nii kohtupraktikat kui ka asjaolu, et võlaõigusseadus ei sisalda vabatahtliku vastutuskindlustuse osas kannatanu otsenõuet ettenägevaid sätteid, ei loo VÕS § 510 kahjustatud isikule iseseisvat õigust panna oma nõue maksma kindlustusandja suhtes. Kannatanu otsenõude puudumine vabatahtlikus vastutuskindlustuses tähendab, et seadusega ei ole loodud õigussuhet kindlustusandja ja kannatanu vahel ning vabatahtlikus vastutuskindlustuses prevaleerib selle lepinguline iseloom – kindlustusandjal on täitmiskohustus üksnes lepingu teise poole ehk kindlustusvõtja suhtes. Eeskätt angloameerika õiguskorrad on loonud kahjustatud isikule otsenõudeõiguse vastutuskindlustusandja vastu juhul, kui kindlustusvõtja suhtes on alustatud likvideerimist või

kuulutatud välja pankrot. Eesti, nagu ka Saksa õigus on aga lahendanud olukorra kindlustusvõtja pankroti korral kannatanule eelisnõude andmise teel kindlustusvõtja vabastusnõude arvel. Tagamaks kahjustatud isiku vastavat õigust, piirab seadus kindlustuslepingust tuleneva vabastusnõude käsutamist – kahjustatud isiku suhtes on see tühine. Nagu aga märgitud, ei ole Eesti õiguses kahjustatud isikul ühelgi juhul otsenõudeõigust vabatahtliku vastutuskindlustuse kindlustusandja vastu. Taoline õiguspoliitiline valik annab selget tunnistust sellest, et vabatahtliku vastutuskindlustuse puhul prevaleerib selle lepinguline iseloom ja eesmärk kaitsta üksnes kindlustuslepingu osalisi. Sellist valikut saab pidada otstarbekaks, kuna vabatahtlik vastutuskindlustus on ainuüksi lepinguvabadusel baseeruv õigussuhe.

Ka vabatahtliku vastutuskindlustuse korral on kindlustusandjal õigus täita kohustus otse kolmandale isikule, kui kahju on kindlaks tehtud ja kindlustusandja kindlustusvõtjat kannatanule täitmise kavatsusest informeerinud. Vastavalt teoreetilistele käsitlustele ei kõrvalda kindlustusandja nimetatud õigust see, kui kindlustusvõtja kohustuse täitmisega otse kahjustatud isikule ei nõustu. Magistritöö autor leiab, et selline lähenemine kujutab endast siiski kindlustusvõtja tasaarvestusõiguse kitsendust suhtes kahjustatud isikuga. Autor on seisukohal, et seadus võiks sisalda loetelu alustest, mil kindlustusvõtja võib mitte nõustuda kindlustusandjapoolse täitmisega otse kannatanule ning mil kindlustusandja on kindlustusvõtja sellise mittenõustumisega seotud.

Erinevalt vabatahtlikust vastutuskindlustusest on Eesti õiguses ette nähtud kahjustatud isiku otsenõudeõigus kindlustusandja vastu kõigis kohustuslikes vastutuskindlustustes. Taoline lähenemine ei ole enamikele õiguskordadele omane – tavapäraselt on riigiti antud kannatanule otsenõue vastutuskindlustusandja vastu kohustuslikus mootorsõiduki valdaja vastutuskindlustuses (liikluskindlustuses) ning juhtudel, kui kindlustusvõtja on pankrotistunud või likvideerimisel või ei ole lihtsalt kättesaadav. Eesti õiguse valik on siinkohal tugevdada kahjustatud isiku positsiooni kohustuslikus vastutuskindlustuses, eemaldudes samas kindlustuslepingu esialgsest puhtalt lepingulisest olemusest. Seega esineb kohustuslikus vastutuskindlustuses küll lepinguline õigussuhe kindlustusandja ja –võtja vahel, kuid lisaks ka seadusest tulenev õigussuhe kahjustatud isiku ja vastutuskindlustusandja vahel.

Välisriikide õiguskäsitlustes on jaatud, et ka kohustusliku vastutuskindlustuse korral laienevad kahjustatud isikule kindlustuslepingus kokkulepitud absoluutsed riskipiirangud, näiteks teatud

riski mittekindlustatus. Üheks olulisemaks selliseks riskipiiranguks võib olla tahtlikust teost tuleneva vastutuse välistamine kindlustuskaitse alt. Ka Eesti õiguses kehtib põhimõte, et tahtlikust teost tulenevat vastutust ei pea kindlustama. Eesti õiguskirjanduses on aga oldud seisukohal, et sellisel juhul jääb vastutuskindlustusandja siiski vastutavaks kahjustatud isiku ees. Magistritöö autor leiab siiski, et ka Eesti õiguses tuleks paljudel juhtudel eitada seda, nagu võiks kindlustusleping kahjustatud isiku suhtes olla kehtiv ka riskide osas, mida tegelikkuses ei kindlustatud. Autor mõönab, et arvestades kohustusliku vastutuskindlustuse ideed kaitsta kahjustatud kolmanda isikuid, võib olla tõepoolest põhjendatud kahjustatud isikule kaitse pakkumine ka kindlustusvõtja tahtluse puhuks, kuid sellisel juhul peaks vastava riski kindlustamise nõue tulenema vastutuskindlustuse kohustuslikkust sätestavast seadusest. Magistritöö autor leiab, et juhtumil, kui selline seadus sisaldab määratlust, mille kohaselt tahtlikust teost tulenevat vastutust kindlustama ei pea, laieneb riskipiirang kahjustatud isikule ning on põhjendatud väita, et kindlustusvõtja tahtlus ei ole kindlustatud ka kahjustatud isiku suhtes. Kui aga vastutuskindlustust nõudvas seaduses ei ole ette nähtud, missuguste süü vormide puhul peab kindlustus kehtima, tuleks eeldada, et kindlustatud on igasugune vastaval tegevusalal tekkinud vastutus, sõltumata süü vormist. Ka sellisel juhul ei peaks kindlustusandja, arvestades VÕS §-s 513 sätestatud, jääma kahju lõppkandjaks kindlustuslepingu poolte vahelises sisesuhtes, kuid taolisel puhul tuleks lugeda tahtlus kahjustatud isiku suhtes kindlustatuks ning kindlustusandjal säiliks hüvitamiskohustus kolmanda isiku ees. Sisesuhtes kehtiv kindlustusriski piirang saab sel juhul realiseeruda kindlustusandja regressiõiguse teel.

Kindlustuslepingus kokkulepitud omavastutus võib olla absoluutseks riskipiiranguks, mis kehtib ka kolmanda isiku suhtes, ainult juhul, kui omavastutuse piirid on kindlaks määratud vastutuskindlustuse kohustuslikkust sätestava seadusega. Sellisel juhul oleks omavastutus maksma pandav ka kahjustatud isiku suhtes ehk kahjustatud isik ei saaks nõuda kahju hüvitamist omavastutuse ulatuses mitte kindlustusandjalt, vaid peaks vastava nõude esitama kindlustusvõtjale. Eesti õiguses siiski seadused, mis näevad ette vastutuskindlustuse kohustuslikkuse, omavastutuse piire ei sätesta ning seega omavastutust kannatanu suhtes maksma panna ei saa. Sellest lähtuvalt on Eesti õiguses kohustusliku vastutuskindlustuse korral esiplaanil kannatanu huvide kaitse.

Püüdes tagada kahjustatud isikule eriti laialdast kaitset, on nii välisriikide kui Eesti õiguses sätestatud põhimõte, mille kohaselt kindlustusandja ei saa suhtes kahjustatud isikuga tugineda

asjaolule, et kindlustusleping ei ole kehtima hakanud või on lõppenud. See tähendab, et kahjustatud isiku ees peab kindlustusandja täitma mittekehtivat kindlustuslepingut, samas kui lepingu teise poole – kindlustusvõtja – suhtes tal igasugune soorituskohustus puudub. Selline täiendav kaitsemehhanism on kannatanule loodud vaid seadusega ettenähtud minimaalse kindlustussumma ulatuses. Kindlustuslepingu kehtivuse fiktsioon ei laiene kindlustuslepingule osas, milles see ületab seaduses nõutud miinimumkatet ehk on juba vabatahtlik vastutuskindlustus. Siiski kujutab kahjustatud isiku suhtes taolise kindlustuslepingu kehtivuse fiktsiooni loomine väga tõsist eemaldumist vastutuskindlustuse lepingulisest olemusest. Samas on selline kaitsemehhanism magistritöö autori arvates põhjendatud, arvestades kohustusliku vastutuskindlustuse eesmärki – olukorras, kus seadusandja on kohustanud kindlustusvõtjat sõlmima kindlustuslepingut kannatanu huvidest lähtuvalt, tuleb kindlustusleping kannatanu huvidest lähtuvalt lugeda tema suhtes ka kehtivaks.

Viimati nimetatud juhtudel, aga ka siis, kui kindlustusandja on muul põhjusel täitmisest kindlustusvõtja ees lepingulisel alusel vabastatud, kuid seaduse alusel on jätkuvalt hüvitamiseks kohustatud kahjustatud isiku ees, tekib kindlustusandjal kindlustusvõtja vastu regressiõigus. Taoline regressiõigus on eelkõige põhjendatav solidaarvõlasuhte loogikaga – välissuhtes kannatanuga on kindlustusandja vastutav, kuid sisesuhtes lepingupartneriga ehk mitte. Vastutuskindlustusandja regressiõigus seondubki just kohustusliku vastutuskindlustusega, kuna vabatahtliku vastutuskindlustuse korral on kindlustusandja vabanemine täitmiskohustusest lepingulisel alusel absoluutne ning kindlustusandjal ei ole mingeid kohustusi ei kindlustusvõtja ega kahjustatud isiku ees. Kohustuslik vastutuskindlustus võib aga teha sisesuhtes mittevastutavale kindlustusandjale kohustuslikuks hüvitamiskohustuse täitmise kannatanu ees, mis toob kaasa kindlustusandja tagasinõudeõiguse kindlustusvõtja vastu. Regressiõiguse maksmapanek kindlustatu vastu võõra riski kindlustamise korral on siiski kohustuslikus vastutuskindlustuses piiratud. Seega on seadusandja kohustusliku vastutuskindlustuse korral loonud täiendava kaitse lisaks kannatanule ka kindlustatud isikule, kes ei ole kindlustusvõtja, vabastades ta regressist juhul, kui kindlustusandjal soorituskohustuse puudumine ei tulenenud kindlustatust ega olnud selle aluseks olev asjaolu kindlustatule teada.

Töö autor leiab, et kohustusliku vastutuskindlustuse korral on seadus loonud eraldiseisva õigussuhte kahjustatud isiku ja vastutuskindlustusandja vahele, andes kahjustatud isikule otsenõudeõiguse kindlustusandja vastu, ning luues kahjustatud isiku ees n.ö kindlustusandja

soorituskohustuse fiktsiooni, mis eksisteerib üksnes kindlustusandja suhtes kannatanuga, kuid mitte kindlustusvõtjaga. Eesti õiguses, mis tunneb kannatanu otsenõudeõigust erinevalt paljudest teistest õiguskordadest kõigis kohustuslikes vastutuskindlustustes, on kannatanu kaitse eesmärk ja vastutuskindlustuse eemaldumine oma lepingulisest olemusest eriti märgatav. Samas teenib kohustuslik vastutuskindlustus kannatanu kaitse kõrval ka kindlustatud isiku kaitse eesmärki, piirates näiteks võõra riski kindlustamise korral kindlustatu vastu regressinõuete esitamise võimalust.

Vabatahtlik vastutuskindlustus seevastu ei loo kahjustatud isikule mingeid õigusi peale kindlustusvõtja vabastusnõude käsutuste suhtelise tühisuse ja eelisnõude kindlustusvõtja vabastusnõude arvel kindlustusvõtja pankroti korral. Et Eesti õigus, sarnaselt Saksa õigusega, ei loo kahjustatud isikule otsenõudeõigust vastutuskindlustusandja vastu ka juhul, kui kindlustusvõtja on likvideeritud või pankrotis, on siinses õiguses vabatahtliku vastutuskindlustuse puhtalt lepinguline olemus esiplaanil.

Seega on magistritöö autor seisukohal, et vastutuskindlustuse dualistlik iseloom prevaleerib eeskätte kohustusliku vastutuskindlustuse korral. Seevastu vabatahtlik vastutuskindlustus lähtub eelkõige ideest, et kindlustuslepingu näol on tegemist kahe poole – kindlustusandja ja –võtja vahelise suhtega, mis loob õigusi ja kohustusi vaid selle õigussuhte osalistele.

Rights of the Insured and the Injured Party in Liability Insurance

Summary

The topic of the master's thesis concerns the rights of the insured person and the third, injured party in the liability insurance. Although liability insurance agreements have been concluded in Estonia since 1990s, whereas by now the total amount of liability insurance premiums (excluding the premiums for mandatory motor liability insurance) constitutes ca 2.9 per cents of all insurance premiums, and since 2002 liability insurance is also governed by specific regulations in the Law of Obligations Act, no research has been conducted regarding the liability insurance, except the compulsory motor insurance and the medical indemnity insurance.

Aim of the thesis is to analyze the nature of the liability insurance and the question how the interests of different kinds of persons are protected under the liability insurance. The author of the thesis concentrates on the balance between the contractual nature of the liability insurance and the third party's need for protection. The study pursues an answer to the question who should be foremost protected under the liability insurance – the insured or the injured person.

In connection to the above mentioned purpose of the thesis, the author has analyzed the nature of the liability insurance and the risks that can be insured, questions relating to a direct claim of the injured person and its need to protection, as well as rights and obligations that the insurer has in its legal relationship to the other counterparty of the insurance agreement – the policyholder – or to another person insured under the liability insurance agreement.

According to the definition of the liability insurance as stipulated in the Law of Obligations Act of Estonia, under a liability insurance agreement the insurer is obliged to perform, instead of the insured, an obligation to compensate the damages the insured has caused to a third party as a result of an insured event that took place during the policy period. Further, the insurer has to incur the legal costs related to the same event. Hence, the liability insurance includes legal costs insurance. Considering the definition of the liability insurance, the insured has not only a claim for payment of the insurance indemnity but a claim that the insurer dispenses the insured of its obligation to compensate the third party for the damage caused.

Under German law, the obligation of the insurer applies not only to incurring the legal costs but defending the insured against unjustified claims. Thus, the German law provides for a more

effective protection to the insured than the Estonian law. The author of the master's thesis has come to the conclusion that the Law of Obligations Act of Estonia might be amended in order to ensure protection of the same level, and defense arranged by the insurer against unjustified claims of a third party could be made a part of the definition of the liability insurance.

In legal theories, several categorizations of liability insurance are analyzed. Based on the liability insured, a difference can be made between the public and product liability insurance on one hand and the professional indemnity insurance on the other hand. On the basis of the insured event, liability insurance policies are categorized into occurrence-based and claims-made policies. Depending on the eventual obligation to conclude an insurance agreement, the liability insurance can be categorized into voluntary and compulsory insurance. The latter categorization is of the most importance concerning the rights of an injured person as the legislator, as a rule, has provided for an obligation to conclude a liability insurance agreement in businesses, where damages may often occur or where damage, if once occurred, is very extensive, and hence a need of the third parties for protection is recognizable.

Liability insurance offers protection against legal liability claims filed by a third party under the private law. It might be disputed what should be understood by the term "legal liability" – should this mean only liability in tort, or should the insurance cover also apply to the normal contractual liability. Although different kinds of opinions have been expressed in legal theories, mostly it is stated that the term "legal liability" also applies to liability incurred when performing obligations under a contract. However, this applies only to normal contractual liability that the insured would have under the law, not to *ex gratia* payments agreed upon in the contract, contractual penalties or extended expiry periods of claims.

As a rule, liability insurance offers insurance cover to the policyholder. However, if the liability insurance cover has been bought for a business undertaking, then the circle of the insured persons is often wider. Under the Estonian law, such liability insurance is extended to the representatives of the insured as well as persons performing management or supervision tasks for the business undertaking. However, under the general civil law, before third parties the insured is liable for the acts committed by any persons the insured is using in its business. As any liability of the insured person is insured, the insurer has also to compensate for the damage caused by such persons (employees or other servants) but if such persons have no power to represent the insured or

perform management or supervision, then the insurer will retain a right of recourse against such persons. In the same time, under the valid German legislation any persons engaged by the insured are co-insured under the liability insurance of a business undertaking. The author of this master's thesis have come to the conclusion that it would be reasonable to amend the Estonian law correspondingly, so that the insurance cover would apply to any persons persistently engaged in the business of the undertaking.

Commonly the law of different countries sets forth that insurer is released of its obligations if the insured has deliberately and unlawfully committed the act giving raise to a third party claim. The intention of the insured should concern not only the act itself but also the damaging results of the act. It is disputable whether the clause providing for release of the insurer of its obligations is mandatory, or whether the parties are free to agree that such limitation of liability is not applied to this particular liability insurance agreement and the insurer is obliged to compensate for the damage even if the insured has provoked the damage deliberately. The author of the thesis has come to the conclusion that insuring deliberate acts in the interest of the insured would contradict the principle of good faith, and the insurer should not remain the final bearer of such loss. However, this should not affect the possibility to insure against liability arising out of deliberates act in the interests of a third party, especially in case of compulsory liability insurance. It should be noted that even then the exclusion of the liability would remain valid in the internal relation between the insured and the insurer. The insurer's release of obligations would be realized in a form of recourse against the insured.

Rights of an injured third party differ materially in voluntary and compulsory liability insurance. Although the definition of the liability insurance as provided in the Law of Obligations Act, as well as in German law, may seem misleading in this aspect, the injured party has generally no direct claim against the liability insurer in voluntary liability insurance. The injured person may obtain a claim from the insured in the form of assignment of the claim, and enforce the claim in such a way but then this is still a claim of the insured, not of the injured party. In the mentioned case, the insurer may dispute the claim due to any reasons it could dispute the claim against the insured. Voluntary liability insurance is a legal relationship between the two parties to the insurance contract – the insurer and the insured – and this, as a rule, does not provide additional rights to third parties.

An exception is often made concerning the bankruptcy of the insured. Some of the laws of various countries (mainly common law countries) do provide to an injured person a direct claim against the voluntary liability insurer in case of bankruptcy of the insured. Then the insured as well as the insurer are obliged to inform the third party of an existing voluntary liability insurance policy in order to ensure the third party's ability to take advantage of the liability insurance. To file a claim directly against the insurer, the liability of the insured must be established. However, such direct right is characteristic neither for German nor for Estonian law. It has been stated in the Estonian court practice that a third party has in no case at all a direct claim against the insurer under the voluntary liability insurance. This applies also if the insured is bankrupt. For the purpose of justice, the German as well as the Estonian law provide to the injured party a right of separation in the bankruptcy proceedings. By this right, the injured person may claim for satisfaction of its claim for damages on account of the insurance indemnity payable under the voluntary liability insurance. This right of separation equals to a pledge right that survives the bankruptcy of the insured.

With the goal that the injured party may enforce its rights if the insured is bankrupt (whether in the form of a direct claim or of a right of separation), the laws of the various countries provide that any arrangements (such as waiving the claim) concerning the claim the insured has under the liability insurance are void in respect of the injured party. This means that such arrangements are relatively void – these are valid in the internal relation between the insured and the insurer but the insurer may not rely on these arrangements in communication with the injured third party.

The rights of the injured party are materially more extensive in compulsory liability insurance. The Law of Obligations Act provides for a direct claim of the injured person against the insurer in case of compulsory liability insurance. This, however, is not the case in all countries. Commonly, injured persons have such direct claim against the insurer in compulsory motor liability insurance but often the injured person is not provided with a direct claim in other cases of compulsory liability insurance. In Germany, it was one of the intentions of the insurance contract law reform that the rights of an injured party would be strengthened but the possibilities of an injured party file such direct claim against the insurer remained limited. The Estonian law, differently, has provided a very strong position to the injured party in compulsory liability insurance with having always a direct claim against the liability insurer.

Due to the reason of protecting injured parties, the law provides for the injured person's right to claim for compensation even if the liability insurer is released from liability before the insured. For example, if the policyholder has failed to perform an obligation that is a precondition for the insurance cover or for the insurer's liability, then the insurer may not rely on this fact in the relation with the injured person. Hence, in such case the insurer is released from its liability only relatively – in the legal relation with the policyholder. As towards to the injured party, the indemnity obligation of the insurer is valid. Similarly, in relation with the injured person the insurer may not rely on a deductible to be applied to the policyholder but is obliged to indemnify the third party for the whole loss. In such case, the deductible to be applied in the internal relation between the insurer and the policyholder can be realized in the form of recourse by the insurer against the policyholder.

However, German law theory acknowledges some absolute risk limitations that can be applied not only to the insured but also to the injured party. One of such absolute risk limitations is the insurer's release of liability if the insured person has damaged a third party deliberately. It is however disputable whether under the Estonian law an insurer might rely on such risk exclusion towards to the injured third party. The author of the thesis has come to the conclusion that where the law explicitly allows not insuring against the liability for deliberate acts, such risk limitation allowed by law should be applied also to third parties. Where the law only requires liability to be insured, it should be assumed that also the liability for deliberate acts is insured and risk limitations/exclusions may be enforced only in the relation between the insurer and the policyholder. In such a case, deliberate acts are insured relatively towards third parties and again, the limitation of risk can be realized in the form of recourse by the liability insurer against the policyholder.

In order to protect an injured person, the law provides for a fiction of validity of a compulsory liability insurance contract. This means that even if a compulsory liability insurance contract is not entered into force due to some reason or has been prematurely terminated, the insurance contract is deemed to be valid towards a third party. This is a rather extreme measure of protection provided to injured parties, and hence such fiction is applied only to the extent where the insurance is compulsory, i.e. up to the minimum coverage required by law.

As mentioned above, if the insurer is realized from its liability in the relation with the policyholder but is still liable before the injured party, then the insurer obtains a right of recourse against the insured. Such right of recourse can be explained through the logic of the relation between the jointly liable debtors. The obligation of the insurer may differ in the external relation with the injured party and in the internal relation with the policyholder. The insurer's right of recourse is characteristic only for the compulsory liability insurance where the law requires the policyholder to conclude an insurance contract and the insurer may become liable before third parties. As the main idea of voluntary liability insurance is protecting the insured, as a rule such right of recourse should not exist in voluntary liability insurance. Also in compulsory liability insurance, enforcement of the right of recourse may be limited if a risk of a third party – an insured person not being the policyholder – is insured. Based on this it should be inferred that not only an injured party but also an insured person not being the policyholder is protected under the compulsory liability insurance.

Liability insurance contracts traditionally contain a clause not allowing the insured to settle or satisfy third party claims without permission of the insurer. However, Estonian law as well as the laws of other countries provides that such clauses may not bring to the insurer's release of its liability. According to Estonian law, the respective clause would be invalid if the insured could not avoid settling or satisfying the third party claim without contradicting the good faith. The author of the thesis is however of opinion that binding the invalidity of such clause to the fact whether or not the claim could be avoided without contradicting the good faith is rather unclear. Any agreement on release of the insurer of liability if the insured has settled or satisfied the claim should be invalid. This, however, does not affect in any way the insurer's right to refuse the cover if the third party claim is not reasoned. If the policyholder has settled an unreasoned claim then the insurer obtains no liability to compensate the policyholder for respective costs, and the policyholder only is responsible for the claim before the injured party.

Further, the liability insurance contracts often contain a clause that the insurer may take over the representation of the insured if a third party has filed a claim against the insured. It should be noted that under the German law, such take-over of the representation is even a part of the insurer's responsibility. Take-over of the representation of the insured serves the interests of the both parties – the insured and the insurer. In frame of representation of the insured, the insurer can apply the best protection against the claim the insurer become liable to compensate for. If

representing the insured, the insurer is obliged to apply necessary care in order to avoid the insured becoming liable for an unreasoned claim. Should the insurer acknowledge a third party claim without reason, the insurer might become liable before the insured for negligence.

The author of the master's thesis has come to the conclusion that in the compulsory liability insurance, the law has established a separate legal relation between the injured party and the liability insurer by providing to the injured person a direct claim against the insurer and creating a fiction of the performance obligation of the insurer that exists only in the relation between the insurer and the injured party but not towards the insured. The goal of the liability insurance to protect a third party can be especially noticed in Estonian law where under compulsory liability insurance the injured person has always a direct claim against the liability insurer. In the same time, the compulsory liability insurance protects also the insured, limiting for example the insurer's right of recourse. In the contrary, the voluntary liability insurance does not create any rights to third parties except the right of separation in the bankruptcy proceedings and the relative invalidity of the dispositions of the insured's claim. As the law does not provide for a direct claim of the injured person in voluntary liability insurance, even if the insured is bankrupt or liquidated, the voluntary liability insurance relation is more of a contractual than a dual nature.

Hence it can be stated that the dual nature of the liability insurance prevails in case of compulsory liability insurance. The voluntary liability insurance, in the same time, relies rather on the idea that the insurance contract is a bilateral relation between the insurer and the policyholder and thus creates rights and obligations only to the parties to this legal relation.

Kasutatud lühendid

Abt.	Abteil
AHB	Allgemeine Versicherungsbedingungen für die Haftpflichtversicherung
a.o.	and others
art.	article
Aufl.	Auflage
Bd.	Band
Bearb.	Bearbeiter
BGH	Bundesgerichtshof
Ed.	edition/editor
GDV	Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V.
HFR	Humboldt Forum Recht
Hrsg.	Herausgeber
komm.	kommentaar
koost.	koostaja
KindlS	kindlustusseadus
KTS	kindlustustegevuse seadus
LKS	liikluskindlustuse seadus
marg.ref.	marginal reference
OLG	Oberlandesgericht
p	punkt
p.	page
PfIVG	Pflichtversicherungsgesetz
ptk	peatükk
Rdn.	Randnummer
ref. no.	reference number
S.	Seite
ZVerWiss	Zeitschrift für die ganze Versicherungswissenschaft
TsÜS	tsiviilseadustiku üldosa seadus
TÜ	Tartu Ülikool

u.a.	und andere
Verf.	Verfasser
Verl.	Verlag
vol.	volume
VVG	Versicherungsvertragsgesetz
VVW	Verlag Versicherungswirtschaft e. V.
VÖS	võlaõigusseadus

Kasutatud materjalide loetelu

Kasutatud kirjandus

1. Andresen, E. Riigivastutus ilma riigi vastutusest: notari, kohtutäituri ja vandetõlgi isiklik ametivastutus Euroopa õiguse ja riigiõiguse vaatepunktist. – Juridica nr IX, 2006, lk 601-611.
2. Basedow, J. a.o. (ed.). Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). München: Sellier, 2009.
3. Birds, J. Modern Insurance Law. 4th Ed. London: Sweet & Maxwell, 1997.
4. Bland, D. (koost.). Kindlustus: põhimõtted ja praktika / Insurance: Principles and Practice. Tallinn: 1996.
5. Borsari, A. E. Schadensabwälzung nach dem schweizerischen Produkthaftungpflichtgesetz (PrHG). Zürich: Schulthess Polygraphischer Verl., 1998.
6. Cane, P. Accidents, Compensation and the Law. 4th Ed. London: Weidenfeld & Nicolson, 1987.
7. Clarke, M. Policies and Perceptions of Insurance: An Introduction to Insurance Law. Oxford: Clarendon Press, 1997.
8. Dallwig, F. Deckungsbegrenzungen in Pflichtversicherungen – Die Bedeutung des § 114 VVG 2008 für Verträge über Pflichthaftpflichtversicherungen. – ZVersWiss Nr 98, 2009, S. 47-71. Im Internet. Vorhanden: <http://www.springerlink.com/content/456812150273k91k/fulltext.pdf>, am 28. Februar 2010.
9. Deutsch, E. Haftungsrecht. 1. Bd: Allgemeine Lehren. Köln: Carl Heymanns Verl., 1976.
10. Deutsch, E. Versicherungsvertragsrecht: ein Grundriß. 5. Aufl. Karlsruhe: VVW, 2005
11. Ehrenzweig, A., Ehrenzweig, A. (Bearb.). System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 3., vollkommen neu bearb. u. erweiterte Aufl. 2. Buch: Das Recht der Schuldverhältnisse. 1. Abt.: Allgemeine Lehren. Bearb. H. Mayrhofer. Wien: Manzsche, 1986.
12. Eidam, G. Industrie-Straf-Rechtsschutzversicherung. Kommentar zu den Sonderbedingungen. Köln: Carl Heymanns Verl. KG, 1994.
13. Ellinger, E. P. a.o. (ed.). The Common Law Library. No 2. Chitty on Contracts. 26th Ed. Vol. II: Specific Contracts. London: Sweet & Maxwell, 1989.
14. Fleming, J. G. The Law of Torts. 7th Ed. Sydney: The Law Book Company Ltd, 1987.

15. Foerste, U. (Verf.). Produkthaftungshandbuch. Bd 1: Vertragliche und deliktische Haftung, Strafrecht und Produkt-Haftpflichtversicherung. Hrsg. Fr. Graf von Westphalen. München: Beck, 1989.
16. Fontaine, M. (ed.). Insurance Contract Law. Issued by International Association for Insurance Law. Vol I. Karlsruhe: VVW, 1990.
17. Fontaine, M. (ed.). Insurance Contract Law. Vol II. Issued by International Association for Insurance Law. Karlsruhe: VVW., 1992.
18. Gschnitzer, F. Österreichisches Schuldrecht. Besonderer Teil und Schadenersatz. – Springers Kurzlehrbücher der Rechtswissenschaft. 2., neubearb. Aufl. von C. Faisterberger, H. Barte u. B. Eccker. Wien: Springer, 1988.
19. Haavasalu, K. Vastutuskindlustus Eesti ja Saksa õiguses: kindlustushüvitise väljamaksmisest vabanemise alused. – Juridica nr II, 2007, lk 108-118.
20. Hardy, E. R. General Principles of Insurance Law. 6th Ed. London: Butterworths, 1993.
21. Hepple, B. A., Matthews, M. H. Tort: Cases and Materials. 4th Ed. London: Butterworths, 1991.
22. Honoré, T. The Morality of Tort Law – Questions and Answers. – Philosophical Foundations of Tort Law. Ed. D. G. Owen. Oxford: Clarendon Press, 1995.
23. Keller, M., Syz, C. Haftpflichtrecht: Ein Grundriss in Schemen und Tabellen. 3. vollständig überarb u ergänzte Aufl. Zürich: Schulthess, 1990.
24. Kelly, P. Attree, R. (ed.). European Product Liabilities. London: Butterworths, 1997.
25. Kress, K. The Seriousness of Harm Thesis for Abnormally Dangerous Activities. – Philosophical Foundations of Tort Law. Edited by D. G. Owen. Oxford: Clarendon Press, 1995.
26. Kropholler, J. Internationales Privatrecht. Auf der Grundlage des Werkes von P. H. Neuhaus: Die Grundbegriffe des Internationalen Privatrechts. 3., neubearb. Aufl. Tübingen: Mohr, 1997, § 53 IV 2 b.
27. Kuusik, M. Tsiviilvastutuskindlustusest. – Juridica nr II, 1993, lk 37.
28. Luik, I. Arsti erialane vastutuskindlustus. Magistritöö. Tartu: TÜ, 2005.
29. Luik, O.-J. Liikluskindlustus kui kohustuslik vastutuskindlustus. Magistritöö. Tartu: TÜ, 2004.
30. Margo, R. D. Aviation Insurance. The law and practice of aviation insurance, including hovercraft and spacecraft insurance. 2nd Ed. London: Butterworths, 1989.

31. Martin, A., Prölss, J. (Bearb.). *Versicherungsvertragsgesetz mit Erläuterungen zu den wichtigeren Versicherungsbedingungen*. Beck'sche Kurz-Kommentare. Bd. 14. 23., völlig neubearb. Aufl. München: Beck, 1984.
32. McGee, A. *The Modern Law of Insurance*. 2nd Ed. London: Butterworths, 2006.
33. Marlow, S., Spuhl, U. *Das neue VVG kompakt: ein Handbuch für die Rechtspraxis*. 3. Aufl. Karlsruhe: VVW, 2008.
34. Meixner, O., Steinbeck, R. *Das neue Versicherungsvertragsrecht*. München: Beck, 2008.
35. Merkin, R. (ed.). *Colinvaux's Law of Insurance*. 1st Supplement to the 7th Ed. London: Sweet & Maxwell, 1998.
36. Merkin, R. (ed.). *Colinvaux's Law of Insurance*. 6th Ed. London: Sweet & Maxwell, 1990.
37. Parkington, M. (ed.). *MacGillivray & Parkington on Insurance Law (relating to all risks other than marine)*. 6th Ed. London: Sweet & Maxwell, 1975.
38. Reithmann, C., Martiniy, D. *Internationales Vertragsrecht: Das Internationale Privatrecht der Schuldverträge*. 4., völlig überarb. u. wesentlich erw. Aufl. Köln: O. Schmidt, 1988.
39. Roelli, H. *Kommentar zum Schweizerischen Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag*. Bd 1: Die Allgemeinen Bestimmungen. Bern: Verl K. J. Wyss Erben AG, 1968.
40. Römer, W. *Die Reform des Versicherungsvertragsrechts*. – HFR 2009, S. 176-196. Im Internet. Vorhanden: <http://www.humboldt-forum-recht.de/deutsch/13-2009/index.html>, am 24. Februar 2010.
41. Schmidt-Salzer, J. *Produkthaftung*. Bd III/1: Deliktsrecht. 1. Teil. 2., neubearb. u. wesentlich erweiterte Aufl. Heidelberg: Verl. Recht u. Wirtschaft, 1990.
42. Schmidt-Salzer, J. *Produkthaftung*. Bd IV/1: Produkthaftpflichtversicherung. 1. Teil. 2., neubearb. u. wesentlich erweiterte Aufl. Heidelberg: Verl. Recht u. Wirtschaft, 1990.
43. Schimikowski, P. *Versicherungsvertragsrecht*. 4. Aufl. München: Beck, 2009.
44. Tampuu, T. *Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus*. – Juridica nr II, 2003, lk 71-82.
45. Tampuu, T. *Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses*. – Juridica nr III, 2003, lk 161-168.
46. Varul, P. jt (koost.). *Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207)*. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2006.
47. Varul, P. jt (koost.). *Võlaõigusseadus II. 2.-7. osa (§§ 208-618)*. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2007.

48. Weber, K. (Hrsg.). Rechtswörterbuch. Bearb. von D. Guntz u.a. 18., neu bearb. Aufl. München: Beck, 2004.

Kasutatud normatiivmaterjal

Kasutatud Eesti normatiivmaterjal

49. Advokatuuriseadus. 21. märts 2001. – RT I 2001, 36, 201; RT I 2009, 68, 43.
50. Eesti Vabariigi kindlustusseadus. 5. november 1992. – RT I 1992, 48, 601; RT I 2001, 79, 480.
51. Eesti NSV tsiviilkoodeks. 12. juuni 1964. – ENSV Teataja 1964, 25, 115; RT I 2001, 47, 260.
52. Kindlustustegevuse seadus. 8. detsember 2004. – RT I 2004, 90, 616; RT I 2010, 7, 30.
53. Kohtutäituri seadus. 9. detsember 2009. – RT I 2009, 68, 463.
54. Lifti ja köistee ohutuse seadus. 22. mai 2002. – RT I 2002, 50, 312; RT I 2009, 63, 408.
55. Liikluskindlustusseadus. 10. aprill 2001. – RT I 2001, 43, 238; RT I 2009, 62, 405.
56. Liikluskindlustusseadus, 27. aprill 1995. – RT I 1995, 48, 744; RT I 2000, 49, 299.
57. Liikluskindlustuse seaduse ja kindlustustegevuse seaduse muutmise seadus, 18. veebruar 2004.a. – RT I 2004, 14, 90.
58. Masina ohutuse seadus. 10. detsember 2008. – RT I 2009, 57, 381; RT I 2009, 63, 408.
59. Notariaadiseadus. 6. detsember 2000. – RT I 2000, 104, 684; RT I 2009, 67, 460.
60. Pankrotiseadus. 22. jaanuar 2003. – RT I 2003, 17, 95; RT I 2009, 68, 463.
61. Pärimisseadus. 17. jaanuar 2008. – RT I 2008, 7, 52; RT I 2009, 51, 349.
62. Surveseadme ohutuse seadus. 22. mai 2002. – RT I 2002, 49, 309; RT I 2009, 63, 408.
63. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20. aprill 2005. – RT I 2005, 26, 197; RT I 2010, 8, 35.
64. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002. – RT I 2002, 35, 216; RT I 2009, 18, 108.
65. Vedelkütuse seadus. 29. jaanuar 2003. – RT I 2003, 21, 127; RT I 2009, 62, 405.
66. Võlaõigusseadus. 26. september 2001. – RT I 2001, 81, 487; RT I 2010, 7, 30.

Kasutatud Euroopa Liidu normatiivmaterjal

67. Council Directive of 22 June 1987 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to legal expenses insurance. Online. Available at: <http://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31987L0344:EN:NOT, on 6 March 2010.

Kasutatud Saksa normatiivmaterjal

68. Bürgerliches Gesetzbuch. – NomosGesetze: Zivilrecht. Wirtschaftsrecht. 13. Aufl. Stand: 5. August 2004.
69. Gesetz über den Versicherungsvertrag. 30. Mai 1908. – NomosGesetze: Zivilrecht. Wirtschaftsrecht. 13. Aufl. Stand: 5. August 2004.
70. Gesetz über die Pflichtversicherung für Kraftfahrzeughalter (Pflichtversicherungsgesetz). Im Internet. Gesetz über die Pflichtversicherung für Kraftfahrzeughalter (Pflichtversicherungsgesetz). Im Internet. Vorhanden: <http://dejure.org/gesetze/PflVG>, am 6. März 2010.
71. Versicherungsvertragsgesetz. 23. November 2007. – Im Internet. Vorhanden: <http://dejure.org/gesetze/VVG>, am 6. März 2010.

Kasutatud kohtupraktika

Kasutatud Eesti kohtupraktika

72. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 23. mai 1996.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-71-96 A. K. hagi H. K. vastu 40 619 krooni nõudmiseks. – RT III 1996, 20, 280.
73. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 5. veebruari 1998.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-9-98 Tatjana Timina hagi Salva Kindlustuse AS-i vastu 28 000 krooni saamiseks. – RT III 1998, 7, 68.
74. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15. aprilli 2002.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-49-02 Göte David Johanssoni hagi Peeter Tehveri ja Ergo Kindlustuse AS vastu kahju hüvitamiseks. – RT III 2002, 15, 184.
75. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 23. oktoobri 2002.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-112-02 ERGO Kindlustuse AS-i hagi Sergei Kulnevi vastu kahju hüvitamiseks. – RT III 2002, 29, 319.

76. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 31. oktoobri 2002.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-125-02 Edgar-Aleksander Sermi hagi Valeri Šipov'i vastu 17 580 krooni saamiseks. – RT III 2002, 29, 325.
77. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19. detsembri 2005.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-144-05 AS-i Hert Transport hagi AS-i Inges Kindlustus vastu 26 129 krooni 55 sendi saamiseks. – RT III 2006, 2, 16.
78. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 25. septembri 2006.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-70-06 E Aktsiaseltsi hagi I. S. vastu 823 596 krooni saamiseks. – RT III 2006, 32, 274.
79. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 5. novembri 2007. a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-91-07 Osäühingu CRANDALI KAUBANDUS hagi ERGO Kindlustuse Aktsiaseltsi vastu 328 260 krooni 32 sendi saamiseks. – RT III 2007, 39, 308.
80. Tallinna Ringkonnakohtu 18. jaanuari 2005.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 2-2/131/05 Nordicum Kindlustuse Eesti AS-i hagi ERGO Kindlustuse AS-i vastu õiguse tunnustamiseks mitte hüvitada kahju ja viivist.
81. Tartu Ringkonnakohtu 21. juuni 2002.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 2-2-280/2002 Edgar Aleksander Sermi hagi Valeri Šipovi vastu 17 580 krooni väljamõistmiseks. – Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://kola.just.ee/docs/public/dokument_48372.pdf, 6. märtsil 2010.

Kasutatud Saksa kohtupraktika

82. Urteil des IV. Zivilsenats des BGH vom 20. Dezember 2006 – IV ZR 325/05. – Im Internet. Vorhanden: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=bbd137abe182a675074ef377b29aae17&Seite=1&client=3&nr=38569&pos=54&anz=230>, am 7. März 2010.
83. Urteil des IV. Zivilsenats des BGH vom 14. Februar 2007 – IV ZR 54/04. – Im Internet. Vorhanden: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=bbd137abe182a675074ef377b29aae17&Seite=1&client=3&nr=39332&pos=47&anz=230>, am 7. März 2010.
84. Urteil des OLG-Thüringen vom 29. Januar 2007 – 4 U 660/06. – Leitsatz vorhanden im Internet: <http://www.juraforum.de/urteile/urteil/olg-thueringen-urteil-vom-29-01-2007-az-4-u-66006.html>, am 7. März 2010.

Kasutatud muud allikad

85. Abschlussbericht der Kommission zur Reform des Versicherungsvertragsrechts vom 19. April 2004, S. 83. Im Internet. Vorhanden: <http://www.bmj.de/files/-/647/AB%20VVG%20Komm.pdf>, am 25. Februar 2010.
86. Allgemeine Versicherungsbedingungen für die Haftpflichtversicherung (AHB). Musterbedingungen des GDV. Stand: Januar 2008. – Im Internet. Vorhanden: http://www.gdv.de/Downloads/allg_Bedingungen_pSV/AHB_08.pdf, am 5. März 2010.
87. Ergo Kindlustuse AS-i Üldise tsiviilvastutuskindlustuse tingimused T500*2002. Kättesaadav: [http://www3.ergo-kindlustus.ee/HtmlPages/yldisetsiviilvastutusetingimused/\\$file/Yldise_tsiviilvastutuse_tingimused.pdf](http://www3.ergo-kindlustus.ee/HtmlPages/yldisetsiviilvastutusetingimused/$file/Yldise_tsiviilvastutuse_tingimused.pdf), 5. märtsil 2010.
88. Kahjukindlustuse lepingud, preemiad ja nõuded. Periood IV kv 2009. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.fi.ee/koond/kahju_lepingud.php, 6. märtsil 2010.
89. Liikluskindlustuse seaduse ja kindlustustegevuse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=032680013&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 7. märtsil 2010.a.
90. Salva Kindlustuse AS-i Üldise ja toote vastutuskindlustuse üldtingimused. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.salva.ee/public/files/Yldise_ja_toote_vastutuskindlustuse_tingimused.pdf, 5. märtsil 2010.
91. Võlaõigusseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991610001&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 7. märtsil 2010.